

**ВІДДІЛ ОСВІТИ ВИКОНАВЧОГО КОМІТЕТУ
БІБРСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
ЛЬВІВСЬКОГО РАЙОНУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
БІБРСЬКИЙ ОПОРНИЙ ЛІЦЕЙ ІМЕНІ УЛЯНИ КРАВЧЕНКО**

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

**Автор досвіду:
Гавінська Галина Михайлівна,
учитель історії, спеціаліст
вищої категорії, «учитель-методист»**

БІБРКА - 2024

Тема досвіду: Розвиток критичного мислення на уроках історії в умовах Нової української школи.

Автор досвіду: Галина Гавінська, учитель історії, спеціаліст вищої категорії, «учитель-методист».

Головна ідея досвіду: розвиток критичного мислення інтерактивними методами та формування у здобувачів освіти наскрізних умінь й пріоритетних компетентностей.

Актуальність досвіду: зумовлена інтенсивними соціальними змінами, за яких виникає необхідність у її пристосуванні до нових політичних, економічних, воєнних та інших умов, у вирішенні нею проблем, значна частина яких непередбачувана; здатність генерувати нові ідеї та вміння знаходити нестандартні способи вирішення проблемних завдань, вміння спілкуватися та конструктивно взаємодіяти в команді в суспільних інтересах – це ті навички, які характеризують творчих людей, котрі стануть інноваторами та рушіями відбудови та розумного планування цивілізаційного майбутнього нашої Держави.

Мета досвіду: удосконалювати професійні знання щодо впровадження методів і прийомів розвитку критичного мислення з метою формування особистості, здатної активно сприймати та аналізувати інформацію, розуміти природу і суть історичних подій, критично сприймати інтерпретації історичного процесу істориками, мати власне бачення та аргументоване відстоювання своєї позиції.

Завдання досвіду:

- вивчити особливості навчального процесу, побудованого на засадах критичного мислення;
- напрацювання конкретних методик діяльності та підготовка педагогічного інструментарію, що стануть ефективним механізмом стимулювання творчого потенціалу особистості;
- створення бази завдань прикладного характеру, що формують здатність генерувати нові ідеї та знаходити нестандартні варіанти рішень;
- удосконалення вміння проводити уроки з використанням інтерактивних технологій навчання;
- реалізація потенційних можливостей учнів через застосування різноманітних методів навчання;
- забезпечення максимально можливої активності учнів на уроці;
- формування комунікативно компетентної особистості, здатної ефективно спілкуватися та налагоджувати стосунки з іншими людьми;
- розвиток вміння працювати в команді, формувати soft skills;
- спонукання до спільної творчості та інновацій;
- сприяння індивідуалізації освіти та створення персоніфікованого контенту;
- розвивати креативності як здатності мислити поза стереотипами, шаблонами, як компетенції знаходити варіативні та нестандартні рішення;
- формування свідомої особистості із громадянською позицією, здатної до емпатії, до вияву толерантності у спілкуванні в різних середовищах;

- формування в учнів вміння проектувати власні позитивні дії на майбутнє.

Теоретична база досвіду:

Термін «критичне мислення» давно відомий з робіт психологів Ж. Піаже, Дж. Брунера, Л. Виготського. В Україні вперше проблема розвитку критичного мислення була піднята харківським дослідником О.Тягло (Логіка критичного мислення, 1996). Про необхідність навчання критичного мислення говорять і вітчизняні педагоги: П.П. Блонський, А.С. Байрамов, А.І. Ліпкіна, К. Баханов, Л.Терлецька, Д. Десятова, С.Терно, С.І. Векслер, О.І. Пошетун.

Технологія досвіду:

Щоб розвивати критичне мислення учнів, вчитель має:

- Застосовувати ефективні методи та прийоми, що сприяють активізації пізнавальної діяльності учня та дозволяють формувати критичне мислення;
- Дозволяти учням міркувати;
- Приймати різноманітні ідеї та думки;
- Заохочувати участь учнів в освітньому процесі;
- Гарантувати учням відкрити, сприятливу атмосферу;
- Виявляти віру в здатність кожного учня приймати критичні рішення.

Особливість технології: спеціальна структура уроку, що є обов'язковою. Основними етапами уроку є вступна, основна та підсумкова частина.

Особливості освітнього процесу, побудованого на засадах критичного мислення:

- у навчання включаються завдання, розв'язання яких потребує мислення вищого рівня;
- навчальний процес організований як дослідження учнями певної теми, що виконується шляхом інтерактивної взаємодії між ними;
- результатом навчання є вироблення власних суджень через застосування до інформації певних прийомів мислення;
- викладання передбачає постійне оцінювання результатів із використанням зворотного зв'язку "учні-вчитель" на основі дослідницької активності учнів у класі;
- критичне мислення потребує від учнів достатніх навичок оперування доводами та формулювання умовиводів;
- відповідальність вимагає, щоб учні були вмотивовані до обговорення проблем, а не намагались уникнути їхнього розв'язання [5].

Досвід ґрунтується на адаптації теоретичних засад розвитку критичного мислення до освітньої парадигми сучасної школи, на напрацюванні власних методичних прийомів розвитку пріоритетних компетентностей.

Моє власне педагогічне бачення проблеми розвитку критичного мислення:

1. формування в учнів наскрізних умінь - важливе завдання НУШ, що має реалізовуватись у навчанні будь-якого шкільного предмета;
2. відмова від авторитарної педагогіки та перехід до педагогіки партнерства;
3. постійне вдосконалення професійних вмінь та навичок - запорука ефективної роботи з учнями в закладі освіти;
4. компетенція «здатність критично мислити» - не просто запам'ятовували навчальний матеріал, а запитувати, досліджувати, творити, вирішувати;
5. за словами відомого англійського письменника Льюїса Керролла, «щоб залишатись на одному місці, треба швидко бігти».

Напрямки моєї педагогічної діяльності:

- стимулювання пізнавальної діяльності учнів;
- формування критичного мислення та креативності;
- формування інтелектуальних умінь і навичок учнів; розширення їхньої ерудиції;
- активізація діяльності учнів на уроці шляхом використання інтерактивних технологій навчання;
- саморозвиток учня з урахуванням його здібностей, нахилів, інтересів;
- створення умов для реалізації формування умінь застосовувати суміжні знання з різних предметів;
- формування комплексного підходу до навчання і виховання, який дає можливість виділити як головні елементи змісту освіти, так і взаємозв'язки між навчальними предметами;
- навчання будується на принципах варіативності;
- конкретизація навчального процесу і забезпечення системності у засвоєнні знань, формуванні умінь і навичок;
- сприяння формуванню ключових та предметних компетентностей;
- створення атмосфери довіри та співпраці.

Наш час – це час суттєвих змін, стрімке утвердження інформаційної цивілізації, воєнні виклики ставлять перед життям нові завдання: суспільство потребує компетентної особистості, здатної мислити нестандартно, гнучко підходити до вирішення проблеми, швидко збирати необхідну інформацію, висувати гіпотезу, робити висновки. Тому кожен урок намагаюся розробляти як особливий, прагну розкрити яскраві, барвисті, образні, живі сторінки історії, щоб у дітей виникало прагнення дізнатися щось нове, а, йдучи з уроку, вони захотіли б знайти продовження почутого в додаткових джерелах і на наступний урок прийшли також з бажанням та інтересом.

Відповідно до концепції та завдань Нової української школи, усе, що відбувається з дітьми в загальноосвітніх навчальних закладах, має допомогти їм

стати конкурентоспроможними. Простіше кажучи, діти повинні отримувати у школі ті знання і розвивати ті уміння, які знадобляться їм у майбутньому.

Методи і прийоми формування критичного мислення, які є в моєму педагогічному арсеналі сприяють формуванню в учнів наскрізних умінь та пріоритетних компетентностей (мовно-комунікативної, предметно-методичної, інформаційно-цифрової, психологічної, емоційно-етичної, педагогічного партнерства, інклюзивної, здоров'язбережувальної, проєктувальної, прогностичної, організаційної, оцінювально-аналітичної, інноваційної, здатності до навчання впродовж життя, рефлексивної).

Тому для формування оцінки рівня сформованості компетенцій застосовую різноманітні інтерактивні технології та методики :

- методи та прийоми розвитку критичного мислення;
- пошуково-дослідницьку діяльність в урочній та позаурочній діяльності;
- групову та індивідуальну пошуково-дослідницьку діяльність;
- інтерактивні технології;
- проблемне навчання;
- метод навчальних проєктів;
- інформаційно-комунікаційні технології;
- ігрові технології;
- мультимедійне навчання;
- тести з відкритими завданнями, які передбачають взаємоперевірку;
- розв'язання ситуативних завдань;
- дистанційне навчання тощо.

Таким чином, сучасна парадигма нової української школи вимагає компетентнісного підходу до навчання навчальних предметів, зокрема й історії.

Мовно-комунікативна компетентність

Мистецтво спілкування – це прийоми і навички органічної взаємодії вчителя й здобувачів освіти, змістом якої є обмін інформацією і здійснення виховного впливу за допомогою різноманітних комунікативних засобів, а також організація взаємин між учнями. Ця компетенція тісно пов'язана із мовленнєвою і є показником найважливіших чинників діяльності вчителя, а саме ерудиції, майстерності, характеру та стилю спілкування з учнями, розуміння та бажання бачити в учнях активних, самостійних діячів освітнього процесу.

Працюючи над своєю методичною проблемою, намагаюся формувати і розвивати мовно-комунікативні уміння та навички учнів згідно нормативів ЗУ «Про повну загальну середню освіту», забезпечую здобуття учнями знань державної мови. Розвиваю мовленнєві здібності учнів, навчаю їх повно, в логічній послідовності висловлювати судження про прочитане, робити висновки, підтримую бажання читати і пізнавати нове, створюю умови для активної участі дітей у навчанні, розвиваю читацькі інтереси, використовуючи такі види мовленнєвої діяльності, як усвідомлене читання, діалогічне та монологічне мовлення, читання вголос і мовчки, приділяю велику увагу культурі усного та писемного мовлення.

Оскільки мовленнєва компетентність є однією з провідних базисних характеристик особистості, тому для кожного здобувача освіти намагаюся виробити індивідуальну освітню траєкторію, використовуючи для цього такі види роботи:

- робота з історичними джерелами, текстом підручника;
- робота з історичною термінологією;
- робота з картинами, малюнками, слайдами;
- створення, перегляд і опрацювання відеоуроків, презентацій;
- написання есеїв, складання синквейнів;
- розвиток усної мови учнів;
- постановка правильних питань;
- відстежування та виправлення мовленнєвих помилок;
- створення стимулюючих умов;
- методика сприймання зображеного на картині різними органами чуттів;
- використання інтерактивних прийомів навчання «Мозковий штурм», «Мікрофон», діалогів;
- проведення уроків: мандрівок, конференцій, дискусія, презентація навчальних проєктів; навчальна гра, сюжетно-рольові ігри, проблемні ситуації, урок-історичний портрет, вікторини;
- забезпечення зворотнього зв'язку;
- формування комунікативної поведінки учнів.

Так, в 5-7-их класах часто проводжу уроки вивчення нового матеріалу, як уроки-подорожі, уроки-екскурсії, до віртуального музею чи стародавнім містом, коли діти стають екскурсоводами і виступають з захистом своїх проєктів.

Приклад 1: У 6-му класі при вивченні нового матеріалу «Громадський простір Давніх Греції та Риму» проводжу урок у форматі конференції. В конференції приймають участь вчені: історик, археолог, етнограф, а також психолог, журналіст. Учні класу не просто слухачі, вони – журналісти ЗМІ, підготували запитання до «науковців» (додаток 1).

Чудодійним методом розвитку здатності до словесної творчості учнів є казка. Казки сприяють розвитку в дітей творчої уяви, логічного та образного мислення.

Приклад 2: 7-й клас, історія України. Тема уроку: «Внутрішня і зовнішня політика князя Володимира» - **створення стимулюючих умов. Робота з казкою «Про Микиту Кожум'яку»**).

Як історичні події відображені в усній народній творчості? Порівняйте події історичного документу з казкою «Про Микиту Кожум'яку» за планом:

1. Як відображено набіги печенігів на Русь в казці?
2. Якими рисами наділено Микиту Кожум'яку?
3. Кого давньоруський народ мав на увазі в образі Микити?
4. Який заклик цієї казки?

На уроках з цієї теми можна використовувати й інші завдання для мовленнєвого розвитку.

Приклад 3.: Внесок князя Володимира в розвиток Русі можна визначити низкою дієслів, а щоб картина була повнішою, доповніть їх іменниками та прикметниками:

Князь Володимир: завершив....., підкорив....., переміг....., побудував....., заснував....., впорядкував....., прийняв..., укріпив....., карбував.....

Приклад 4. Вставте пропущені слова в речення: «Влітку ... року князь ... «охрестити Русь», тобто оголосив християнство державною релігією Київської Русі. *Визначте причини, що призвели до цього.*

Мовленнєвий розвиток учнів є головним інструментом, за допомогою якого Ефективною є методика сприймання зображеного на картині різними органами чуттів. Послідовність вправ за цією методикою може бути такою:

– Виокремлення об'єктів, зображених на картині.

– Установлення різного рівня залежностей між об'єктами.

вони встановлюють контакт із довкіллям, іде соціалізація дитини. Цьому допомагає робота з картинами, малюнками, слайдами.

Приклад 5. 7 кл., історія України. Тема: «Вторгнення хана Батия на українські землі. Утворення Золотої Орди».

Уважно роздивіться картину художника В. Шаталіна «Оборона Києва в 1240р.»:

1. Що відображено на картині?
2. Опишіть картину, використовуючи слова: зліва, справа, на передньому плані, на задньому плані.
3. Що на картині свідчить про:
 - а) жорсткий опір киян загарбникам?
 - б) Про перевагу сил монголів над киянами?
4. Яке спорудження було останнім притулком захисників? Ким і коли було його споруджено?

5. Чому монголам вдалось оволодіти Києвом?

– Уявлення об'єктів через сприймання їх різними аналізаторами.

«Уявіть, що наша картина незвичайна, і до неї додаються спеціальні навушники (або рукавички), через які можна почути всі звуки (або доторкнутись до будь-чого) на картині. Тож «послухайте» уважно і скажіть, що ви почули (або відчували)?»

Останній етап можна використати як самостійний, запропонувавши дітям зосередитись на окремих об'єктах картини, придумати уявні варіанти «почутих» звуків і слів (аналогічно ароматів, відчуттів тощо), імітувати їх, придумати діалоги від імені персонажів. Виконання цих творчих завдань забезпечить високий рівень інтелектуальної, емоційної, мовленнєвої активності, дасть змогу підтримувати протягом усього заняття інтерес дітей до процесу сприймання і, що важливо, бажання розповісти про свої враження.

Таким чином, комунікативна компетентність означає не лише вміння спілкуватися рідною та іноземними мовами, а ще й характеризується умінням взаємодіяти з людьми, навичками роботи у групі, умінням володіти різними соціальними ролями у колективі. Комунікативна компетентність

характеризується цілою низкою інших здібностей людини, що виявляються у швидкості, глибині та міцності оволодіння засобами і прийомами діяльності, таким як: умінням слухати, сприймати і відтворювати інформацію; вести діалог; брати участь у дискусіях; вести переговори; уміння переконувати і відстоювати свою точку зору, тобто спілкуватися.

Для розвитку мовленнєвої компетентності, більш емоційного сприйняття нової теми, активізації пізнавальної діяльності використовую метод складання **синквейну**. Синквейн – це вірш-мініатюра, який емоційно завершує урок. Приклад. Урок з теми «Перші князі Київської Русі» (історія України, 7кл.), синквейн про княгиню Ольгу:

1. Княгиня
2. Хитра, Свята
3. Помстилася, охрестилась, впорядкувала
4. Провела реформу збирання данини
5. Ольга

Робимо висновок: Княгиня Ольга зміцнила Київську Русь реформою данини: встановила час, норму, місце збирання данини.

Починаючи з 7-го класу, дуже актуальним стає **урок-історичний портрет з елементами дискусії**. Учні знайомлю з пам'яткою оцінювання історичного діяча. Сприйняття історії іде через конкретну історичну особу: князів Київської Русі, королів Англії, Франції, Жанну д'Арк, Яна Гуса, Яна Жижку та ін.

Останнім часом актуальною у формуванні мовленнєвої компетентності стає **проектна дискусія** – учні набувають знань через планування та виконання конкретних завдань. Цей метод базується на захисті заздалегідь підготовленого проекту. Приклад, на уроці з теми «Технічні нововведення та винаходи» в 7-му класі вивчаємо середньовічні рицарські герби, пропонуємо учням намалювати та захистити герб своєї родини. Майже всі учні прийняли участь у цьому проекті, дискутували, пояснювали і дуже були горді за своїх батьків.

Предметно-методична компетентність

При формуванні предметно-методичної компетентності в роботі керуюся принципом - співпраця і активна участь учнів у процесі їх навчання на уроці. Дана компетентність забезпечується опануванням здобувачами освіти обов'язкових результатів навчання з історії. Формую на заняттях сприятливі умови для набуття навичок, знань і умінь, які необхідні учням для досягнення самостійності в організації навчання, гуманітарної освіти та розширення загального кругозору.

Враховуючи специфіку предмета, планую урок, щоб не тільки збагачувати учнів знаннями, а й пробуджувати їхні почуття, формувати кращі риси людини нашого часу: людяність, працьовитість, національну гордість. При плануванні уроків я обов'язково прописую очікувані результати кожного заняття, а після його проведення аналізую роботу та корегую свою діяльність. Через роботу над проблемною темою «Розвиток критичного мислення на уроках історії в умовах Нової української школи» мені вдається формувати та розвивати в здобувачів освіти ключові компетентності та уміння, відповідно

до Державного стандарту для ЗЗСО. Робота над впровадженням проблемної теми відбувається таким чином, що інтегрує знання учнів з різних навчальних предметів. Саме тоді здобувачі освіти усвідомлюють взаємозв'язки між різними науками та важливість навчання як такого. Впровадження проблемної теми відбувається завдяки підбору і використанню сучасних та ефективних методик і технологій навчання, а саме: STEM-освіти через завдання спрямовані на пошукову роботу учнів; також практикую парну та групову діяльність, роботу з проектами, впроваджую технології розвитку критичного мислення. Все вищезазначене допомагає реалізовувати в роботі загальний запит суспільства про виховання та розвиток критично мислячої сучасної дитини, а також об'єктивно здійснювати оцінювання та моніторинг результатів навчання учнів на засадах компетентнісного підходу та формувати ціннісні ставлення в учнів, наприклад, використовуючи на уроках рефлексію.

Формування предметних компетентностей учнів відбувається через:

- проведення нестандартних уроків (урок-лекція, урок у музеї, урок-прес-конференція, урок-подорож, урок-залік, урок-конгрес, урок-аукціон, урок-суд, інтегрований урок, відео-урок);
- систему творчих робіт учнів, виконуючи які, вони демонструють уміння глибоко розкрити тему, логічно та образно викласти думки, зробити потрібні висновки та узагальнення;
- емоційну чуйність викладача, яка позитивно впливає на настрій у спілкуванні з учнями;
- навчання учнів на високому рівні труднощів, що підтримує необхідний тонус на уроці.

Загальнопредметні компетентності повністю не співвідносяться із загальногалузевими, однак об'єктивно мають бути спрямованими на їх набуття.

Якщо визначати складові предметної компетентності для курсу "Історія" (освітня галузь "Суспільствознавство"), то цей перелік такий: хронологічна, просторова, мовленнєва, логічна, інформаційна, аксіологічна.

Хронологічна – передбачає вміння учнів орієнтуватися в історичному часі.

Прикладом формування хронологічної компетенції можуть бути завдання, запропоновані на етапі актуалізації опорних знань учнів, а саме – **ланцюжковим способом співвіднести дату і подію або поставити головні події в хронологічному порядку, причому події можуть бути у вигляді зображення (портрети осіб, плакати, фотографії тощо), до прикладу, під час вивчення теми «Українська національно-демократична революція 1917-1921 рр.» (додаток 2).**

Також практикую самостійне або за допомогою вчителя заповнення хронологічних таблиць. Протягом вивчення теми «Україна в роки Першої світової війни» учні на кожному уроці вносять доповнення до таблиці «Воєнні дії на території українських земель», в якій пропонується зазначати дату, подію, результат.

Так не останню роль у формуванні **хронологічної компетенції** відіграють хронологічні задачі, вирішення яких зумовлює виявлення не тільки історичних, а й математичних знань (додаток 3).

Просторова – передбачає вміння учнів орієнтуватися в історичному просторі.

Формування просторової компетенції відбувається на кожному уроці, адже і пояснення учителя, і відповіді учнів **супроводжуються роботою з картою**. Під час виступу представників груп на уроці «Воєнні дії на території України в 1941 – 1942р.р.» відповіді учнів супроводжувалися демонстрацією картографічних умінь і знань.

Також набуттю просторової компетенції сприяє створення в зошиті власних картосхем на основі відео-звукових, вербальних і текстових джерел інформації. Інші способи набуття хронологічної компетенції можна подивитись у додатку 3.

Особливістю технології є спеціальна структура уроку, що є обов'язковою. Основними етапами уроку є *вступна, основна та підсумкова* частина.

Актуалізація та мотивація. В технології критичного мислення цей етап називають *викликом*. Завданням цього етапу є активізація опорних знань і уявлень учнів, мотивація навчальної діяльності, представлення теми та очікуваних результатів уроку. Це етап уроку, протягом якого учням пропонується подумати і пригадати, що вони вже знають з теми. Школярі можуть поставити запитання учителю, сформулювати мету навчальної роботи. Роль учителя полягає в тому, щоб виступати провідником, стимулюючи учнів до роздумів, скоординувати роботу учнів, виявити рівень їх знань і вмінь, вислухати нові ідеї.

На цій фазі відбувається кілька пізнавальних операцій:

- по-перше, учні встановлюють рівень власних знань, будують своє розуміння нових знань і поглядів;
- по-друге, активізується увага дітей до навчального процесу, створюється зацікавленість та спрямованість на дослідження теми (проблеми).

На цьому етапі уроку доцільно використовувати такі прийоми як «асоціації», «гранування», «мозковий штурм», «конкурс на краще проблемне запитання», «2-4-разом», «кошик ідей», «знаємо – хочемо дізнатися-дізналися» тощо ([Додаток 1](#)).

Основна частина уроку або усвідомлення передбачає опанування учнями нового змістом. Учні знайомляться з новою інформацією, працюючи з підручником та додатковою літературою, здійснюють пошукову діяльність, працюють з історичним джерелом, таким чином конструюють та усвідомлюють новий матеріал.

Завдання учителя на стадії усвідомлення – підтримати зацікавленість класу; допомогти встановити зв'язки між відомими та невідомими знаннями; заохотити дітей до розуміння отриманих знань і умінь.

На цьому етапі уроку провідними прийомами можуть бути *читання з маркуванням, подвійні щоденники, концептуальна таблиць,*

фішбоун тощо. Особливого інтересу останнім часом набуло складання *Mind maps* (карта пам'яті, ментальна карта, карта думок) [\(Додаток2\)](#).

Рефлексія. У педагогічній науці розуміють рефлексію, як здатність людини до самопізнання, вміння аналізувати свої власні дії, вчинки, мотиви. На цьому етапі учні розмірковують про зв'язок своїх попередніх уявлень з тим, що вони дізналися на уроці. Обмін ідеями між учнями дає їм можливість познайомитися з різними точками зору, навчає уважно слухати й аргументовано обстоювати свою думку.

На цій фазі учитель досягає кількох цілей:

- учні намагаються висловити сприйнятий матеріал своїми словами;
- створюються умови для активного обміну думками, розвиваються комунікативні уміння;
- особливої уваги набувають самостійність, оригінальність висловлених думок, їх обґрунтованість, вміння узагальнювати та інтерпретувати.

Рефлексія може бути здійснена в усній або письмовій формі.

Усна рефлексія має на меті висловлення учнями своєї позиції і співставлення її з думками інших. Серед прийомів усної рефлексії привертають увагу *дискусія, діалог, «займи позицію», «вільний мікрофон», «незакінчене речення»* [\(Додаток3\)](#).

Серед форм письмової рефлексії можна назвати *есе*, написання якого дозволяє учню висловити власні думки з певного питання. Цікавою формою рефлексії, яка спонукає із великого обсягу інформації відібрати головне й відтворити у стислій формі є метод *складання сенканів*.

На думку багатьох дослідників, критичне мислення починається з постановки запитань та з'ясування проблем, які потрібно вирішити. С.Рубінштейн зазначає: «Мислити людина починає тоді, коли в неї виникає проблема щось зрозуміти. Мислення завжди починається з проблеми або запитання, із здивування чи нерозуміння, з протиріччя». Тому у навчанні учнів критичного мислення обов'язково треба застосовувати методичний прийом створення **проблемної ситуації**. На початку уроку учням пропонується вирішити проблемну ситуацію, застосовуючи власні знання і уявлення з цієї проблеми. Далі пропонується повернутися до цієї ситуації наприкінці уроку і проаналізувати її використовуючи отриманні знання. При вивченні теми «Новий курс Рузвельта» в 10 класі можна запропонувати проблемне питання «*Чи можливо застосувати заходи «Нового курсу» при здійсненні реформ в сучасній Україні?*», що буде сприяти соціально-орієнтованій спрямованості уроку. На етапі систематизації та узагальнення учні розв'язують поставлену проблему.

Одним з найефективніших способів розвитку критичного мислення школярів безумовно є **дискусія**. Сучасна дидактика визнає велику освітню і виховну цінність дискусії. Вона дозволяє глибше зануритися в проблему, формує вміння аналізувати, наводити аргументи, висловлювати і відстоювати свою точку зору і прислуховуватися до думки інших. Елементи дискусії можуть бути використані на всіх етапах уроку. Наприклад, при вивченні теми «Повстання декабристів» в 9 класі під час узагальнення можна запропонувати учням питання: «*Повстання декабристів: подвиг чи безумство?*». Під час вивченні теми «Селянська реформа

1861р. в Наддніпрянській Україні» в 9 класі доцільно на етапі мотивації поставити перед учнями наступне проблемне питання *«В дореволюційній російській історіографії Селянську реформу називали «Великою реформою». Водночас була поширена думка, що ця реформа пограбувала селян. Яку думку маєте ви с цього приводу?»*. У тому випадку, коли проблема дуже актуальна, можна винести її обговорення на урок-дискусію і провести її у формі конференції, семінару, «круглого столу» тощо. Наприклад, у 8 класі такими дискусійними питаннями можуть стати Переяславські статті 1654 року або постать гетьмана Мазепи, в 10 класі – діяльність Центральної Ради, Директорії, постать С.Петлюри, гетьмана П.Скоропадського тощо.

Великого значення на уроках набуває самостійна **робота учнів з історичними джерелами**. Оновлені програми з історії передбачають проведення практичних занять, під час яких відбувається дослідження археологічних знахідок за їх описом, документів, літературних пам'яток, творів мистецтва, фотодокументів тощо. Метою практичних робіт є не стільки вивчення певної теми за допомогою джерел, скільки розвиток пізнавальної активності, самостійності, певних умінь та навичок. Методика дослідження історичних джерел під час практичних занять ґрунтовно розроблена в працях К.Баханова та В.Курилів ([Додаток 4](#)).

Сучасний світ вимагає пошуку нових технологій організації навчання, за яких учень стає активним учасником освітнього процесу. З пасивного поглинача знань дитина повинна перетворитися в їх активного добувача, дослідника та першовідкривача. В такому випадку на допомогу приходить змішане навчання, яке передбачає застосування сучасних інформаційних технологій. Однією з форм змішаного навчання є **перевернуте навчання** або «перевернутий урок», суть якого полягає в тому, що засвоєння теоретичного матеріалу учнями відбувається самостійно вдома, а на уроці час використовується для вирішення проблем, співпрацю, взаємодію, створення нового навчального продукту ([Додаток 5](#)).

Проблема розвитку критичного мислення на уроці значною мірою досягається за рахунок використання сучасних інформаційних технологій.

Розвиток цифрового світу веде до нових форм спілкування та творчості на уроці. Сучасні учні виросли в оточенні телевізорів, комп'ютерів, телефонів. Тому в освіті перемагає візуалізація. Серед текстів «нової природи». Які з успіхом можна застосовувати на уроці, можна назвати лепбук, тревелбук, антибук, хмарка слів, плейкаст, скрайбінг, інтелект-карта тощо. На своїх уроках я часто використовую «хмару слів». **«Хмара слів»** – це візуальне відтворення списку слів, категорій, міток чи ярликів на єдиному спільному зображенні. За допомогою хмар слів можна візуалізувати термінологію з певної теми, що сприяє більш швидкому запам'ятовуванню інформації. Можна запропонувати учням з вже готову хмару слів та завдання до неї або дати згенерувати власноруч з використанням спеціальних програм ([Додаток 6](#)).

Для узагальнення та систематизації знань учнів на уроці пропоную використовувати інтерактивні завдання, які створені за допомогою такого сервісу, як **LearningApps.org**. Такі завдання дають змогу в ігровій формі

засвоїти та перевірити рівень навчальних досягнень учнів. Важливо, що даний сервіс дозволяє публікувати свої вправи та користуватися вже створеним, вправами інших учителів ([Додаток 7](#)).

Цифрові технології дають нам можливість забезпечити персоналізацію навчання, індивідуальні для кожного учня методи та темпи навчання. Засвоєння навчального матеріалу відбувається незалежно від місцезнаходження та відбувається за допомогою комп'ютерних пристроїв. Часто на уроках вчитель використовує робочі листи, в яких учень фіксує результати своєї діяльності. За допомогою спеціальних платформ, можна створювати яскраві робочі листи з інтерактивними завданнями, які дозволяють встановити зворотній зв'язок з учнями. Я використовую такий сервіс як **Wizer** ([Додаток 8](#))

Учитель історії не може обмежуватися тільки викладанням предмету. В рамках тижнів історії проводяться тематичні лекторії, вікторини, історичні ігри тощо. Вже декілька років команда Селидівської ЗОШ №6 отримує призові місця на міському та обласному етапі Всеукраїнських турнірів з історії та правознавства.

Учні приймають активну участь у роботі шкільного наукового товариства «Світ науки», історичній олімпіаді «Олімпус», інтернет-олімпіаді «На урок», а також є учасниками і переможцями міських олімпіад з історії. Педагогічний супровід вчителя полягає в консультуванні учнів, опрацюванні разом з ними типових завдань, підготовку та обговорення доповідей до турніру, психологічній підтримці. _

Висновки

Дослідник технології критичного мислення С.Терно наголошує «Реалії сучасного життя вимагають подолання репродуктивного стилю навчання і переходу до нової освітньої парадигми, яка забезпечуватиме пізнавальну активність і самостійність мислення учнів – це є стратегічний напрямок модернізації освіти».

Історія як навчальний предмет має високі можливості для формування умінь критичного мислення. Використовуючи вищезгадані методи та прийоми учитель створює умови, коли школа стає простором життя для дитини, формується як творець власного життя, гармонічна, моральна особистість.

Освіта ХХІ століття – це розвиток, виховання відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, використовувати набуті знання і вміння для творчого розв'язання проблем. Формувати покоління, яке здатне навчатися протягом усього життя, створювати та розвивати цінності громадянського суспільства – ось завдання, що стоять перед учителем сучасної школи.

Використані джерела та література

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти// Історія в школах України. – №3, 2004. – С.1-13.

2. Антіпова С.А. Організація роботи з документами на уроках правознавства // Історія та правознавство. - № 4, 2008. – С. 10 – 15.
3. Антіпова С.А. Застосування інтерактивних технологій на уроках практичного права// Історія та правознавство. - № 1, 2008. – С. 5 – 11.
4. Баханов К.О. Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії в школі. - Запоріжжя: Просвіта, 2004. - 328с.
5. Баханов К.О. Дослідницька робота учнів на уроках історії. – Х.: Вид група «Основа», 2004. - 144с.
6. Баханов К.О. Організація особистісно - орієнтованого навчання. Порадник молодого вчителя історії. - Х.: Вид група «Основа», 2008. - 159с.
7. Вишковський І.В. Методи активізації пізнавальної діяльності// Історія та правознавство. - № 12, 2007. – С. 2 – 7.
8. Десятов Д.Л. Практичні аспекти застосування методів критичного мислення на уроці історії // Історія та правознавство. - № 9, 2007. – С. 5
9. Дьюї Дж. Демократія і освіта / Дьюї Дж.; [пер. з англ. М. Олійник]. – Львів: видавництво Літопис, 2003. –294 с.
10. Концепція «Нова Українська школа» [Електронний ресурс]. – Режимдоступу:<https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>
11. Кметь В.Б. Використання пізнавальних завдань і задач у пошуково – дослідницькій діяльності учнів // Історія та правознавство. - № 14, 2007. – С. 16
12. Концептуальні засади реформування середньої освіти.2017. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainskashkola-compressed.pdf>
13. Левітас Ф.Л., Салата О.О. Методика викладання історії. Практикум для вчителя. - Х.: Вид група «Основа», 2007. - 112с.Нова українська школа.
14. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. http://www.meduniv.lviv.ua/files/info/nats_strategia.pdf
15. Островський В. Технологія розвитку критичного мислення учнів у процесі вивчення шкільного курсу історії. – Івано-Франківськ, 2005
16. Пометун О.І. Методика розвитку критичного мислення на уроках історії / О.І.Пометун // Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання. – 2012. - № 1. – С.3-7.
17. Пометун О. ПироженкоЛ. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. – К.:Видавництво А.С.К., 2003
18. Пометун О. І., Пилипчатіна Л. М., Сущенко І. М., Баранова І.О. Основи Пометун О. Запитання як найважливіший спосіб взаємодії вчителя і учнів // Історія в школах України . - № 3, 2006. – С. 25-29.
19. Пометун О., Фрейман Г. Методика навчання історії в школі. - К.: Генеза, 2005. - 318с.
20. Сучасний урок історії: панорама методичних ідей. - Х.: Вид група «Основа», 2005. - 128 с.

21. Терно С.О. Методика розвитку критичного мислення школярів у процесі навчання історії / С.О. Терно: посібник для вчителя. - Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2012. - 70 с.
22. Технологія розвитку критичного мислення на уроках правознавства.(з досвіду роботи) С. Гушуляк - Історія України/ правознавство та інші суспільні дисципліни - 2012, №12

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ В НУШ

Ладиченко Т. В.

*кандидат історичних наук, професор
завідувачка кафедри методики навчання
суспільних дисциплін і гендерної освіти
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова
м. Київ*

В концепцію Нової Української школи закладений компетентнісний підхід до навчання різних предметів, зокрема й історії. Крім ключових компетентностей, які відображені в концепції, вчителі мають формувати в

учнів й предметні компетентності. Предметні компетентності з історії

розроблені нашими вченими-педагогами й зафіксовані в програмних документах для основної та старшої школи. Зокрема мова йде про основні

елементи історичної компетентності, яка складається з декількох компонентів.

Першим компонентом предметної компетентності з історії є хронологічна компетентність, це, як сказано в програмі з історії України та всесвітньої історії для 5–9 класів «уміння орієнтуватися в історичному часі, встановлювати близькі та далекі причинно-наслідкові

зв'язки, розглядати суспільні явища в конкретно-історичних умовах, виявляти зміни і тяглість життя суспільства» [2].

Хронологічна компетентність формується протягом всього періоду навчання історії і дозволяє людині визначати в який історичний час відбулася та чи інша подія. Методами формування хронологічної компетентності є хронологічні задачі, співставлення історичних подій у

часі, визначення яка подія відбулася раніше інших тощо. Наприклад, в

методичних матеріалах з історії Середніх віків для учнів 7 класу ми даємо таку задачу: У 1261 р. імператор Михайл Палеолог визволив Константинополь від латинського завоювання. Скільки ще років проіснувала Візантійська імперія, якщо в 1453 р. Константинополь завоювали війська Мехмеда II? [3, с.16].

Учням 8 класу в робочому зошиті з Нової історії ми даємо завдання розташувати у хронологічній послідовності події Реформації та Контрреформації:

А. початок Селянської війни в Німеччині

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції

65

Б. проголошення М. Лютером «95 тез проти індульгенцій»

В. підписання Аугсбурзького релігійного миру

Г. створення Ордену єзуїтів [4, с. 22].

У підручнику з Новітньої історії для учнів 11 класу ми пропонуємо визначити етапи створення ООН. [6, с. 5]. Таких прикладів можна навести

дуже багато, оскільки в своїх підручниках з курсу всесвітньої історії для основної та старшої школи, ми на кожному уроці передбачаємо завдання

на формування хронологічної компетентності.

Другим компонентом предметної компетентності є просторова компетентність, а саме – «уміння орієнтуватися в історичному просторі

та знаходити взаємозалежності в розвитку суспільства, господарства,

культури і природного довкілля». Таким чином ми констатуємо, що кожна

історична подія або явище відбувалися не тільки в певному часі але й в просторі. Просторова компетентність передбачає уміння працювати

з

картами. В своїх підручниках ми розміщуємо карти і даємо завдання визначити території, які були завойовані або втрачені під час війн, прокласти маршрути військових або морських експедицій, позначити місця битв, економічних центрів, історичних пам'яток.

Третій компонент – це інформаційна компетентність, тобто уміння працювати з джерелами історичної інформації, інтерпретувати зміст джерел, визначати їх надійність, виявляти і критично аналізувати розбіжності в позиціях авторів джерел. Інформаційна компетентність є не

тільки предметною, а й ключовою, яка важлива для багатьох сфер життя

людини. Тому досить часто в підручниках ми даємо завдання знайти певні

джерела, критично їх осмислити, а потім виконати завдання: підготувати

історичний портрет тої чи іншої особи, підготувати презентацію, виконати

проект тощо.

Одним з найважливіших компонентів історичної компетентності є логічна компетентність, або вміння визначати і застосовувати теоретичні поняття для аналізу й пояснення історичних подій та явищ,

розуміти множинність трактувань минулого та зіставляти різні його інтерпретації. Безумовно логічна компетентність передбачає розвиток

критичного мислення, особливо це стосується старшої школи.

Наприклад

в підручнику з всесвітньої історії для 9 класу, ми говоримо про Австро-Угорщину і згадуємо, що частина сучасної України входила до складу цієї

«кляпкової монархії», тому в кінці параграфу ми ставимо питання:

Чи

може український народ вважати культурну спадщину Австро-Угорщини

своєю? [7, с. 173]. Досвід показує, що більшість учнів та навіть студентів.

зокрема в Києві відповідають, що ні не можемо. Все таки синдром меншовартості достатньо живий в нашому народі навіть серед молоді.

Інший приклад, в підручнику для 11 класу ми ставимо питання: чому між Чехією і Словаччиною відбулося «оксамитове розлучення»? Учні Шляхи реалізації концептуальних засад НУШ при вивченні історії у закладі

загальної середньої освіти

66

мають пригадати зміст курсу всесвітньої історії не лише за 11 клас, а й за

10-й, тобто історію цих країн у XX ст., проаналізувати її та зробити висновки. Таких прикладів можна навести багато, адже логічна компетентність як і попередні елементи предметної компетентності

формується протягом всього навчання історії в середніх загальноосвітніх

зкладах.

Аксіологічна компетентність, як частина історичної компетентності,

на наш погляд найбільш складна. Вона передбачає вміння формулювати оцінку історичних подій, історичних постатей, у відповідності до

цінностей та уявлень того історичного часу, про який іде мова, а також

осмислювати зв'язки між історією і сучасним життям. Формуючи аксіологічну компетентність ми зазвичай ставимо питання: висловіть своє

ставлення до тої чи іншої історичної персони, події, явища. Почастіше відповіді бувають доволі складні, оскільки певні події мають контраверсійний характер, як і діяльність окремих історичних діячів. Наприклад, в підручнику з всесвітньої історії для учнів 10-го класу один

з

параграфів присвячений початку Першої світової війни. Ми наводимо епізод, коли сербський студент Гаврило Принцип, застрелив ерцгерцога Франца Фердинанда, наступника Австро-Угорського престолу, що стало

приводом до початку війни. В кінці параграфу ми задаємо питання: висловіть своє ставлення до вчинку Гаврила Принципа – чи він є терористом чи героєм? [5, с. 15]. В класі ми застосовуємо методичний прийом «Займи позицію». Досвід показує, що більшість учнів і студентів

(бо ми задавали це питання й їм) відповідають, що це терористичний акт.

Проте є й такі, які вважають Гаврила Принципа героєм, а деякі схильні думати, що це контраверсійна особистість і для більшості європейців він

терорист, а для сербів – герой. Тому на такому матеріалі в класі може виникнути дискусія, яка пов'яже події минулого з сьогоденням.

В курсі всесвітньої історії ми також формуємо громадянську компетентність, продовжуємо формувати мовленеву компетентність та

інші ключові компетентності, оскільки цього вимагає сучасна парадигма

української освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи.

URL : [http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya-ua-sch-2016/](http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya-ua-sch-2016/konczepczya.html)

[konczepczya.html](http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya-ua-sch-2016/konczepczya.html)

2. Міністерство освіти і науки України. Історія України. Всесвітня історія. Навчальна

програма для 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів. URL : [https://mon.gov.ua](https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5c7d14/5c7d14lebb955101160807pd)

[/storage/app/uploads/public/5c7d14/5c7d14lebb955101160807pd](https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5c7d14/5c7d14lebb955101160807pd)

3. Ладиченко Т. В., Камбалова Я. М. Всесвітня історія : зошит для контрол. і практ.

робіт : 7-й кл. Київ : Генеза. 2015. 64 с.

4. Ладиченко Т. В., Камбалова Я. М. Всесвітня історія : робочий зошит: 8-й кл. Київ :

Генеза. 2016. 88 с. __3. Інформаційно-цифрова компетентність – передбачає вміння учнів працювати з джерелами історичної інформації.

Дана компетентність охоплює навички роботи з інформаційними технологіями, критичне мислення, цифрову безпеку та здатність взаємодіяти з інформацією в ефективний і етичний спосіб. Під час уроків використовую компю'ютери, смартфони та інші цифрові пристрої для навчання та демонстрації, критичне мислення, цифрову безпеку та здатність взаємодіяти з інформацією в ефективний і етичний спосіб. Під час уроків **використовую комп'ютери, смартфони та інші цифрові пристрої для навчання та демонстрації навчального матеріалу, створюю власні презентації до уроків. Використовуючи різноманітні навчальні програми, онлайн-ресурси та платформи, зокрема Humen, LearningApps, Всеукраїнську школу онлайн, «Розвиток дитини», «Вивчаю, не чекаю» тощо, допомагаю учням освоювати навички роботи з інформацією та технологіями.** Працюю на платформах для дистанційного навчання Google Classroom, використовуючи для відеозв'язку з учнями Zoom, Google Meet. Веду електронні журнали. Свою роботу спрямовую на розвиток критичного мислення учнів, навчаючи їх аналізувати та оцінювати інформацію з різних джерел, розпізнавати фейкові новини та критично осмислювати інформацію з інтернет-мережі. Також **формую навички медіаграмотності**, навчаючи учнів аналізувати медійні тексти, відзначати медійні стереотипи та вплив інформації на суспільство. Стимулюю розвиток навичок ефективної комунікації в онлайн-середовищі, навчаю учнів взаємодіяти в соціальних мережах, писати відправні повідомлення та електронні листи, а також виразно та етично висловлювати свої думки в цифровому просторі, дотримуючись мережевого етикету.

На своїх уроках я впроваджую деякі сегменти Інтернет мережі, які технічно можливо використовувати в моїй школі (якість доступу до Інтернету). Я використовую такі Інтернет-ресурси: віртуальні музеї та експозиції (<http://incognita.day.kiev.ua/museums/> [hetmanstva/](http://hetmanstva.com/); <http://chornobylmuseum.kiev.ua/uk/virtual-tour/> тощо); відеохостинг YouTube проект, створений компанією Star Media, «Анімована історія України» (https://www.youtube.com/watch?v=frBgY0DPsQ&list=PLhuA9d7RIOdZGK7bsr6UgAJMUAEiJ_YHnYG); ресурси для діагностики рівня навчальних досягнень учнів, тренажери (Освіта.ua (<http://zno.osvita.ua/ukraine-history/>), Львівський регіональний центр оцінювання якості освіти (<http://zno-ua.net/test/history-ukr/51>), ЛСлід зазначити, що більшість джерел інформації знаходяться на електронних носіях або в інтернеті, тому в сучасному тлумаченні терміну «інформаційна компетенція» найчастіше мається на увазі використання комп'ютерних інформаційних технологій, а точніше визначення слід трактувати як «комп'ютерна інформаційна компетенція».

цілим рядом сайтів, які можна використати учителям при підготовці та проведенні уроків: Canva (можна робити презентації, графіки, анімації, робочі аркуші...); genial.ly (презентації, відео-презентації, ігри, лінії часу, інтерактивні зображення); WORDWALL – (різноманітні ігри і вікторини); Інтерактивний щоденник, розроблений Меморіальним центром Голокосту «Бабин яр»

ПРОЕКТУВАННЯ СУЧАСНОГО УРОКУ ІСТОРІЇ ЗАСОБАМИ ІКТ

Інформаційно-комунікаційна компетентність є однією з ключових компетентностей сучасної освіченої особистості. Стаття розкриває основні аспекти використання ІКТ в роботі вчителя історії.

Нова українська школа – це школа, до якої приємно ходити учням. Тут прислухаються до їхньої думки, вчать критично мислити, не боятись висловлювати власну думку та бути відповідальними громадянами. У педагогічних колах України активно обговорюються питання: що таке школа ХХІ століття? Як організувати безперервне навчання педагогів, щоб їхні знання відповідали вимогам сучасності? Які навички потрібні нашим вихованцям, щоб бути успішними у житті?

Стрімке зростання обсягів інформації й упровадження інформаційних технологій в усі сфери життєдіяльності людини висувають нові вимоги і перед педагогами. На сьогодні, без використання інформаційно-комунікаційних засобів неможливо забезпечити рівний доступ до якісної освіти для всіх учнів.

Сучасний інформаційно-освічений вчитель повинен не лише вміти знайти відповідну інформацію з різних джерел, а використати та застосувати цю інформацію відповідно в багатьох фахових ситуаціях.

Використання ІКТ стимулює також професійне зростання учителя, сприяє його самовдосконаленню, самореалізації в нових формах. Комп'ютерні

технології, з одного боку, стали незмінними помічниками вчителя історії, спростили роботу, а з іншого – вивели методику викладання на новий рівень.

У час активного розвитку інформаційного середовища саме життя ставить на чергу дня володіння технічними засобами навчання сучасного типу: комп'ютер, інтерактивна дошка, мультимедійний проектор, тощо.

Організовуючи методичну роботу з вчителями історії, часто надаю методичні рекомендації щодо можливостей використання ІКТ вчителями в освітньому процесі. Зокрема,

1. В ситуації, коли заклади не забезпечені необхідним сучасним картографічним матеріалом на допомогу вчителям історії може прийти соціальний сервіс Веб 2.0. Одним з них є Вікімапія (<http://wikimapia.org>). Це сайт, на якому карта світу створена на основі фотографій, зроблених з космічного супутника. Ще один цікавий геосервіс – «Panoramio» (<http://www.panoramio.com>) може зацікавити вчителя історії величезною кількістю фотографій.
2. Організація віртуальних екскурсій з використанням мультимедійних ресурсів Інтернету. Не слід забувати про значний виховний потенціал ІКТ які дозволяють позитивно впливати на формування естетичних смаків учнів, залучати дітей до ознайомлення з світовою та національною культурною спадщиною через організацію заочних екскурсій музеями світу. Знайти електронні адреси сайтів музеїв України можна знайти на головній сторінці порталу "Музейний простір України" (<http://museum/>).
3. Використання блогу як медіа – освітньої технології в процесі навчання історії
4. Створення комп'ютерних тестів з історії (програма MyTest)
5. Підготовка до ЗНО (онлайн – тестування)
6. Використання готових програмних продуктів (енциклопедій, словників, тощо)
7. Використання і підготовка власних дидактичних вправ в сервісі Learning Apps(<http://history-mv.blogspot.com/2018/01/learningapps.html>)
8. Використання комп'ютерних програм для створення мультимедійних планів - конспектів.(наприклад,у вигляді створення ментальних карт <https://www.mindmeister.com/856371696?t=Qd6dWX4HM8>)
9. Використання інтерактивної дошки на уроках історії.
10. Використання відео та фотосвідчень на уроках історії (<https://www.google.com/culturalinstitute/beta/category/event?tab=pop&date=1980>)
11. Обмін інформацією з колегами через наявні персональні блоги, сайти.

Тож, як методист, визначаючи зміст і форми методичної роботи з учителями історії, враховую вимоги шкільної історичної освіти відповідно до Державного стандарту освітньої галузі „Суспільствознавство”.

Формування і розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів історії Маловисківського району продовжуємо впроваджувати через такі форми методичної роботи:

- Семінари - практикуми з питань удосконалення ІКТ
- індивідуальні консультації за запитом;
- проведення районних інтернет - конференцій;
- проведення віртуальних семінарів (проведено вже 3 такі семінари : https://history-mv.blogspot.com/p/blog-page_18.html)

Вагоме місце серед форм методичної роботи займають інтернет-конференції та віртуальні семінари. Інтернет-конференція дає можливість швидко знайомитися з педагогічним досвідом, доводити до відома широкого кола педагогів власні судження, висновки і пропозиції. І це можна робити, не полишаючи робочого місця, не затрачати час на переїзди, тощо.

В 2018 році шляхом проведення чергового віртуального семінару вчителі історії вчилися створювати і використовувати ментальні карти (<https://mentalnakarta.blogspot.com/>)

Коли йде мова про освітні технології, то вони повинні відповідати сьогоdnішньому дню, а вчитель, освітянин має завжди бути попереду. Тож персональний блог все більше набуває популярності серед вчителів історії району.

Він став особливою формою професійного портфоліо, доступного в мережі Інтернет, структура якого дозволяє не лише представити власні розробки в різних форматах, а й організувати спілкування з колегами з використанням вбудованого блогу, за допомогою коментарів, особистих повідомлень, форуму.

З 2012 року функціонує блог методиста Паливоди О.Л. Вчителями історії також створені персональні блоги: «Клію», «Літопис», «Історичні діячі», «Часопис», «Феміда», «Історія в школі», Історія в Плетеноташлицькій школі», тощо. Переглянути зміст блогів можна за посиланням <http://history-mv.blogspot.com/>

Отже, в умовах інформаційного суспільства педагогічна кваліфікація і майстерність не має обмежуватись тільки фаховими знаннями. Окрім традиційних педагогічних технологій, учитель історії покликаний створювати нові можливості для учнів через інновації, застосування ІКТ і бути здатним постійно покращувати свою педагогічну майстерність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Десятов Д.Л. Методика використання інформаційно – комунікаційних технологій у навчанні історії. /-Х.:Вид.група»Основа», 2011.- (Б-ка журн.»Історія та правознавство».Вип.6(90))
2. Жалдак М.І. "Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання". Випуск 9. Науковий часопис. – Київ.: НПУ ім. М.П. Драгоманова. 2005. – С. 3-14
3. Жалдак М.І., Хомік О.А. Формування інформаційної культури вчителя. Режим доступу: www.icfcst.kiev.ua/SYMPOSIUM/Proceedings/Galdak.doc
4. Нетьосов С.І. Навчання основ правознавства з використанням інформаційно – комунікаційних технологій. –Х.: Вид.група «Основа», 2010.- (Б-ка журн. «Історія та правознавство».Вип.4(76))
5. Таран.Т. «Використання інформаційно – комунікаційних технологій на уроках історії» /Методологічні засади історичної освіти в контексті профілізації старшої школи //МатеріалиВсеукраїнської науково – методичної конференції 21-22 жовтня 2010 року – Кіровоград, 2012. -291с. – с.85
6. Фалес Т. «Використання ІКТ як засіб підвищення якості навчально – виховного процесу» Ж-л «Методист» №8(32), с.36 – 39
7. <http://http://teacher.at.ua>
8. <http://http://osvita.ua>

Unknown лютого 01, 2018 [Комент.](#)

Для розвитку **інформаційної компетенції** часто пропоную учням **перегляд тематичних фільмів та їх дискусійне обговорення** («Україна в роки Другої світової війни», «Голодомор на Україні в 1932 – 1933рр», «Проголошення незалежності України»), **опрацювання історичних джерел: документів, ілюстрацій, картин, карикатур (додаток 3).**

Дуже часто **практикую групову роботу або роботу так званих груп-дослідників**, які самостійно здобувають інформацію за певним планом. Зокрема, при вивченні теми «Тоталітаризм» клас ділиться на три групи: дослідники більшовизму, дослідники нацизму, дослідники фашизму, які підбирають інформацію за визначеним планом. Попередньо визначаю критерії вибору і подачі інформації. Приклад підбору інформації подано у пам'ятці для характеристики історичного діяча (додаток 3).

4. Психологічна компетентність. У своїй роботі при підготовці до уроків враховую вікові, психологічні та індивідуальні особливості учнів. Розумію, що кожен учень унікальний і має свої особливі потреби, здібності та обмеження, тому завжди відкрита до виявлення цих потреб і намагатися враховувати їх під час навчання та організації уроків. Для учнів із особливими освітніми потребами або тими, хто потребує додаткової підтримки, розробляю індивідуальні навчальні плани. Створюю комфортне класне середовище, в якому учні відчують себе безпечно, навчаю дітей розв'язанню конфліктів та емоційній стійкості. Співпрацюю з батьками та опікунами учнів, допомагаючи

зрозуміти психологічні потреби своїх дітей та надавати підтримку в навчанні. Для реалізації проблемної теми ... використовую стратегії роботи з учнями, які сприяють розвитку їхньої позитивної самооцінки, я – ідентичності, а саме: підтримка і заохочення, похвала, співпраця в парах та групах, рефлексія діяльності тощо. Дана робота мотивує учнів та організовує їхню пізнавальну діяльність, а також формує спільноту учнів, у якій кожен відчуває себе її частиною.

5. Емоційно-етична компетентність. Я умію управляти своїми емоціями та розумію, як власні емоції впливають на освітній процес та стосунки з учнями. Це допомагає мені сприймати та виражати емпатію, а також контролювати свої реакції на складні непередбачувані ситуації в освітньому процесі. Як вчитель історії, намагаюся бути взірцем моральних цінностей та етики. Мої власні дії та рішення відповідають принципам справедливості, чесності і толерантності, адже учням важливо бачити, що вчитель живе за тими ж правилами, які запроваджу в класі. Також я активно працюю над розвитком моральних навичок та моральної свідомості учнів: обговорюємо моральні питання, формую уміння учнів активно слухати, виражати свої думки чітко та логічно, а також створюю атмосферу взаєморозуміння і поваги в класі, що є ключовими факторами для формування емоційно-етичної компетентності. Стараюся вирішувати конфлікти в класі шляхом конструктивного діалогу та пошуку компромісів. Виявляю толерантність до різноманітності переконань та культурних особливостей учнів.

6. Інноваційна компетентність.

Логічна – аналізувати, пояснювати історичні факти, формулювати теоретичні поняття, положення, концепції.

Слід зазначити, що виконання будь-якого завдання вимагає логічного підходу. Найчастіше формування логічної компетенції досягається шляхом роботи з документами, різними видами наочності, перегляду і обговорення фільмів проведення методів «прес» (аргументування позиції), «дерево рішень», (пошук шляхів розвитку історичних подій), «акваріум», (колективний шлях вирішення проблеми), «асоціативний кущ» та «фішбоун».

«Фішбоун», що в перекладі означає «риб'ячий кістяк». В «голові» цього кістяка учні позначають ту проблему, що розглядається. На самому кістяку є верхні й нижні кісточки. На верхніх учні відзначають причини виникнення досліджуваної проблеми. Напроти верхніх кісточок розташовуються нижні, на яких учні по ходу читання виписують факти, що підтверджують наявність сформульованих ними причин. Записи повинні бути короткими, являти собою ключові слова або фрази, що відбивають суть, факти.

Зразок формування логічної компетенції за методом «Фішбоун» та при роботі з документами дивись в додатку 4.

Аксіологічна – формулювати версії й оцінки історичного руху та розвитку.

Для формування аксіологічної компетентності застосовую методи : «займи позицію» (наприклад, «Брест-Литовський мир: триумф чи поразка ЦР?»),

«УПА-герої чи бандити?», дискусії (наприклад, «Помилки ЦР в державотворчому процесі» та **дебати** (наприклад, «Чому, на Вашу думку, Червона армія зазнавала поразок на початковому етапі війни?»), **«мозковий штурм»** (наприклад, «Які якості українського козака необхідні сучасному українцю?»).

Одним із найвдаліших методів набуття аксіологічної компетенції є **метод «шість капелюхів»**. Метод формує: уміння усвідомлювати свій досвід; давати особисту оцінку подіям, явищам, фактам; ціннісне відношення до навколишнього світу і самого себе. Учні отримують один із капелюхів. У зв'язку з кольором отриманого капелюха їм треба дати оцінку факту, явищу, події. Приклад застосування методу дивись в **додатку 4**.

Під час карантину та в умовах правового режиму воєнного часу навчання не переривається, а використовуються можливості **дистанційної освіти**. Адже закрита на карантин школа ще не свідчить про відсутність уроків і необхідних для повноцінного освітнього процесу заходів.

Організувати та структурувати освітній процес допомагають ZOOM-конференції та освітня платформа Нупен. Саме через них я проводила дистанційне навчання.

Хмарні технології допомагають надавати здобувачам освіти знання на хорошому рівні, без скорочених тем, невивченого матеріалу та «темних плям». Хоча звичайно, дистанційна освіта поряд з перевагами має і ряд недоліків.

Важливим моментом сучасного уроку є **використання ігрових технологій**. Вони додають уроку динамізму, активізують пізнавальну діяльність здобувачів освіти. Здоровий дух змагання, конкуренції спонукає учнів докласти максимум зусиль для пошуку відповідей на поставлені запитання. Бажання перемогти змушує мислити, а також колективно працювати над розв'язанням завдань. Практично, при проведенні таких уроків спостерігається найбільша активність, немає жодного учня, який би не брав участі в реалізації поставленої вчителем мети. В процесі гри навчаю, щоб в ігрових ситуаціях учні поважали чужі думки, були терплячими, вміли вислухати інших, не боялись брати на себе відповідальність у прийнятті певних рішень. Отож, гра є одним з основних прийомів виховання толерантності на уроках історії, можливістю реалізації набуття усіх компетенцій предмету «історія».

Ілюструючи сказане, пропоную опис методики, розробленої мною гри **«Що? Де? Коли?»**. Гра являє собою три групи завдань.

Перша група «Що?» містить запитання щодо певних історичних подій, явищ, понять.

Друга група «Коли?» передбачає формування хронологічних компетентностей.

Третя група «Де?» - запитання, які стосуються вмінь учнів орієнтуватися в історичному просторі:

Кожне запитання містить наочне зображення, що значно ускладнює саме запитання, бо потрібно проаналізувати зображене і пов'язати його з текстом.

У запропонованих мною наочних завданнях учні змушені здійснити такі розумові операції, як: аналіз і синтез, узагальнення і систематизація, абстрагування і конкретизація.

Гра створена за допомогою технічних засобів навчання у вигляді презентації. Така форма організації значно економить час, краще сприймається учнями, і сама наочність досить високої якості. Приклад презентації дивись у **додатку 5**.

Такого виду завдання є творчими. Як тільки-но ми починаємо аналізувати проблему, то одразу будуємо гіпотези, шукаємо альтернативні способи розв'язання, тощо. А все це є складовими творчості. Тому, якщо відповідь учня не співпадає із підручником, але є нестандартною, креативною та логічною, то вчителю ні в якому разі її не можна заперечувати, навпаки, або відмітити творчість учня, або навіть зарахувати як правильну.

Отож, організація вищезазначеної форми роботи і є тим інструментарієм, який спонукає до навчання. Саме у цій грі учень може бути самим собою, розвиває увагу, спостережливість, змагальність, включає різні види розумової діяльності, творчо працює, тобто не тільки здобуває чи закріплює знання, а стає компетентним.

Значного поширення в практиці роботи набули **диференційовані завдання, тестові методики оцінювання знань учнів**. Майже до кожної теми розроблене авторське діагностування рівня кожного учня, що дає змогу визначити рівень осмислення і засвоєння ним повного блоку систематизованої інформації.

Вищою формою дослідницької роботи є творча (наукова, проєктна) діяльність. Завдання вчителя в цей період: підготувати підлітків до самоосвіти; навчити самостійно здобувати інформацію, розв'язувати проблемні питання, спрямовувати отримані результати на практичне вирішення проблем; розвинути комунікативні здібності; пошуково-дослідницька діяльність поступово перетворюється в науково-дослідницьку, результатом якої є формування навчальної, громадянської, соціальної та інших компетентностей учня.

Важливою справою є виховання справжнього патріотизму, відродження національної свідомості. **Працюючи в цьому напрямку, у 2006 році було видано посібник «Історія українського війська». На сьогодні ліцеїсти закладу працюють над проєктом «Історія Військового ліцею», результати якого плануються видати окремою брошурою.** Не останню роль у формуванні національної гордості відіграли екскурсії до Кам'янець-Подільського, Хотинського, Острозьких замків. У 2010, 2011 роках був відвіданий Культурно-археологічний центр Пересопницького Євангелія, Національний історико-меморіальний заповідник «Поле Берестецької битви».

Представлений досвід знаходить розповсюдження серед освітян через виступи на курсах підвищення кваліфікації, семінарах, педрадах **та видавничу діяльність**. Зокрема,

Таким чином, можна стверджувати, що усе вищезазначене свідчить про наявність певної системи організації у формуванні предметних компетентностей з умілим використанням сучасних технологій навчання як засобу самореалізації кожного учня, який прагне до максимального вияву свого

інтелектуального та творчого потенціалу, і є запорукою формування громадянської самосвідомості учнів, а, отже, формування компетентної особистості учня, здатної вирішувати нагальні проблеми, які поставило перед суспільством ХХІ століття.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА:

1. Баханов К.О. Механізми запровадження компетентнісного підходу в навчанні історії в школі. // Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання. – 2013. - № 1-2. – С.3-7.
2. Навчальні програми з історії України та всесвітньої історії для 12-річної школи (нова редакція), підготовлені робочою групою та погоджені комісією з історії Науково-методичної Ради Міністерства освіти і науки України (протокол №4 від 20 лютого 2009 року) / Наказ Міністерства освіти і науки України від 05.06.2009р. №491 [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://mon.gov.ua>.
- 3.ГордієнкоС.М.Формування аксіологічної компетентності учнів в процесі вивчення історії в старшій школі». [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://klasnaocinka.com.ua/ru/article/avtorska--stattya-rozvitok--aksiologichnoyi--kompe.html>
4. Ключові освітні компетентності. - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://osvita.ua/school/theory/2340/>.
5. Овчарук О. В. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. — К.: «К.І.С.», 2004. – С.5-14.
6. Пометун О. Методика навчання історії в школі / О. І. Пометун, Г. О. Фрейман. - К.: Генеза, 2006. - 328с.
7. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. – К.: «К.І.С.», 2004. – С. 15-24.
8. Пометун О.І. Формування предметної компетентності учнів в процесі навчання історії в основній школі.//Історія і суспільствознавство в школах України:теорія та методика навчання. – 2014. - № 4. – С. 6-9.
9. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології/ Пометун О., Пироженко Л.,-К. Генеза, 2004.-240 с.
10. П'янківська І. В. «Компетенція» та «Компетентність» як провідні поняття компетентнісного підходу. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://eprints.ua.edu/628/1/kompetencija.pdf>. 1
- 11.Садовець О. Активізація учнів старших класів загальноосвітніх шкіл у процесі навчання. [Електронний ресурс] - Режим доступу: file:///D:/Downloads/Znpkhist_2012_5_40.pdf

Додатки

ХРОНОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНЦІЯ

Завдання №1

Розв'яжи хронологічні задачі із теми «Україна в період деєталінізації (1953-1964рр.)

1. Від року усунення Хрущова М. за «м'якотілість» з посади першого секретаря ЦК КП(б)У «відняти» число місяця польоту Гагаріна у космос «помножити» на 5 «відняти » кількість років за які планувалося побудувати комунізм.
2. Від року грошової реформи «відняти» місяць смерті Й. Сталіна «помножити» на 9 «додати» кількість перших секретарів України в період «відлиги».
3. Від року початку закупівлі хліба СРСР за кордоном «відняти» місяць проведення XX з'їзду КПРС, «помножити» на 9, «відняти» кількість раднаргоспів створених на Україні в 1957.
4. Від року розстрілу Л.Берії «відняти» місяць проведення XX з'їзду КПРС, «помножити» на 9, «відняти» кількість років за які планувалося побудувати комунізм.

Завдання №2

Розташуйте хронологічно події Другої світової війни.

ПРОСТОРОВА КОМПЕТЕНЦІЯ

Завдання №1

Опрацюйте карту-карикатуру.

КАРТА-КАРИКАТУРА. За свободу і мир в Україні. 1919 р

1. Які країни «несли» в Україну «мир і свободу»?
2. Який період історії України відображено на «карті»?
3. З яких історико-етнографічних регіонів України відбувався наступ?

Завдання №2.

Користуючись картою, напишіть про воєнні дії більшовиків з військами ЦР
за даним планом.

1. За яких територій йшов наступ?
2. Основні битви.
3. Які території були захоплені станом на:
а) на середину грудня 1917р., б) на лютий 1918 р.?
4. Порівняйте з текстом підручника.

ІНФОРМАЦІЙНА КОМПЕТЕНЦІЯ

Завдання №1

Робота з ілюстрацією. Розгляньте картину М. Дергуса «Повстання селян в Україні у 1905 році» та охарактеризуйте її за таким планом.

ПЛАН

1. Який момент селянського повстання тут зображений? Чому ви так думаєте?
3. Що роблять і чим займаються люди, зображені на ілюстрації?
4. Кого художник зобразив на передньому плані, а кого на задньому? Чому так?
5. На основі ілюстрації зробіть висновки про учасників повстання, його хід, озброєння повстанців, наміри.

Завдання №2

Зайдіть інформацію про історичного діяча згідно пам'ятки

ПАМ'ЯТКА ХАРАКТЕРИСТИКИ ІСТОРИЧНОГО ДІЯЧА

Пам'ятка для характеристики історичного діяча

Встановіть, коли та в якій країні жив історичний діяч.

- Укажіть історичні умови, на тлі яких він розгортав свою діяльність.
- Опишіть його зовнішність, характер. Що, на вашу думку, вплинуло на формування його особистості? Які його вчинки варто наслідувати, а які ви не схвалюєте?
- Інтереси якої суспільної верстви він виражав?
- Назвіть основні наслідки його діяльності.
- Дайте оцінку його діяльності. Як ви ставитеся до засобів, якими він прагнув досягти мети?

ЛОГІЧНА КОМПЕТЕНЦІЯ

Завдання №1

1. На основі аналізу документів поясніть, як аргументував уряд УРСР своє право бути співзасновником ООН. Як відреагували на це прохання країни антигітлерівської коаліції. Подайте власну оцінку цієї події:

«... Уряд Української УРСР, керований бажанням сприяти встановленню гарантій миру і безпеки після війни як для власного народу, так і для інших народів, вирішив звернутися до конференції Об'єднаних Націй з заявою, повідомляючи про своє бажання приєднатися до загальної організації Безпеки як одна з держав-засновниць, а також взяти участь у Конференції Об'єднаних Націй у Сан-Франциско».

2. З резолюції Конференції Об'єднаних Націй у Сан-Франциско:

«Засідання рекомендує, щоб Українська Радянська Соціалістична Республіка і Білоруська Радянська Соціалістична Республіка були запрошені стати першочерговими членами пропонованої Міжнародної Організації».

На основі аналізу документів поясніть, як аргументував уряд УРСР своє право бути співзасновником ООН. Як відреагували на це прохання країни антигітлерівської коаліції. Подайте власну оцінку цієї події.

Завдання №2

Визначіть основні проблеми, причини, складові та наслідки Столипінської аграрної реформи в Україні.

АКСІОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНЦІЯ

Власник **синього капелюха** – зазвичай учитель, він керує класом, розділяє ролі, надає право виступу.

Білий - учень надає коротку енциклопедичну інформацію про УПА .

Жовтий - учень, який визначає позитивні сторони діяльності.

Чорний - учень критикує дії УПА, характеризує недоліки у діяльності.

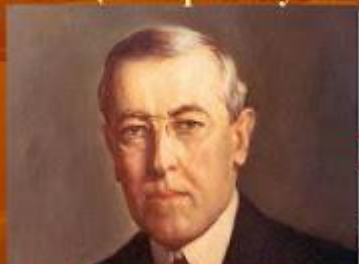
Червоний - виражає свої емоції, враження не посиляючись на жоден факт.

Зелений - зазначає, за яких умов УПА змогли б побудувати незалежну Україну.

ГРА «ЩО? ДЕ? КОЛИ?» ТА ВІДПОВІДІ ДО НЕЇ.
(Тема «США в 1918-1939 р.р.», 10 клас)

ЩО?

1. Що запропонував ...

для повесного врегулювання світу?

3. Що вважають початком...

?

2. Що перевозили контрабандисти на чолі з...

?

4. Що запропонували у 20-тих рр. американські фінансисти для оздоровлення економіки...

Символіка

Прапор

Герб

?

5. Який новий напрям музичного мистецтва був найпопулярніший в період ...

?

6. Що стало приводом вступу США у

?

КОЛИ?

1. Коли США вступили у ...

?

2. Коли було запроваджено...

?

3. Назвіть хронологічні рамки...

4. Коли перебував при владі президент...
якому належать слова: "Головна справа американців - робити діло"?

5. Назвіть роки періоду...

6. У якому році програв вибори ...

?

ДЕ?

1. Де знаходилась штаб-квартира ...

?

2. На якому заводі випускались найпопулярніші на початку XX ст. американські автомобілі “....”

?

3. Де діяла в XIX ст. (у якому регіоні Америки) організація...

?

4. Де знаходиться ...

?

5. У якому місті США в 1922р. був підписаний договір про скорочення морського флоту...

?

6. Де загинув американський президент...

?

СТАТТЯ ДО ТЕМИ:

Характеристика діяльності педагогічного працівника: як скласти та оформити

- Учитель забезпечує здобуття учнями освіти державною мовою.
- Забезпечує за потреби здобуття учнями освіти з урахуванням особливостей мовного середовища в закладі освіти — мова відповідного корінного народу або національної меншини України.
- Забезпечує навчання учнів іноземній мові та спілкується іноземною мовою у професійному колі — *для вчителів іноземної мови*.
- Формує і розвиває мовно-комунікативні уміння та навички учнів.

Предметно-методична

- Учитель моделює зміст навчання відповідно до обов'язкових результатів навчання учнів.
- Формує та розвиває в учнів ключові компетентності та уміння, спільні для всіх компетентностей.
- Здійснює інтегроване навчання учнів.
- Добирає і використовує сучасні та ефективні методики і технології навчання, виховання і розвитку учнів.
- Розвиває в учнів критичне мислення.
- Здійснює оцінювання та моніторинг результатів навчання учнів на засадах компетентнісного підходу.
- Формує ціннісні ставлення в учнів.

Інформаційно-цифрова

- Учитель орієнтується в інформаційному просторі, шукає і критично оцінює інформацію, оперує нею у професійній діяльності.
- Ефективно використовує наявні та за потреби створює нові електронні (цифрові) освітні ресурси.
- Використовує цифрові технології в освітньому процесі.

Психологічна

- Учитель визначає і враховує в освітньому процесі вікові та інші індивідуальні особливості учнів.
- Використовує стратегії роботи з учнями, які сприяють розвитку їхньої позитивної самооцінки, я-ідентичності.
- Мотивує учнів та організовує їхню пізнавальну діяльність.
- Формує спільноту учнів, у якій кожен відчуває себе її частиною.

Емоційно-етична

- Учитель усвідомлює особисті відчуття, почуття та емоції, потреби, керує власними емоційними станами.
- Конструктивно та безпечно взаємодіє з учасниками освітнього процесу.

- Усвідомлює та цінує взаємозалежність людей і систем у глобальному світі.

Педагогічне партнерство

- Учитель здатний до суб'єкт-суб'єктної — рівноправної та особистісно зорієнтованої — взаємодії з учнями в освітньому процесі.
- Залучає батьків до освітнього процесу на засадах партнерства.
- Працює в команді із залученими фахівцями, асистентами вчителя, щоб надавати додаткову підтримку учням з особливими освітніми потребами.

Інклюзивна

- Учитель створює умови, що забезпечують функціонування інклюзивного освітнього середовища.
- Здатний до педагогічної підтримки учнів з особливими освітніми потребами.
- Забезпечує в освітньому середовищі сприятливі умови для кожного учня, з огляду на його індивідуальні потреби, можливості, здібності та інтереси.

Здоров'язбережувальна

- Учитель організовує безпечне освітнє середовище, використовує здоров'язбережувальні технології під час освітнього процесу.
- Здійснює профілактично-просвітницьку роботу з учнями та іншими учасниками освітнього процесу щодо безпеки життєдіяльності, санітарії та гігієни.
- Формує в учнів культуру здорового та безпечного життя.
- Зберігає особисте фізичне та психічне здоров'я.
- Надає домедичну допомогу учасникам освітнього процесу.

Проектувальна

- Учитель проектує осередки навчання, виховання і розвитку учнів.

Прогностична

- Учитель планує освітній процес.
- Прогнозує результати освітнього процесу.

Організаційна

- Учитель організовує процес навчання, виховання і розвитку учнів.
- Організовує різні види і форми навчальної та пізнавальної діяльності учнів.

Оцінювально-аналітична

- Учитель оцінює результати навчання учнів.
- Аналізує результати навчання учнів.
- Забезпечує самооцінювання та взаємооцінювання результатів навчання учнів.

Інноваційна

- Учитель застосовує наукові методи пізнання в освітньому процесі.
- Використовує інновації у професійній діяльності.
- Застосовує різні підходи, щоб розв'язувати проблеми у педагогічній діяльності.

Здатність до навчання впродовж життя

- Учитель визначає умови та ресурси професійного розвитку впродовж життя.
- Взаємодіє з іншими вчителями на засадах партнерства та підтримки — у межах наставництва, супервізії тощо.

Рефлексивна

- Учитель здійснює моніторинг власної педагогічної діяльності.
- Визначає індивідуальні професійні потреби.

Опис досвіду роботи Самайчук Валентини Леонідівни, учителя історії загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів с. Чемерпіль

Гайворонського району з проблеми:

"Формування життєвих компетентностей в процесі вивчення історії"

Вступ

Досягнення людиною життєвого успіху є однією з найважливіших проблем, які постали перед людством у ХХІ столітті. Оскільки життєва компетентність як властивість особистості, то впливає, що її можна розвивати та вдосконалювати.

Елементи життєвої компетентності (знання, уміння і навички, життєвий досвід, фізичний потенціал, задатки та здібності, риси характеру, креативність та інтелект, духовність особистості) поєднуються у різних конфігураціях для вирішення людиною конкретних завдань та розв'язання проблем, які ставить перед нею життя

Компетентність – це здатність приймати рішення й нести відповідальність за їх реалізацію у різних галузях людської діяльності. Поняття компетентності передбачає сукупність фізичних та інтелектуальних якостей людини і властивостей, необхідних людині для самостійного й ефективного виходу з різних життєвих ситуацій, щоб створити кращі умови для себе в конструктивній взаємодії з іншими.

Отже, компетентність означає наявність знань про різні аспекти життя людини, навичок творчого володіння інтелектуальним, соціальним, психологічним і фізичним інструментарієм, здатності взаємодіяти з іншими людьми в різних ситуаціях; характеризує повноту, достатність та адекватність здійснюваних дій, що базуються на наявності великих знань та відповідного практичного досвіду, що і є **актуальним** у відповідності до вимог сьогодення.

Сучасні вимоги освітніх стандартів змушують, нас, учителів, не тільки насичувати учнів інформацією, а й шукати шляхи практичного застосування її у повсякденному житті. Знання не заради знань, а знання – для збагачення життєвого досвіду. Сьогодні організація процесу навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язування проблем, воно ефективно сприяє формуванню вмінь і навичок, створенню атмосфери співробітництва і взаємодії. Розвиток життєвої компетентності, вимагає використання освітніх технологій, що активізують учнів, на відміну від передачі абстрактної, готової інформації, відірваної від життя і життєвого досвіду учнівської молоді.

Новизна проблеми полягає в тому, що питання про формування життєвих компетентностей на уроках історії не розкрито українськими вчителями, або вивчалось досить поверхово.

Розділ 1. Головні складові життєвої компетенції учнів

Головні складові життєвої компетенції наступні:

Когнітивна компетенція — це система здатностей, які визначають спроможність особистості щодо адекватного і глибокого пізнання оточуючого світу

Емоційно-вольова компетенція — це сукупність здатностей, які визначають спроможність людини керувати власними емоціями та активністю. Змістом компетенції є здатності до осмислення власних емоційних станів, конструктивного прояву емоцій, уникнення та усунення негативних емоцій, самостійного формування та зміни мотивів, визначення оптимального мотиву діяльності.

Творча компетенція — це сукупність здатностей, які включають здібності, риси характеру (креативність, новаторство, наполегливість), знання, що визначають спроможність людини до творчості, успішність творчої діяльності, наявність її результатів.

Життєтворча компетенція — одна з найважливіших компетенцій особистості, яка полягає в її здатності самостійно, свідомо і творчо визначати (проектувати) і здійснювати власне життя. Найвищим рівнем розвитку життєтворчої компетенції та життєвої компетентності є:

Духовна компетенція — це сукупність духовних здатностей людини, які:

- обумовлюють її спроможність до самопізнання, саморозвитку, самореалізації та самоконтролю;

- виражають її мораль (сукупність прийнятих нею моральних норм) та моральність (здатність до власного морального пошуку), спроможність шукати сенс свого життя, формувати свої життєві принципи та цінності.

Соціальна компетенція — це сукупність здатностей, які визначають рівень соціабельності особистості, розуміння нею суспільства та соціальних процесів, осмислення своєї причетності до них. Соціальна компетенція охоплює особистісні якості (комунікабельність, відкритість, чуйність тощо), знання, цінності та принципи особистості. Із соціальною тісно пов'язані соціально-рольова та комунікативна компетенції.

Соціально-рольова компетенція — це практичне втілення соціальної компетенції; система здатностей особистості, які визначають успішність виконання нею соціальних ролей. Соціально-рольова компетенція включає не лише знання, вміння та навички, які необхідні для визначення оптимальної моделі виконання певної соціальної ролі (учня, студента, працівника, керівника тощо), а й здатність засвоювати нові соціальні ролі (і необхідні для цього вміння і навички) та здатність відмовлятися від ролей, які заважають розвитку та нормальній життєдіяльності.

Комунікативна компетенція включає в себе сукупність здатностей, пов'язаних зі спілкуванням, а саме: володіння рідною та іноземною (іноземними) мовами; знання, вміння та навички, пов'язані із застосуванням засобів

комунікації; наявність знань про психологічні особливості спілкування, способи уникнення та розв'язання конфліктів

Інформаційна компетенція — це сукупність здатностей, які визначають успішність участі особистості в різноманітних інформаційних процесах, що відбуваються в суспільстві. Ця компетенція визначає спроможність особистості шукати, опрацьовувати, використовувати, зберігати та передавати різноманітну інформацію. Окремими проявами інформаційної компетенції є володіння мовами (лексичний аспект), уміння користуватися мережею Інтернет, бібліотеками, архівами; для учня її проявами є вміння вести конспекти уроків та книг, писати реферати, отримувати довідкову інформацію. Економічна компетенція — сукупність здатностей, які обумовлюють успішність функціонування людини як суб'єкта економічних відносин, передусім як споживача товарів та послуг та «продавця» власної робочої сили. Економічна компетенція охоплює базові знання про механізми ринкової економіки (попит і пропозицію), права споживачів; передбачає формування таких рис характеру, як підприємливість, ініціативність, ощадливість тощо.

Трудова (та професійна) компетенція — це компетенція, яка характеризує особистість як суб'єкта трудової діяльності. Трудова компетенція визначає загальні здатності особистості до праці, а професійна — до конкретної сфери трудової діяльності, конкретної професії (професій), виконання певних виробничих завдань, операцій. Трудова компетенція включає ціннісне ставлення особистості до власної та чужої праці, психологічні складові (рис характеру — працелюбність, відповідальність, акуратність, охайність, ощадливість тощо), умінню і навички трудової діяльності (сільськогосподарської, побутової, для хлопців — столярної, слюсарної тощо), уявлення та інтереси, пов'язані з майбутньою професією.

Технологічна компетенція є сукупністю здатностей, які обумовлюють успішність взаємодії особистості з техносферою (використання нею технічних засобів, технологічних процесів, які застосовуються у побуті). Екологічна компетенція — це сукупність здатностей, які обумовлюють спроможність особистості гармонійно співіснувати з природним середовищем; мінімізувати шкоду, якої життєдіяльність людини може завдавати живій і неживій природі, й водночас безпеку, яку природне середовище може становити для особистості.

Громадянська (політико-правова) компетенція — це сукупність здатностей, які визначають рівень політичної та правової культури особистості, її правову освіченість (знання законодавства), міру і успішність її політичної активності, відповідність її життєдіяльності правовим принципам, установленим державою (з точки зору цивільного, адміністративного, кримінального законодавства тощо).

Етнокультурна компетенція детермінує успішність особистості як творця і охоронця, носія національної культури та успішність її взаємодії з представниками інших культур.

Розділ 2. Шляхи формування життєвих компетентностей учнів на уроках історії.

Перспективним шляхом розвитку освіти є впровадження інноваційних, ігрових технологій. Вони ставлять дитину в позицію творця, а не виконавця чужої волі. Мені важливо на практиці обрати такі технології навчання, які б забезпечували пізнавальну активність учнів, сприяли б формуванню навичок застосовувати набуті знання.

Такими є інтерактивні технології. Ідею впровадження інтерактивних технологій в практику навчання розробили О. Пометун, О. Данилевська, Л. Пироженко, Л. Божович, М. Гамезо О. Забужко, І. Надільний, Т. Драгунова, Д. Колесов, та інші. Ці вчені обґрунтували доцільність використання активних форм і методів роботи для активізації пізнавальної діяльності учнів, поліпшення успішності дітей, підвищення рівня навчальної мотивації. Інтерактивне навчання передбачає перетворення суперпозиції вчителя і субординізованої позиції вихованця у особистісно-рівноправні позиції, допомагає освоїти вміння вести соціокультурний діалог на основі розуміння, прийняття та визнання особистості.

Отже, вони сприяють формуванню в учнів умінь і навичок досягати і засвоювати духовні цінності, соціально взаємодіяти, критично мислити. А вчителю допомагають створити атмосферу співробітництва, творчої взаємодії.

Провідна ідея досвіду полягає у використанні інтерактивних технологій на уроці, де моделюються реальні життєві ситуації, пропонуються проблеми для спільного вирішення, застосовуються рольові ігри. Через використання активних форм і методів роботи я намагаюся розвинути творчу особистість, допомагаю виробити її власні цінності, активну життєву позицію.

Набагато важливіше навчити, ніж просто розповісти. Можна швидко повідомити учням те, що вони повинні знати, і вони забудуть це ще швидше. Зд умови якісного навчання, учні повинні мати такі навички: *думати, розуміти суть речей, осмислювати ідеї і концепції*, і вже на основі цього *шукати потрібну інформацію, трактувати її і застосовувати в конкретних умовах*.

Вибір даної проблеми був не випадковим, бо нова парадигма освіти пропонує розглядати учня як мету, а не засіб. Відповідно обраній проблемі були визначені такі задачі:

1. Впровадження інтерактивних методів навчання з метою активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках історії та правознавства.
2. Розвиток ключових компетентностей через інтерактивні методи навчання.
3. Спонування учнів до активного навчання.
4. Розвиток творчості учнів.
5. Виховування любові до предмету.

Методи інтерактивного навчання я використовую на різних етапах: під час первинного оволодіння знаннями, їх закріплення і вдосконалення, формування вмінь та навичок.

У своїй роботі я застосовую і колективну (кооперативну) форму навчальної діяльності учнів – це організація навчання в малих групах учнів, об'єднаних

спільною навчальною метою. Одержавши вказівки, учні об'єднуються в групи по 2-6 чоловік для досягнення спільної мети. Почуття групової належності дає учням змогу подолати труднощі, які постають на їхньому шляху.

Залежно від змісту теми навчання використовую наступні варіанти роботи в групах: «ДІАЛОГ», «СПІЛЬНИЙ ПРОЕКТ», « ПОШУК ІНФОРМАЦІЇ».

Застосовую технології, які передбачають спільну роботу всього класу.

«МОЗКОВИЙ ШТУРМ» - це ефективний метод колективного обговорення, пошук рішення, під час якого здійснюється вільне висловлювання думок усіх учасників. У той час, як відбувається цей процес, ніхто не коментує і не критикує внесок кожного. Всі ідеї вносяться до списку. Нарешті, ідеї чи думки не оцінюються, не класифікуються і не відкидаються. Вони просто реєструються (на дошці, на аркуші паперу по колу).

Наприклад, урок всесвітньої історії у 7 класі. Тема уроку: *Створення централізованих держав у Західній Європі. Початок об'єднання Франції.* На початку уроку вчитель ділить клас на групи по 6 чоловік у кожній групі і пропонує скласти список із трьох масштабних процесів, що відбувались у Західній Європі. Ідеї та пропозиції груп записуються на дошці.

Учні називають такі процеси, що мали місце в XI-XII столітті у Західній Європі:

- феодальна роздробленість;
- зміцнення католицької церкви та її боротьба із світською владою;
- поява міст;
- хрестові походи;
- рух єретиків.

Я підбиваю підсумки, вказуючи на те, що:

1. У Західній Європі відбувалось одночасно декілька значних процесів.
2. Ці процеси відбувались у більшості країн Європи.
3. Між ними повинен був би існувати зв'язок, тому що більшість історичних процесів пов'язані між собою.

Потім даю завдання групам скласти протягом 4 хвилин декілька речень, щоб встановити зв'язок між виписаними на дошці процесами. Результати роботи кожної групи фіксуються письмово та обговорюються іншими групами. Моє завдання: організувати обговорення та звернути увагу на суттєві логічні зв'язки в учнівських текстах. Протягом 5 хвилин представники груп зачитують свій текст і одночасно записують його на дошці.

(Приклад запису 1 групи: *У період феодальної роздробленості влада королів послаблюється, тому зростає роль католицької церкви. Церква веде боротьбу з єретиками, організовує хрестові походи відвоювання Іспанії у арабів. Поява і зростання міст призводить до руйнування натурального господарства, а згодом - до формування нових відносин у суспільстві).*

Інтерес з боку учнів до цієї роботи обумовлений тим, що вони мають працювати із власними ідеями.

«НАВЧАЮЧИ УЧУСЬ» - такий вид діяльності дає учням можливість взяти участь у навчанні та передачі своїх знань іншим учням. Наприклад, урок всесвітньої історії у 6 класі. Тема уроку: *Особливості розвитку Стародавнього Межиріччя.*

Щоб зацікавити учнів темою уроку наводжу приклади чудес світу разом з ілюстраціями і наголошую на тому, що одне з них – висячі сади Семіраміді – знаходилися на території Межиріччя. Використовуючи карту Давнього Межиріччя, розповідаю про умови, за яких формувалася Вавилонська держава. Після лекції, тривалістю 15 хвилин, пропоную учням виконання завдань («навчаючи учусь») в парах, кожна з яких самостійно за допомогою підручника та атласу знайде відповіді до обраного нею запитання. (На столах у кожній парі знаходяться завдання). Завдання парам:

1. Яким було управління в державі Хаммурапі?
2. Як сформувалися стани і відносини між ними?
3. Якою була внутрішня політика нового царя? Які реформи було проведено?
4. Особливості зовнішньої політики Вавилонської держави за часів правління царя Хаммурапі.

Після закінчення роботи, пари знайомлять всіх зі своєю інформацією, обмінюючись інформацією учні роблять короткі записи про почуте в зошит, а потім заповнюють таблицю:

ПРАВЛІННЯ ЦАРЯ ХАММУРАПІ

Управління в державі	Реформи Хаммурапі	Зовнішня політика
----------------------	-------------------	-------------------

Згідно з цією інтерактивною технологією ефективність знань, самостійно здобутих учнями з підручника, набагато вища.

«ПРОЕКТНА ТЕХНОЛОГІЯ» - це дидактичний засіб активізації пізнавальної діяльності учнів, розвитку креативного мислення й одночасно формування визначених особистісних якостей. Три «кити», на яких тримається дана технологія, - самостійність, діяльність, результативність. Мета виконання проектів – організація самостійної дослідницької роботи учнів, створення умов для їх самонавчання, розвитку ініціативи, окреслення інтересів та особистих прагнень. Завдання педагога полягає в тому, щоб у процесі виконання проектів реалізовувався логічний ланцюжок:

інтерес – вибір – успіх – рефлексія – адекватна оцінка (самооцінка) – рефлексія

Результативність роботи над проектом визначається за сформованістю практичних навчальних умінь, а також особистісних якостей: уміння працювати в групі, враховувати чужу думку, вміти переживати не тільки успіхи, але й невдачі, відстоюючи свої погляди.

Щоб проблема була цікавою учням, теми проектів повинні бути актуальними і значущими. Якщо це індивідуальні проекти, токожен учень веде дослідження самостійно і вчитель виступає лише в ролі консультанта. Наприклад, урок всесвітньої історії в 11 класі за темою: *Наслідки Другої світової війни.* Для того щоб глибоко дослідити цю тему, необхідно добре вивчити матеріал та документи, які б підтверджували хід тих чи інших подій.

На вивчення теми « Друга світова війна» у загальноосвітній школі відводиться лише 8 годин, тому проблему, яку ми маємо розглядати, можна поставити перед учнями вже на початку її вивчення. Таким чином, для підготовки проекту у нас буде 4 тижні. Протягом місяця проводиться дослідження проблеми: робота у бібліотеці (робота з літературою: дані про людські втрати, спогади учасників, договори, твори художньої літератури). У ході роботи над проектом зустрічаюся з учнями на засіданнях « круглих столів», де відбувається обговорення уже отриманного матеріалу та фактів, роблю зауваження, вислуховую різні точки зору, а головне – усі учні знають, яку саме проблему досліджує та чи інша група. Також протягом усього зазначеного часу запрошую на зустрічі з учнями ветеранів- очевидців. У ході бесіди з ними учні збагачують свої знання про проблему, яку досліджують.

Крім 5 основних груп, створюю групу соціологів, які мають опитати частину жителів нашого села з питань:

1. Що Ви особисто знаєте про Другу світову війну?
2. Якими були наслідки цієї війни?
3. Як вплинули наслідки Другої світової та Великої Вітчизняної війни на становище України у післявоєнний період?

Останнім етапом проекту є підбиття підсумків дослідження, конструювання публічного захисту колективного проекту.

На завершальному етапі дослідження учні обирають форму захисту проекту. У даному випадку це телевізійна передача « Дебати». Ця ділова гра передбачає ролі для учасників захисту проекту.:

- а) вчені-історики;
- б) політологи;
- в) журналісти;
- г) ветерани Великої Вітчизняної війни;
- д) оstarбайтери;
- е) соціологи.

Під час захисту проекту кожна група учнів має виявити свою власну точку зору щодо дослідженої проблеми, аргументувати її та довести. Використавши всі аргументи «за» і «проти» , учні доходять до висновку: *« Головним наслідком Другої світової війни стала перемога над агресором, яка не дала здійснитися злочинним планам німецьких нацистів і японських мілітаристів. За визволення довелось заплатити страшну ціну – більше 67 млн. людських життів. З них 27 млн. припало на СРСР, близько 8млн. – на Німеччину. Одним з наслідків війни стало послаблення і неминучий розпад колоніальних імперій, створення незалежних держав у Азії та Африці. Війна призвела до величезних зруйнувань і водночас дала поштовх розвитку науки і техніки. Багато країн, що брали безпосередньо участь у війні, опинились в тяжкій економічній та політичній кризі».*

Необхідно зазначити, що підготовка колективного проекту вимагає максимальної активізації як дослідницької, так і навчальної діяльності учнів. Проективна діяльність сприяє молодій людині самотійно здобувати знання, пізнавати світ, розв'язувати поставлене перед нею завдання.

У такому освітньому просторі немає місця для нудьги, пасивності чи страху. Тут учень відчуває радість від подолання труднощів навчання. Він відкриває світ для себе і себе у цьому світі. Таким чином, учитель веде учня шляхом суб'єктивного відкриття, керує проектною діяльністю учня, складовими елементами якої є і проблемно-дослідницька, і діяльнісна, і рефлексивна, і комунікативна, і самовизначальна та багато інших видів діяльності.

Однією з форм навчання, що може розвинути ці навички є гра. Гра для школяра є важливою, зрозумілою, злюбленою, це частина його життєвого досвіду. Навчання у грі *« відбувається непомітно для дитини, тому що вся її увага спрямована на гру, а не на засвоєння знань, як це буває під час навчання на уроках у школі»*

(Дьячкова О.А. Игры школьников. М: Учпедгиз, 1955. – с.176).

Передаючи знання учням за допомогою гри, враховуємо не тільки майбутні інтереси школяра, але й задовольняємо сьогоденні. Гра дозволяє зробити більш динамічним і цікавим процес сприйняття історичних фактів, імен, дат, назв, з якими пов'язана та чи інша історична подія. Вона включає небажане заучування. У грі знання засвоюються через практику. Учні не просто вивчають матеріал, але розглядають його з різних боків, розкладають на різноманітні логічні ряди. Багато ігор не вимагають особливого реквізиту і досить прості у виконанні. За часом вони займають у середньому від 10 до 30 хвилин, тобто частину, а не весь урок. Я використовую гру разом з іншим видом навчальної діяльності.

Гра «ПЕРЕКЛАДАЧ» Ця гра доцільна при роботі з термінами. Труднощі засвоєння різних дефініцій обумовлюються складністю наукової мови. Найчастіше школярі просто зазубрюють визначення, не розуміючи їхнього змісту. У процесі гри я пропоную перевести історичну фразу з наукової мови на доступну. Наприклад: « Різночинці – міжстанова категорія населення, що переважно займалися розумовою працею ** люди різного чина, що здобули вищу освіту ** вихідці з різних станів, що поповнили ряди російської інтелігенції» Я пропоную всім бажаючим висловити різні варіанти.

Гра «ЩО? ДЕ? КОЛИ?» У грі бере участь весь клас. Ведучий проходить повз учасників гри, що сидять у колі, і просить одного з них подію, іншого – місце, а третього дату, пов'язану з цією подією. Хто з учасників гри не має відповіді на три питання, вибуває з гри. Наприклад: Що? - « Рух 4 травня». Де? – У Китаї. Коли? – У 1925 році.

Гра «АУКЦІОН ІМЕН» Цю гру доцільно проводити на уроках узагальнення. На аукціоні продається оцінка «9».

Кожний з учнів може купити її, тобто, піднявши руку, назвати будь-яку історичну особу, що жила, скажімо, в епоху правління Катерини II. Учні наперебій називають відомі їм імена сучасників Катерини II, призначений учень записує імена на дошці, при цьому маловідомі імена коментуються. У момент згасання активності учасників аукціону вчитель ударяє молотком повільно три рази. Виграє той, хто останнім, до третього молотка, зміг ще назвати ім'я одного героя.

Безумовно, кожен урок вимагає вдумливого планування такого компоненту, як мотивація навчальної діяльності, необхідною умовою якого є створення позитивного настрою та зацікавленості навчальним матеріалом. Тут на допомогу приходять прийоми педагогічної техніки: «приваблива мета», «здивуй», «відстрочена відгадка» тощо.

Гра «СЛОВА ЗА ХВИЛИНКУ». На початку або в кінці уроку учні пригадують по черзі основні поняття з теми, розвиваючи пам'ять, налаштовуючись на роботу.

Використання ігрових моментів, або проведення цілого уроку – гри дає позитивні результати, викликає зацікавленість учнів до предмету (додаток 1, урок-гра з історії України 9 клас).

З метою підвищення інтересу до вивчення історії я використовую різні види домашніх завдань: доповіді, складання кросвордів, проекти, міні-твори і інше. Застосування активних та інтерактивних методів навчання сприяє розвитку критичного мислення та пізнавальних інтересів. На уроках, де використовуються ці технології, діти почувають себе впевнено, вільно висловлюють свої думки і сприймають зауваження, бо вони є активними учасниками навчального процесу. В атмосфері довіри та взаємодопомоги легко робити відкриття, усвідомлювати важливість здобутих знань. Саме за таких умов можливе виховання особистості підготовленої до майбутнього, у якому необхідно розв'язувати проблеми та приймати конкретні рішення.

Висновок.

Сучасна Україна переживає найрадикальнішу трансформацію суспільства. Відбувається важкий і болісний процес переосмислення системи цінностей. Поступово наша країна вступає на шлях формування демократичної правової держави і становлення громадянського суспільства. Успіхи в цих процесах залежать не тільки від розвитку економіки, удосконалення законодавства і модернізації правових відносин, але й від готовності особистості жити в нових економічних та соціально-політичних умовах.

Необхідність формування громадянського суспільства в нашій державі висунула на чільне місце всього суспільного життя проблему виховання громадянина України. Сучасна демократія вимагає від особи готовності і здатності до активної участі у справах суспільства і держави на основі усвідомлення своїх прав та обов'язків, себе як повноправного члена соціальної спільноти, громадянина своєї країни. Тому одним з найважливіших завдань шкільного курсу історії є формування компетенцій, притаманних громадянину демократичного суспільства. Саме гуманітарна освіта формує особистість школяра, готує його до життя у світі, який постійно змінюється, вчить сучасних форм спілкування, розвиває здібність засвоювати інформацію та приймати ефективні рішення.

Суспільствознавча освіта повинна допомогти кожній дитині сплямувати навчання на набуття учнями умінь застосовувати знання, які становлять суспільно значущі компетенції. Зміст освіти повинен відповідати на виклик часу.

Сучасному суспільству дуже потрібна інформована і компетентна особистість. В умовах політичної та економічної нестабільності, дефіциту духовності

винятково важливою стає стабілізуюча роль школи як гаранта громадянського миру. Державна система освіти, яка відповідає за соціалізацію особистості, є важливим інститутом, спроможним еволюційним шляхом забезпечити зміну ментальності, створити умови для виховання людини громадянського суспільства.

В умовах сучасного світу, в якому моральні цінності перестають бути регулятором суспільних відносин, панують ідеали особистої вигоди і наживи, дані показники є досить непоганими. В подальшому я планую продовжити захищати наших вихованців від пагубного впливу сучасної реальності, виховувати громадян, які зможуть не тільки пояснити світ, а й змінити його, зробити кращим.

Виконуючи дві найважливіші функції – життєздатність та життєстійкість, життєва компетенція дає шлях особистості до розвитку та творчого відтворення себе, своїх сутнісних характеристик, якостей, спроможність «не втратити себе», протидіяти різноманітним зовнішнім негативним впливам, зберігати свою цілісність та неповторність.

Столяренка Георгія Ігоровича

«Інформаційно-комунікативні технології

на уроках історії як передумова якісного навчання»

«

XXI століття - століття високих комп'ютерних технологій, глобальної інформатизації, інтенсивного розвитку засобів комунікації, час стрімких соціальних та економічних змін.

Перехід до інформаційного суспільства в Україні є об'єктивною необхідністю. У Національній доктрині розвитку освіти зазначено: «Пріоритетом розвитку освіти є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують подальше удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві». Інтеграція України до єдиного світового простору викликає необхідність впроваджувати високотехнологічні інформаційні засоби навчання в освіту, займатися пошуками шляхів адаптації школи до сучасної дійсності.

Освіта - безперервний і динамічний процес і основне завдання школи - створення індивідуальної зацікавленості в придбанні знань, вміння застосовувати їх у повсякденному житті. У наш час від рівня освіченості людей істотно залежить рівень розвитку країни, якість життя її населення.

Історія - це, мабуть, єдиний предмет у системі освіти, який за останні 10-15 років зазнав кардинальних змін як в плані поглядів на сам предмет, так і на методику його викладання.

Нові підручники і програми різних авторів пропонують різну трактовку і своє бачення предмета, часом підручник написаний складною, незрозумілою для

дитини мовою. При традиційному підході до вивчення предмета основне навантаження падає на слуховий канал, тоді як зір, на який в природних умовах доводиться 80%, що надходить, хронічно залишається недовантаженим, а це найважливіший вид пам'яті, який несе відповідальність за запам'ятовування і засвоєння матеріалу. Великий обсяг інформації, який все важче обробляти вручну (один параграф може містити від 10 до 20-25 сторінок тексту), безлікі підручники (немає схем, графіків, ілюстрацій і т.д.), відсутність інтересу до предмета - все це змушує вчителя шукати нові методи роботи, і допомогти йому може використання на уроці ІКТ.

Питання використання комп'ютера на уроках історії, розглядалися різними авторами. Так, проблема використання комп'ютера, як універсальної складової роботи вчителя досліджено О. Мокрогузом, проектування комп'ютерних систем навчального призначення розроблялися А.В. Соловйовим, загальні принципи та методи розробки електронних підручників визначено А.І. Шевченком, електронні підручники як засоби навчання стали предметом дослідження А.М. Гуржій та інших, головні принципи роботи з електронними підручниками на уроках різних типів запропоновано у працях у А. Фоменка та О. Пометун.

Використання ІКТ у навчально-виховному процесі дозволяє сприймати навчання через сприйняття інформації з електронних ресурсів, Інтернету, навколишнього середовища. На будь-якому уроці я, оперуючи різноманітними цифровими навчальними ресурсами, організовую дослідницьку діяльність учнів, зорієнтовую в індивідуальному пошуку інформації, навчаю оцінювати надійність різних інформаційних джерел, створюю власні електронні продукти (малюнки, мультимедійні презентації, електронні моделі).

Замість насичення пам'яті дитини значним обсягом знань навчаю її знаходити, користуватися та застосовувати їх на практиці. Завдяки використанню ІКТ діти працюють в індивідуальному темпі, що створює ситуацію успіху для кожного учня, процес здобуття знань мотивує до навчання.

Провідною метою застосування ІКТ на уроці історії я вважаю досягнення більш глибокого осмислення навчального історичного матеріалу, образне сприйняття, посилення емоційного впливу історії на особистість учня, його «занурення» в досліджувану епоху. Це відбувається за рахунок використання карт, схем, навчальних картин, відео- та аудіокоментарів, представлених в електронному варіанті.

Отже, завдяки поєднанню традиційних педагогічних технологій та ІКТ вдається значно ефективніше розвинути і примножити природні здібності учнів. Використання ІКТ у навчанні історії зумовлює появу нових навчальних цілей та необхідність оновлення змісту історичної освіти. ІКТ дозволяє досягти високих результатів навчальної діяльності, забезпечити для кожного учня формування і розвиток власного освітнього шляху.

Роботу учнів за комп'ютерами чергую з іншими видами навчальної діяльності. Не є обов'язковим також використання комп'ютерів всіма учнями одночасно. Інколи достатньо одного комп'ютера і підключеного до нього

мультимедійного проектора. Не завжди слід прагнути до того, щоб весь матеріал, який передбачено опрацювати на уроці, супроводжувався використанням ІКТ. Важливішим є інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій у вибрані етапи традиційного подання матеріалу, яка допомагає збагатити урок, показати паралельні рішення, здійснити узагальнення, стимулювати уяву учнів, виконати експеримент, прискорити процес навчання.

Комп'ютер я можу використовувати на всіх етапах навчального процесу: при поясненні (введенні) нового матеріалу, узагальненні, повторенні, перевірці та корекції знань, умінь, навичок школярів. При цьому комп'ютер, як інструмент в моїх руках, може виконувати наступні функції: джерела навчальної інформації; наочного посібника; тренажера; засобу діагностики і контролю; засобу підготовки та зберігання навчального матеріалу; обчислювальної машини та програвача.

Впровадження інтерактивної навчальної діяльності ставить переді мною наступні завдання :

- ☐ враховувати індивідуальні особливості кожного учня;
- ☐ навчати школярів співпраці у виконанні групових завдань;
- ☐ формувати комунікативні вміння учнів;
- ☐ стимулювати моральні переживання взаємного навчання;
- ☐ працювати над вихованням в учнів бажання самовдосконалюватися і самовдосконалюватися самому;
- ☐ працювати з учнями в позаурочний час;
- ☐ використовувати в своїй діяльності можливості соціальних мереж та шкільного сайту;
- ☐ залучати учнів до пошуково-дослідницької роботи.

Моя система роботи вимагає використання як власних напрацювань: нарізок аудіо та відео файлів, електронних презентацій тощо, так і елементів „інтерактивних мультимедіа-систем”. Вони є програмно-методичними комплексами, що зберігають і відтворюють: тексти, звук, статичні зображення, анімаційні зображення, відео фрагменти, відповідні засоби відтворення. Дають можливість вчителю та учню вести діалог з програмою за допомогою комп’ютера і мультимедійних апаратних засобів – мультимедійного проектора і сенсорної (інтерактивної) дошки.

Зараз мені та моїм вихованцям вже важко уявити собі повноцінний урок без використання інформаційно-комунікаційних засобів навчання (ІКТ). Це стало можливим завдяки інтеграції України до єдиного світового простору, що в свою чергу викликало необхідність впроваджувати високотехнологічні інформаційні засоби навчання в освіту, займатися пошуками шляхів адаптації школи до сучасного світу.

Комп’ютер може і повинен використовуватися у всіх видах і формах навчання:

- по-перше, комп’ютер дозволяє оптимізувати працю вчителя, дає можливість впорядковано зберігати величезну кількість матеріалу й готових розробок уроків;

- по-друге, використання ІКТ дозволяє нам отримати необмежені можливості у виготовленні роздаткових друкованих матеріалів до кожного уроку з урахуванням індивідуальних особливостей учнів;

- по-третє, є можливість систематично використовувати готові електронні програмні продукти: мультимедіа підручники, енциклопедії та довідники, галереї, тестові програми й тренажери для навчання;
- по-четверте, є можливість самостійно створювати свої освітні ресурси, тобто створювати власні презентації, відеоролики, тощо;
- по-п'яте, можливість використання інтернет-ресурсів відіграють велику роль в проведенні пошукової роботи та досліджень. Доступ до віртуальних бібліотек, відеоматеріалів, фотодокументів та архівних документів дає можливість скласти більш достовірну та детальну характеристику особистості чи події.

Крім того, саме за допомогою пошукових систем та соціальних мереж, є можливість знайти свідків подій, та інших людей, які мають причетність до проблеми дослідження. Так, пошуковою групою юних дослідників, учнів 8-го класу було знайдено родичів одного з визволителів селища Добровеличківка, Обедняка Миколи Івановича, що дало можливість налагодити зв'язок та дізнатися про де-які мало відомі факти з життя Героя Радянського Союзу.

В безлічі позитивних моментів використання ІКТ звичайно є і свої мінуси. комп'ютер ніколи не зможе повністю замінити живого спілкування з учителем. Саме учитель може зацікавити учнів, викликати у них допитливість, завоювати довіру, спрямувати увагу дітей на ті або інші важливі аспекти періоду, що вивчають учні. Тільки педагог зможе відзначити старанність та знайти підхід до кожного учня індивідуально.

Отже, завдяки поєднанню традиційних педагогічних технологій та ІКТ вдається зробити урок більш насиченим та цікавим, донести більше інформації до кожного учня.

**ІКТ ВІДНОСЯТЬСЯ ДО ІННОВАЦІЙ В ОСВІТІ,
ГОЛОВНЕ ЗАВДАННЯ ЯКИХ Є СТВОРЕННЯ НОВОГО,
ЩО СПРИЯТИМЕ ПІДВИЩЕННЮ
ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ.**

Унікальні можливості в освітній діяльності надає мережа Інтернет. Він має невичерпний масив освітньої інформації та виступає як чудовий засіб, інструмент для її пошуку, переробки, представлення. Інтернет є джерелом для розвитку інтелектуальної діяльності та розвитку комунікативної компетенції людини, яка має необмежені можливості для одержання знань, умінь, навичок. Важливим елементом ІКТ навчання стали освітні Веб-сайти, шкільні сайти, спеціальні сторінки в соціальних мережах.

Освітні Веб-ресурси можна використовувати для:

- ☐ Самостійної роботи учнів;
- ☐ Підготовки вчителя до уроку;
- ☐ Для самоосвіти вчителя, учня;
- ☐ З метою організації практичної діяльності на уроці;
- ☐ Для контролю знань;
- ☐ Для організації позаурочної діяльності учнів.

Які ж з послуг всесвітньої комп'ютерної мережі, можна застосовувати в процесі вивчення історії? Розглянемо деякі з них:

Мовні послуги:

- ☐ книги, методична література, газети, журнали;
- ☐ навчальні програми;
- ☐ електронні бібліотеки, бази даних;
- ☐ навчальні електронні книги, довідкові файли, словники, довідники.

Інтерактивні послуги:

- ☐ електронна пошта;
- ☐ електронні телеконференції

Пошукові послуги:

- ☐ каталоги;
- ☐ пошукові системи.

Я виклав перелік тих послуг, якими я користуюсь, та вчу користуватися ними своїх учнів.

Дуже добре коли навчальний заклад має свій дієвий сайт. Наявність шкільного сайту (<http://nvk139.dnepredu.com/>) дає можливість заочного спілкування з учнями та батьками. В ньому можна звітувати про проведені уроки та заходи, викладаючи там фото та відео матеріали а також власні конспекти уроків та розробки виховних заходів.

Наявність власних сторінок в соціальних мережах та блогу дає мені можливість швидкого спілкування та поділу досвідом з колегами, учнями в позаурочний час, де можна викласти корисні посилання, аудіо, відео файли та документи, матеріали для навчання. Я практикую викладання там завдань контрольної роботи, після її написання, для того щоб учні мали змогу дома опрацювати обидва варіанти, це полегшує роботу над помилками на наступному уроці.

В галузі освіти останнім часом особливої актуальності набувають розробки й впровадження в навчально-виховний процес програмно-методичних комплексів або комп'ютерних мультимедійних програм, які можуть забезпечити принципово нову якість освіти. Сама комп'ютерна технологія, як я вже сам переконався, забезпечує нові можливості щодо організації паралельного навчання і контролю знань, надає реальну можливість практичного впровадження індивідуалізованого навчання.

Форми практичного використання мультимедійних програм можуть бути дуже різноманітними. Мультимедійні матеріали можуть використовуватися перед вивченням навчального матеріалу, як вступ до теми, як матеріал для самостійного опрацювання навчальної інформації, як засіб контролю та самоконтролю якості і повноти знань учнів.

В своїй практиці на різних етапах уроку я використовую елементи декількох мультимедійних програм, це дає змогу зробити урок більш насиченим та цікавим.

Одним з важливих компонентів уроку історії є використання карти. Розвиток мультимедійних технологій диктує нові вимоги до оформлення карт і подачі картографічного матеріалу.

Багатофункціональні інтерактивні карти можна використовувати набагато ефективніше, ніж традиційні. У зв'язку з цим я використовую електронний історичний атлас, який є мультимедійним засобом навчання для загальноосвітньої школи.

Електронний історичний атлас може використовуватися незалежно від підручника, або слугувати доповненням до нього.

Основні шляхи використання:

- ☐ під час уроку для наочності - використання карт з метою ілюстрування розповіді або лекції;
- ☐ для самостійної роботи учнів - виконання ними завдань з використанням карт або картосхем;
- ☐ для контролю знань - виконання тестів.

Досить непоганим додатком до уроків є методичні комп'ютерні посібники від видавничої групи «Основа» - «Електронний конструктор уроку». Вони містять в собі готові конспекти уроків, дидактичні матеріали та медіа презентації, а також ексклюзивну програму для створення власного уроку. Даний посібник дозволяє зекономити час підготовки бо містить основу для створення власного уроку, а також дає можливість учителю змодельовати урок, беручи до уваги рівень підготовленості класу, здібності окремих учнів.

Комп'ютерною презентацією вже мало кого можна здивувати, але запропонувати зробити презентацію свого дослідницького міні проекту групі учнів, використавши в ній аудіо та відео файли, а потім ще й захистити – вимагає від них чимало зусиль і самостійної роботи. У своїй роботі я практикую створення таких презентацій.

При створенні учнями комп'ютерних презентацій, формуються найважливіші в сучасних умовах навички:

- ☐ критичне осмислення інформації,
- ☐ виділення головного в інформаційному повідомленні,
- ☐ систематизування й узагальнення матеріалу,
- ☐ грамотне подання наявної інформації.

Робота над електронною презентацією, її публічне подання та захист впливає на розвиток у дітей навичок спілкування за допомогою інформаційно-комп'ютерних технологій. Це дає додаткову мотивацію до вивчення історії, сприяє підвищенню рівня сприйняття інформації.

Також важливим є використання усних свідчень (інтерв'ю учасників подій) у процесі навчання історії за допомогою ІКТ.

Методика використання усних свідчень у процесі навчання історії залишається майже не розробленою. Усні свідчення, з якими в поодиноких випадках доводиться працювати на уроці історії, постають перед школярами переважно у задокументованому (текст підручника) вигляді. Подібна трансформація усного історичного джерела суттєво впливає на його зміст. Адже дослідник, який письмово фіксує отримані свідчення та додає до тексту розділові знаки, може змінювати компоновку речень. До того ж у писемному тексті втрачаються емоційні акценти, логічні наголоси, динаміка голосу. Отже, учні в подібному випадку працюють не з усним історичним джерелом, а з письмовим, оскільки фіксація свідчень на папері практично знищує головну цінність усного історичного джерела — передачу емоцій та почуттів людини, яка розповідає «власну» історію. Саме через почуття свідок поєднує фізичну реальність того, що сталося в минулому, з сьогоденням за допомогою емоцій, в яких виражається значущий для нього досвід, що наново переживається у теперішньому, демонструючи як спільне, так і відмінне між ними.

Запис дозволяє працювати з відео свідченнями, як різновидом усного історичного джерела. Це має деякі свої переваги. По-перше, відеосвідчення дозволяють учням бачити людину, а це, у свою чергу, створює можливість організувати своєрідний діалог між свідком й учнями. По-друге, відео дозволяє передати більший спектр емоцій та почуттів, а отже, й учням краще їх сприймати.

На сьогодні я використовую на уроках відеосвідчення, зібрані учнями з безпосередніх учасників подій, наприклад, вояків АТО.

Таким чином, інформаційно-комунікаційні технології додають навчальному процесу проблемний, творчий, дослідницький характер. Вони здатні стимулювати пізнавальний інтерес до історії, багато в чому сприяти відновленню змістовної сторони предмета й розвивати самостійну діяльність школярів.

Переваги використання ІКТ

- ❖ **Дозволяють представити навчальний матеріал яскравіше, доступніше, сприйняття стає більш емоційним і тому більш ефективним;**
- ❖ **сприяють реалізації розвивального навчання, проблемно-діалогічного підходу, дають змогу організувати творчу діяльність;**
- ❖ **дозволяють здійснити диференційований підхід у навчанні;**
- ❖ **враховують психолого-педагогічні особливості молодшого шкільного віку, зокрема перевагу наочно-образного мислення над абстрактним;**
- ❖ **підвищують мотивацію до навчання.**

Також:

- застосування ІКТ в галузі освіти і безпосередньо в діяльності керівника закладу стало загальною необхідністю.
- впровадження ІКТ у навчально-виховний процес школи забезпечить поступовий перехід освіти на новий, якісний рівень.
- нові інформаційні технології позитивно впливають на всі компоненти системи навчання: мету, зміст, методи та організаційні форми навчання, засоби навчання, що дозволяє вирішувати складні і актуальні завдання педагогіки для

забезпечення розвитку інтелектуального, творчого потенціалу, аналітичного мислення та самостійності педагогічних працівників.

- для ефективної модернізації освіти та оновлення технічного арсеналу засобів навчання необхідно оптимізувати реалізацію державних програм, спрямованих на інформатизацію, комп'ютеризацію та оновлення матеріально-технічної бази шкіл, надання всім вільного доступу до мережі Інтернет.

Ми можемо довго дискутувати з приводу ефективності інформаційно-комунікативних технологій на уроках, але не використовувати їх не маємо права, бо вони стрімко ввійшли в усі сфери нашого життя. Вони спрощують спілкування і співробітництво, стають визначальними в економіці і на виробництві, займають центральне місце у процесі інтелектуалізації суспільства, розвитку його системи освіти і культури.

Опис досвіду

«Формування ключових навчальних компетентностей на уроках історії з використанням ІКТ» вчителя історії Енергодарської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 2 Невтири Ольги Михайлівни

1. Актуальність теми

Сьогодні в нашій країні спостерігається модернізація освіти. Згідно сучасної державної освітньої політики основними результатами діяльності загальноосвітніх закладів є не самі по собі знання, уміння та навички, а набір «ключових компетентностей».

Бурхливий розвиток програмно-технічних засобів, створення, збереження й обробка інформації у світі дедалі швидше змінює орієнтації сучасного суспільства. Входження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у різні сфери діяльності людини не оминає і галузь освіти. У зв'язку з цим особливого значення набуває переорієнтація мислення сучасного вчителя на усвідомлення принципово нових вимог до його педагогічної діяльності, готовність використовувати ІКТ як допоміжний навчальний ресурс. Законами України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки», «Про освіту», «Про вищу освіту», Національною доктриною розвитку освіти України в ХХІ столітті та іншими офіційними документами передбачається забезпечення ефективного впровадження і використання інформаційно-комунікаційних технологій на всіх освітніх рівнях усіх форм навчання.

Тому питання «Формування ключових навчальних компетентностей на уроках історії з використанням ІКТ» є достатньо актуальним. Використання нових інформаційних та комунікаційних технологій в освіті обговорюється на сторінках всіх методичних газет та журналів. При цьому кожному вчителю, безумовно, очевидна доцільність використання комп'ютерів для навчання в середній та старшій ланці школи. Надзвичайні можливості надання інформації на комп'ютері дозволяють змінити та безмежно збагатити зміст освіти: виконання будь-якого завдання за допомогою комп'ютера створює умови для

підвищення інтенсивності уроку; використання варіативного матеріалу та різних режимів роботи сприяє індивідуалізації навчання. Таким чином, інформаційні технології, в сукупності з правильно підібраними технологіями навчання створюють необхідний рівень якості, варіативності, диференціації, індивідуалізації навчання та умови для формування ключових навчальних компетентностей.

Тому в авторки досвіду й виникло рішення про широке використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках історії та необхідність систематизувати рекомендації, щодо впровадження інновацій на уроках як засобу формування ключових навчальних компетентностей.

2. Теоретичне обґрунтування теми

У другій половині ХХ століття почався перехід до інформаційного суспільства. Внаслідок винайдення комп'ютера - універсального та надзвичайно ефективного інструмента для обробки інформації, кількість її, накопиченої людством за свою історію, почала зростати великими темпами. Людство зіткнеться з ситуацією, коли людині для повноцінної роботи вже не достатньо буде фактичних знань, вмінь та навичок, отриманих під час навчання. Кожні десять років вони ставатимуть не актуальними у зв'язку з оновленням наукових поглядів та зміною технологій. Тому сучасна школа повинна сприяти формуванню життєвих компетентностей учнів.

Питання розробки теоретичних засновників компетентнісного підходу та впровадження його в освітню практику стало предметом розгляду не тільки на рівні окремих країн. Відомі міжнародні організації, що нині працюють у сфері освіти також вивчають проблеми, пов'язані з появою компетентнісно орієнтованої освіти; серед них – ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, ПРООН, Рада Європи, Міжнародний департамент стандартів тощо.

Українські педагоги також зацікавилися питаннями впровадження компетентнісного підходу в освітню систему нашої країни. Зокрема А.Хуторської дає визначення компетентності як особистісної якості(сукупність якостей) учня, що вже відбулась, і мінімальний досвід діяльності в заданій сфері.

Такі педагоги як Пометун О. та Мірошніченко В. говорять про необхідність визначення обмеженого набору компетентностей, які є найбільш важливими, інтегрованими, ключовими.

Овчарук О.В. та Іванов Д.А. вважають що вони забезпечують широкую сферу розвитку особистості; її логічного, творчого та критичного мислення, саморефлексії, самовизначення, самооцінки; самовиховання та ін.

Ключова компетентність, на думку українських педагогів, є об'єктивною категорією, яка фіксує суспільно визначений комплекс знань, умінь, навичок, ставлень, що можуть бути застосовані у широкій сфері діяльності людини. Вона може бути визначена як здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні види діяльності, ефективно розв'язуючи відповідні проблеми.

Щодо переліку ключових компетентностей, адекватних освітнім традиціям і соціокультурному контексту сучасного українського суспільства, то очевидно,

що найбільш прийнятним для нас є принцип їх відбору відповідно до сфер суспільного життя, в яких сьогодні відбувається самореалізація особистості та здійснюється її діяльність.

Серед ключових компетентностей визначені уміння вчитись (навчальна), громадянська, загальнокультурна, компетентність з інформаційних та телекомунікаційних технологій, соціальна, підприємницька.

Кожна з ключових компетентностей передбачає засвоєння учнями не окремих непов'язаних один з одним елементів знань і умінь, а володіння комплексною процедурою, в якій для кожного виділеного елементу структури присутня відповідна сукупність освітніх компонентів, що мають особистісно діяльнісний характер.

Розвиток ключових і предметних компетентностей не відмінняє традиційні підходи до завдань освіти, які передбачали формування загальних та предметних знань, умінь, навичок. Більше того, компетентності базуються на них.

Систему компетентностей в освіті складають: ключові, загальногалузеві та предметні компетентності. Пріоритет компетентнісного підходу надає здобутим знанням, навичкам та вмінням індивідуального, конкретного, життєво-смыслового характеру, чітко визначеної практичної спрямованості щодо власного життя людини. Компетентнісний підхід до викладання шкільних історичних курсів сприяє наданню історичним знанням прикладного характеру.

Інформаційно-комунікаційні технології або ІКТ-технології, пов'язані зі створенням, збереженням, передачею, обробкою і управлінням інформацією. Цей широко вживаний термін включає в себе всі технології, що використовуються для спілкування та роботи з інформацією.

На сьогоднішній день багато педагогів займаються вивченням питання використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроці. Російський вчений Селевко Г.К. звертає увагу на те, які програмні засоби доцільно використовувати під час виконання комп'ютерних завдань. Українські педагоги Баханов К.О. та Мокрогроз О.П. дають рекомендації по використанню ІКТ на різних етапах організації уроку. Вони вважають, що використання ІКТ має такі переваги:

- індивідуалізація навчання;
- інтенсифікація самостійної роботи учнів;
- зростання обсягу виконаних на урок завдань;
- розширення інформаційних потоків при використанні Internet;
- підвищення мотивації та пізнавальної активності за рахунок різноманітності форм роботи, можливості включення ігрового моменту.
- комп'ютер дає вчителю нові можливості, дозволяючи разом з учнем отримувати задоволення від захопливого процесу пізнання, не тільки силою уяви розсовуючи стіни шкільного кабінету, але за допомогою новітніх технологій дозволяє зануритися в яскравий барвистий світ. Таке заняття викликає у дітей емоційний підйом, навіть відсталі учні охоче працюють з комп'ютером.

Уроку з використанням ІКТ властиве наступне:

1. Принцип адаптивності: пристосування комп'ютера до індивідуальних особливостей дитини.
2. Керованість: корекція вчителем процесу навчання.
3. Інтерактивність і діалоговий характер навчання: ІКТ мають здатність "вступати" в діалог вчителя з учнем, що і становить головну особливість методик комп'ютерного навчання.
4. Оптимальне поєднання індивідуальної та групової роботи.
5. Підтримання в учня стану психологічного комфорту при спілкуванні з комп'ютером.
6. Необмежене навчання: зміст та його інтерпретації скільки завгодно великі.

Ознайомившись з надбанням провідних педагогів, дидактів, методистів, Невтира О.М. прийшла до висновку, що інформаційно-комунікаційні технології можуть широко використовуватися в навчальному процесі як в середній ланці так і в старших класах, і дозволяють успішно досягати дидактичних, методичних, розвиваючих та виховних цілей на сучасних уроках історії.

3. Розкриття технологій реалізації провідної педагогічної ідеї

Невтира О.М вважає, що інформаційно-комунікаційні технології є необхідними компонентами професійної культури сучасного вчителя. Необхідність впровадження інформаційних технологій в сучасну освіту, формування ключових компетентностей учнів сьогодні не викликає сумніву. Особистісно-зорієнтоване навчання, об'єднання різноманітних педагогічних технологій, навчання в співробітництві – це гуманістичний підхід в сучасній педагогіці.

Невтира О.М. пропонує модель, яка демонструє яким чином за допомогою ІКТ формуються структурні елементи ключових навчальних компетентностей. (Рис.1).

Модель формування складових ключової компетентності учнів засобами ІКТ

Рис.1

Широкі можливості в процесі формування ключових компетентностей отримують учасники освітнього процесу під час роботи з Internet-ресурсами. Вчитель їх використовує:

- для підготовки повідомлень, творчих робіт, мультимедійних презентацій та публікацій;
- для перегляду та обговорення освітніх, науково-популярних відеоматеріалів у відеохостінгах;
- для створення тематичних вчительських та учнівських блогів;
- для публікації своїх авторських матеріалів в Інтернеті;
- для обміну інформацією та консультування.

З метою організації ефективної роботи з Internet-ресурсами вчитель запропонував учням дотримуватися таких рекомендацій:

- звернутися до однієї з пошукових служб мережі (найбільш популярні наступні: "Гугл" (<http://google.com.ua>), "Яндекс" (<http://yandex.ru>), "Рамблер" (<http://rambler.ru>));
- визначити універсальні ресурси, якими вони можуть безпечно користуватися; це може бути «Вікіпедія», «Острів знань», сайти МОН, «Освіта» та УЦОЯЗ та інші за рекомендацією вчителя;
- критично оцінити Інтернет-ресурси, визначити індикатори надійності та достовірності веб-сайтів;
- для роботи з інформацією (її аналізу) використовувати набір пам'яток щодо організації навчальної діяльності учнів;
- дотримуватися правил безпечної роботи в Інтернеті.

Широко в своїй практиці Невтира О.М. використовує мультимедійні засоби навчання (мультимедійні презентації та публікації, створені за допомогою програм PowerPoint та Publisher).

Як методичний та дидактичний супровід уроку мультимедійні презентації, створені за допомогою програми PowerPoint, виконують такі функції:

- ілюстративна (забезпечують принцип наочності при вивченні того чи іншого питання нової теми (Додаток 1);
- структурування навчальної інформації (Додаток 2);
- організація пояснення нового матеріалу в різних формах: розповіді, евристичної бесіди, діалогу, вирішення проблемних ситуацій та ін.
- забезпечення емоційного забарвлення (використання музичного супроводу, кольорової гами, репродукцій, художніх творів та ін.).

Презентації, які вчитель використовує на різних етапах уроку та на уроках різних типів, містять наступні елементи:

- тексти, таблиці, діаграми;
- малюнки, фотографії, елементи анімації.

Електронні презентації Невтира О.М. розглядає як допоміжний засіб навчання, що використовується вчителем на уроці і потребує його коментарів та доповнень (Додаток 3).

Автор досвіду вважає, що використання презентацій сприяє кращому запам'ятовуванню навчального матеріалу. При їх систематичному

використанні зростає продуктивність навчання. Ключові ідеї кожної теми курсу в презентаціях містяться в систематизованому вигляді. У такій формі зміст кожної теми представлено коротко й наочно. При вивченні нового матеріалу вони супроводжують, ілюструють розповідь учителя, спонукають дітей до діалогу.

Для урізноманітнення навчальної діяльності вчитель використовує видавничу систему-програму початкового рівня Publisher. Вона має спрощену, легку та зручну порівняно з професійними видавничими системами функціональність. Програма Publisher забезпечує створення і верстку публікацій на основі різноманітних шаблонів змісту і може працювати у двох основних режимах - створення і редагування друкованої та електронної публікації. З її допомогою учні вчатьсЯ обирати та систематизувати матеріали для створення публікацій, коротко викладати об'ємний матеріал, презентувати готові публікації; розвивати вміння відстоювати свої ідеї та публікації під час захисту робіт; відпрацьовувати навички самостійної роботи з комп'ютером.

Особливостями дитячих публікацій є використання в роботі різних матеріалів: таблиць, схем, віршів, кросвордів, загадок, вікторин, логічних задач створених учнями. Це допомагає закріпити знання з теми та залучити до вивчення питання інших.

В середній та старшій ланці загальноосвітньої школи мультимедійні презентації та публікації стають здебільшого результатами проектної або дослідницької діяльності учнів. До того ж інформаційні технології допомагають організувати пошукову роботу. Перед учнями педагог ставить проблемне завдання. В процесі його вирішення і створюються презентації та публікації. Найбільш поширеними темами для дослідження на своїх уроках є створення історичних портретів. Невтира О.М. розробила свої вимоги до учнівської презентації та публікації:

- презентація та публікація - це результат проектної або пошукової діяльності, тому їй передують кропітка робота з різними джерелами інформації, їх аналіз та узагальнення;

- обов'язкова наявність ілюстративного матеріалу в презентації та публікації;

- мінімізація тексту в презентації;

- обов'язкові висновки;

- обов'язковий усний захист презентації та публікації, при цьому під час такого захисту викладається на лише та інформація, яка є в презентації чи публікації;

- обов'язкове врахування критеріїв оцінювання презентації (Додаток 4);

Для роботи над публікацією вчитель розробила рекомендації у вигляді шаблону (Додаток 5).

Мультимедіа програми представляють інформацію в різних формах і тим самим роблять процес навчання ефективнішим. На своїх уроках Невтира О.М. використовує мультимедійні презентації із застосуванням гіпертекстових посилань, що розвиває системне, аналітичне мислення (Додаток 6).

Використання презентацій та публікацій на уроці сприяє:

- ефективному управлінню уваги учнів на уроці;
- підвищує мотивацію школярів за рахунок збереження потреби в здобутті нових знань;
- дозволяє подолати пасивний спосіб передачі учням готових знань;
- підтримує інтерес учнів до навчання, оволодіння фундаментальними й прикладними знаннями.

Важливим навчальним та дидактичним засобом навчання з березня 2012 став блог «Клио» <http://olqammarta.blogspot.com/> (Рис.2), який використовується для організації консультацій, здобуття додаткових знань учнів з історії а також для організації дистанційної освіти. Це сприяє підвищенню пізнавальної активності учнів і, як наслідок, підвищенню ефективності навчання.

Для досягнення поставленої мети до структури блогу включені такі елементи: календар, панель відео, корисні посилання, рубрика «Цей день в історії», та додаткові сторінки – «Методична робота», де розміщені навчальні програми з предмету та розробки уроків; «Пам'ятки» - для організації навчальної діяльності учнів на році; «Електронні підручники», де знаходяться посилання в мережі Internet на навчальні посібники; «Відеоматеріали» - це своєрідна відеоенциклопедія з історії; «Презентації» - матеріали, які розроблені вчителем.

Рис.2

Блог є робочим щоденником вчителя із зворотнім зв'язком з учнями. В ньому авторка розміщує дидактичні та методичні матеріали, рекомендації, які використовує сама та учні під час підготовки до уроків.

З листопада 2012 року з метою відображення досвіду педагогічної діяльності, накопичення та представлення методичних розробок, напрямків своєї роботи Невтири О.М. створила персональний блог «Електронне портфоліо» <http://nevtiragorobezolga.blogspot.com/> (Рис.3).

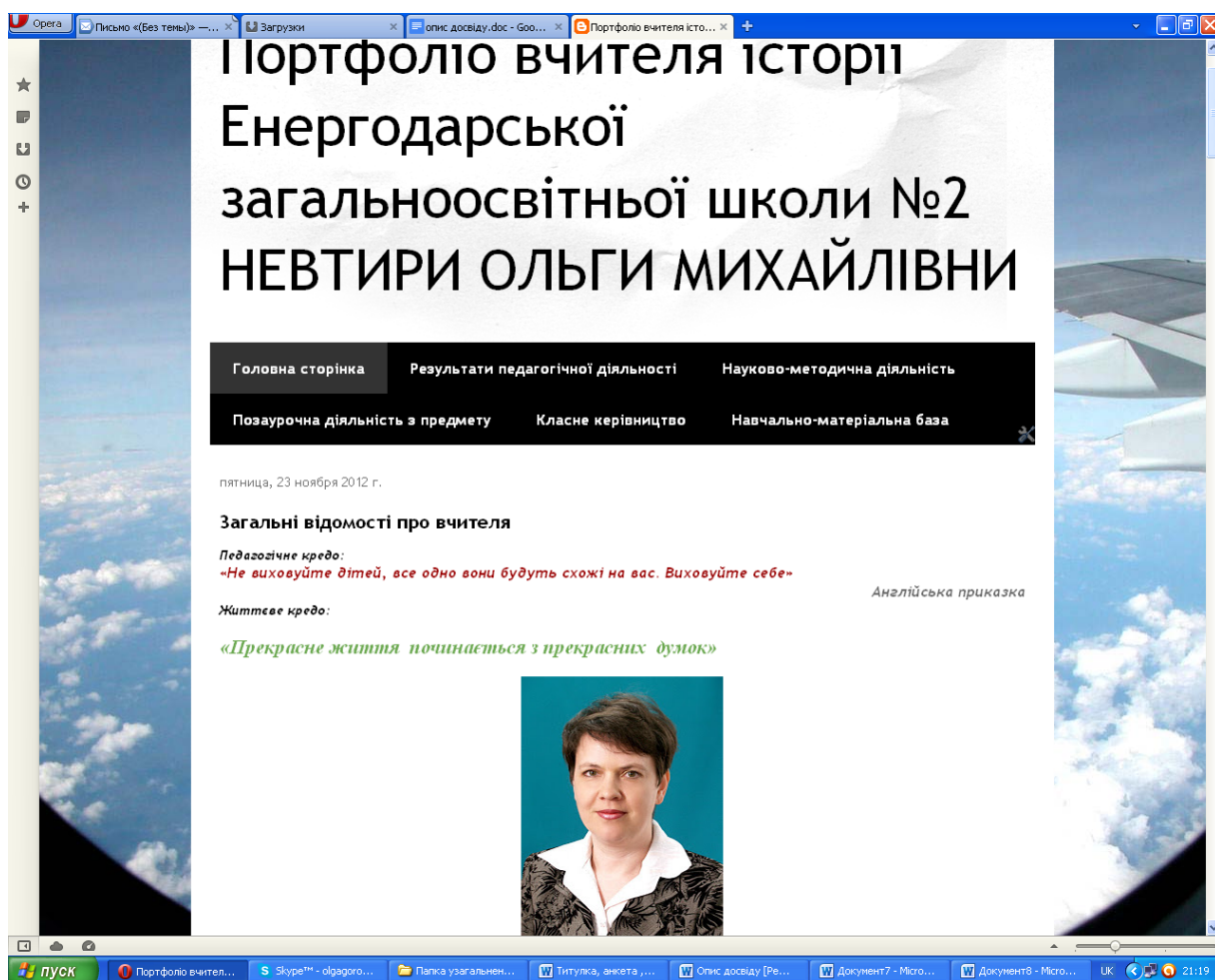

Рис.3

Виходячи з власного досвіду роботи з технологіями Веб 2.0, Невтири О.М. рекомендує колегам під час роботи над блогом:

- враховувати вікові особливості аудиторії;
- оформити привабливий дизайн;
- слідкувати за якістю наповнення блогу;
- використовувати актуальні посилання та закладки сторінок.

Для обміну інформацією з учнями педагог використовує соціальну мережу «ВКонтакте», яка є дуже популярною серед молоді. Свою сторінку в мережі (<http://vk.com/id156492782>) вчитель використовує для організації діалогу учень-учитель поза уроком. Таке інтерактивне спілкування додає процесу навчання нових фарб, дозволяє вирішити багато проблем. По-перше, учень вчиться коротко та зрозуміло викладати свою проблему. Уміння виділити свою проблему та грамотно сформулювати своє запитання - це важлива навичка сучасної людини, яка живе в інформаційному просторі. Також соціальна мережа вчить

відповідати на запитання, зрозуміло пояснювати складний матеріал. По-друге, використання мережі позбавляє вчителя від багаторазового пояснення складних моментів у практичній, домашній роботі. По-третє, працюючи над проектами, учні одержують засіб для спілкування, для обговорення разом з учителем проблем і можливих шляхів їх вирішення.

Таким чином використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках історії дозволяє розвивати пізнавальні навички учнів, уміння самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі, вміти виділити сформулювати та вирішити проблему, під час групової роботи над проектами створюються умови для формування толерантності та уміння спілкуватися. Як результат - учні володіють прийомами навчальної діяльності, навичками аналізу та відбору інформації. Саме це й формує «компетенції».

Введення компетенцій в нормативну та практичну складову освіти дозволяє вирішити таку проблему, коли учні можуть добре володіти набором теоретичних знань, але мають значні труднощі в діяльності, яка вимагає використання цих знань для вирішення конкретних життєвих завдань або проблемних ситуацій.

Компетентніший підхід пропонує не засвоєння учнем окремих знань та вмінь, а оволодіння ними в комплексі.

Ще декілька років тому вирішити ці завдання було неможливо через відсутність реальних умов для їх виконання при традиційному підході до освіти, традиційних засобах навчання, які орієнтувалися здебільшого на класно-урочну систему занять. В наш час такі умови можна створити. А що для цього необхідно? Перш за все, це можливість залучення кожного учня до активного пізнавального процесу. Нові інформаційно-комунікаційні технології дозволяють найбільш ефективно реалізувати можливості учнів.

Підводячи підсумки, хочеться зазначити що в процесі узагальнення досвіду роботи було виконано ряд завдань:

- розкрито можливості використання інформаційно-комунікаційних технологій як засобу формування ключових компетентностей на уроках історії;
- висвітлено роль та значення використання мультимедійних засобів навчання;
- узагальнено рекомендації щодо роботи над мультимедійними презентаціями та публікаціями, розроблені критерії її оцінювання.

4. Умови створення досвіду

Метою колективу навчального закладу, в якому працює Невтира О. М., є творче спрямування інноваційної діяльності педагогічного колективу на всебічний розвиток особистості учнів та зростання професійної майстерності вчителів через мотивацію до навчальної діяльності та саморозвитку в контексті компетентнісного підходу. Реалізація цієї мети повинна давати людині, яка житиме в інформаційному суспільстві майбутнього, не фактичні знання, а методику їх здобуття, сприяти виробленню власних цінностей та ставлень, тобто формувати життєві компетентності.

На початок 2012-2013 навчального року в ЕЗОШ №2 відкриті та укомплектовані 3 комп'ютерних кабінети, оснащені мультимедійними

пристроями та підключені до мережі Інтернет. Авторка досвіду має в своєму користуванні особистий ноутбук та в разі зайнятості шкільних комп'ютерних кабінетів використовує ІКТ технології в кабінеті №17.

Учні та вчителі ЕЗОШ №2 на 96% забезпечені ПК та підключені до мережі Інтернет. Це дає можливість здійснювати телекомунікаційний доступ до баз даних через всесвітню мережу Інтернет. Це практикується в двох формах: а) через листування (електронну пошту); б) через засоби масової інформації (соціальні мережі та блоги).

Упровадження ІКТ-технологій програмує індивідуальний досвід успішної праці учня, сприяє пізнавальній активності, ініціативі, раціональному використанню часу й навчальних засобів. Це дає змогу людині, яка звикла самотійно вчитися, не губитися в новій пізнавальній і життєвій ситуації, не зупинятися, якщо не має готових рішень, не чекати підказки, а самій шукати джерело інформації, шляхи розв'язання.

5. Практична значимість досвіду

Практична робота над досвідом за останні роки показує, що використання ІКТ-технологій на уроках історії сприяє підвищенню інтересу школярів до предмета. Про це свідчать зацікавленість учнів у вивченні історії, активна участь у підготовці та проведенні позаурочних заходів з предмета, в творчих конкурсах та олімпіадах, у роботі шкільного музею.

Невтира О.М. відмічає, що ІКТ-технології передбачають залучення творчого потенціалу кожного, хто бере в них участь, допомагають учням повніше виявити свою індивідуальність, відчувати зацікавленість у навчанні.

Порівнюючи успішність з історії за останні роки, можна помітити, що відбувається зростання успішності та якості знань учнів (таблиця 1,2).

пис досвіду

Актуальність досвіду. Сучасна освіта має готувати людину, котра здатна жити в надзвичайно глобалізованому і динамічно змінному світі, сприймати його змінність як суттєву складову власного способу життя. На етапі переходу до постіндустріального суспільства, економіка якого базуватиметься на інформаційних технологіях, стає очевидним необхідність докорінної зміни освітньої парадигми. Використання сучасних педагогічних технологій та інноваційних методів навчання забезпечує формування всебічно розвиненої, творчої, самостійної, самодостатньої особистості, здатної використовувати здобуті знання для конкурентноспроможної діяльності в будь-якій сфері суспільного життя, тобто для інноваційного розвитку суспільства.

Освітня інноваційна діяльність є способом досягнення ефективного розвитку нашого суспільства, його адаптації та входження до числа розвинених країн світу.

Основна ідея досвіду. Навчально-виховний процес має розгортатися на ниві найновіших досягнень сучасної науки, культури і соціальної практики, бути випереджувальним і формувати нову творчу особистість.

Використання в навчально-виховному процесі інноваційних технологій – важлива умова для створення сучасного навчального простору для школярів.

Шляхи	реалізації	науково-методичної	проблеми:
-------	------------	--------------------	-----------

1.	Використання мультимедійних технологій на уроках історії та правознавства		
2.	Застосування ігрових технологій навчання		
3.	Використання проектних технологій на уроках історії, правознавства та в позакласній роботі		

Процес реформування освіти в Україні є спробою застосування нових форм роботи в межах традиційної системи. Результативність у роботі досягається шляхом впровадження інноваційних технологій, пошуками відповіді на питання: «Як навчати, як створити сприятливі умови засвоєння нового матеріалу?».

Тому, на мою думку, будь-яка педагогічна технологія буде мертвою, якщо реальні люди, котрі її втілюють, не розглядатимуть дану проблему як цілісну систему в єдності компонентів і взаємозв'язків. Описати технологію – це одне, а реалізувати її на уроці – це зовсім інше. Адже відіграє велику роль відбиток особистості, інтелект конкретного вчителя. Тому найсерйознішою проблемою реформування освіти є підготовка вчителів, які повинні усвідомити, що слід переходити «від передання знань» до «навчання жити». Розв'язання даного завдання безпосередньо пов'язане з навчально-виховним процесом.

Сучасний урок вимагає від педагога оптимального поєднання індивідуальної, парної, групової і колективної форм організації навчальної діяльності учнів.

Виховний та розвивальний характер навчально-пізнавальної діяльності на уроці поглиблюється за умови постійного включення учнів у ситуації, де вони повинні:

- доводити власну думку, наводити на її захист аргументи, докази, користуватись здобутими знаннями;
- ставити запитання вчителю, товаришам, з'ясовувати незрозуміле, поглиблювати процес пізнання;
- рецензувати відповіді однокласників, інші творчі роботи, давати поради;
- ділитися своїми знаннями з іншими;
- допомагати товаришам, коли вони відчувають утруднення, пояснювати незрозуміле;
- спонукати до знаходження не одного рішення, а декількох самостійно зроблених;
- вільно вибирати завдання, переважно пошукового і творчого характеру;
- урізноманітнювати діяльність, включати в пізнання елементи праці, гри та спілкування;

– виконувати завдання-максимум, розраховане на читання додаткової літератури, першоджерел, на тривалі спостереження.

Значна кількість основних методичних інновацій пов'язана сьогодні із застосуванням інтерактивних методів навчання. Тому, змінивши слова великого китайського педагога Конфуція «Те, що я чую, я забуваю. Те, що я бачу, я пам'ятаю. Те, що я роблю, я розумію», можна сформулювати як кредо інтерактивного навчання.

Те, що я чую, я забуваю.

Те, що я бачу й чую, я трохи пам'ятаю.

Те, що я чую, бачу й обговорюю, я починаю розуміти.

Коли я чую, бачу, обговорюю й роблю, я набуваю знань і навичок.

Коли я передаю знання іншим, я стаю майстром.

Як бачимо, процес навчання потребує напруженої розумової роботи дитини і власної активності у цьому процесі. Мало пояснити, розповісти, продемонструвати. Справжнього результату можна досягти лише за допомогою інноваційного навчання.

Уміння і бажання навчатися – це той фундамент, який маю закласти я, як вчитель. Тому перед кожним уроком шукаю відповідь на «вічне» запитання: як побудувати навчальну роботу, щоб вона викликала емоційне піднесення у школярів, неодмінно позитивно впливала на їхні почуття і мислення, збагачувала їх досвідом самостійних пошуків та роздумів.

Сьогодні не можна бути педагогічно грамотним фахівцем без вивчення арсеналу освітніх технологій. Учителю необхідно орієнтуватись в широкому спектрі сучасних інноваційних технологій, ідей, шкіл, напрямів. Саме тому я обрав своєю проблемою у педагогічній діяльності «Використання сучасних інноваційних технологій у вивченні історії та правознавства». Для плідної праці над проблемою доводиться працювати систематично, бути в курсі найновіших публікацій. Звичайно дослідити усі педагогічні технології, тим більше застосувати їх у своїх педагогічній діяльності є практично неможливо, оскільки їх є надто багато і не дивно, що кількість їх збільшується.

У ході своєї діяльності я ставлю собі за ціль використовувати ті педагогічні технології, які реально сприяють підвищенню рівня навченості та зацікавленості учнів на уроках історії та правознавства.

Дану технологію я неодноразово використовував на своїх уроках.

Основним завданням своєї діяльності, як вчителя правознавства вважаю – не дати учням втратити інтерес до предмету, для цього урізноманітнювати методи і форми навчання, які роблять цей процес дійсно творчим, збуджують зацікавленість учнів, поліпшують розуміння і засвоєння матеріалу. Отже, розвиток творчої особистості учнів – мета моєї діяльності як вчителя, а застосування різноманітних прийомів розвитку та активізація здібностей учнів є засобом досягнення мети.

У своїй практиці постійно намагаюся підвищувати свою майстерність через періодичні видання та методичну літературу. Велику допомогу в підготовці до уроків мені надають науково-методичні журнали «Правознавство в школах України», «Історія та правознавство». Яким би не був урок за формою

проведення, його слід організувати так, щоб забезпечити максимальну активність учнів з постійно діючим зворотнім зв'язком.

У своїй практиці я використовую такі форми проведення уроку:

- урок-практикум,
- урок-рольова гра,
- урок-екскурсія,
- урок-подорож,
- урок-презентація,

Уроки узагальнення проводжу в різних формах. Це *уроки-КВК, уроки-вікторини, уроки-естафети, «Що? Де? Коли?», «Слабка ланка»* та інші. В 9-10 класах - це *уроки-семінари, уроки-конференції, брейн-ринги, дискусії*. На таких уроках використовую різноманітні завдання, які намагаюсь забезпечити дидактичним матеріалом, наочністю. Залучаю учнів до підготовки таких уроків. Вони виконують різноманітні творчі завдання: складають головоломки, пишуть реферати, малюють малюнки, готують запитання для суперників, а головне - серйозно готуються за запропонованими запитаннями.

Дуже подобається учням на узагальнюючих уроках грати в ігри. Гра дозволяє зробити урок більш динамічним і цікавим.

Використовую такі різновиди ігор:

- ігри з текстами:

Гра «Реставрація» («Зашифрований текст»). Учні пропоную уявити себе працівниками-юристами (слідчими) і відновити текст на аркуші, що почорнів від вологи, чорнило розлите чи вицвіло. Або розшифрувати текст, в якому деякі слова скорочені, деякі пропущені, нема ні крапок, ні ком.

Гра «Знайди помилки». Заздалегідь готую два варіанти одного й того ж тексту на одному аркуші – текст без помилок, на іншому – з навмисно зробленими помилками. Учні відшуковують ці помилки в парах, чи в командах, а потім через декілька хвилин команди чи пари перевіряють інших, користуючись правильним текстом і підраховують кількість помилок.

В 9-му класі вивчення правознавства тільки починається, тому і уроки проводжу особливі. Велике значення приділяю підбору дидактичних прийомів та методів, які розвивають творчу уяву, формують патріотичні почуття, естетичні смаки і, взагалі, пробуджують інтерес до правознавства як науки. Велике значення в класі має робота з підручником, який має багатий ілюстративний матеріал, пояснення понять, знайомить з джерелами. На мою думку, велике значення для цього віку має *рольова гра*, в якій повинні бути задіяні якнайбільша кількість учнів класу чи весь клас. З цією метою використовую на уроках рольову гру, різноманітні дидактичні ігри на різних етапах уроку, інтерактивні вправи – *«Мікрофон», «Снігова куля», «Мозковий штурм»* та інші. Саме ці методи формують вміння аналізувати матеріал, виділяти головне та робити висновки. На кожен урок стараюсь підготувати текст-цікавинку, яскраві ілюстрації, портрети. Націлюю дітей на здобуття додаткової інформації – учні готують додаткові повідомлення про різні історичні події, характеристику історичних особистостей, виконують різноманітні творчі

завдання – складають головоломки, пишуть твори-роздуми, малюють малюнки, складають таблиці, виконують тематичні дослідження з правознавства рідного краю.

Велике значення при вивченні правознавства має робота з першоджерелами – документами. Учні старших класів, не тільки знайомляться зі змістом, але й вчать їх аналізувати, використовувати при відповідях. При перевірці домашніх завдань та закріпленні вивченого матеріалу використовую не тільки форму бесіди, але й багато інших форм. Це головоломки, гра **«Історик – ерудит»**, **«Історичний ланцюжок»**, **правознавчий диктант**. Одним із прикладів такого навчання може бути етап актуалізації опорних знань, проведений у формі «усної газети», засвоєння нового матеріалу методом **«Мереженої пилки»**.

Коректно висловлюватись, розширювати свій юридичний кругозір спонукає гра **«Зрозумій мене»**, коли учень не називаючи терміна чи поняття повинен розкрити його зміст так, щоб зрозуміли інші. Одним із методів інтерактивного навчання є імітаційна гра: **«Вибори»**, **«Судовий процес»**.

Ефективним та гнучким є метод проектів. Технологія проектування на уроках правознавства передбачає розв'язання учнем, або групою учнів будь-якої проблеми. При цьому використовуються різноманітні методи та засоби навчання. За допомогою методів проектів відбувається інтегрування знань та умінь. Робота над проектом включає усвідомлення учнем мети, оформлення задуму, розробку організаційного плану, роботу за планом, підбиття підсумків у вигляді звітів. При роботі над проектом в учні формуються навички роботи в групі, уміння прислухатися до думки інших. Запропонована «проблема проекту» мусить бути знайома і основана на здобутих знаннях, направляти на знання що належить здобути.

Щоб підтримувати постійну увагу дітей при перевірці домашнього я проводжу правознавчу естафету, коли почата фраза продовжується другим учнем, а закінчується третім.

Одним із прикладів інноваційного навчання є гра – правознавчий хокей, коли кожен «кидок» – питання одного учня – має бути «відбитий» правильною відповіддю іншого.

Майже кожен урок починаю з проблемного питання, над вирішенням якого учні працюють протягом уроку і в кінці уроку обов'язково його вирішують.

На уроках учні працюють і самостійно – з підручником, з документами, заповнюють таблиці, складають схеми.

Щоб активізувати роботу учнів, на уроках впроваджую елементи змагання при роботі в парах, групах.

Основною метою своєї роботи я вважаю практичну підготовку учнів до життя, до використання набутих ними знань для вирішення конкретних життєвих ситуацій. Але не менш важливим для учнів є також оволодіння понятійним апаратом предмета, тому велику увагу приділяю і цьому непростому завданню.

В своїй практиці я опираюсь на демократичний стиль викладання, тобто кожен учень має можливість вільно висловлювати свою думку відносно різних

правових ситуацій. А потім, працюючи з документами, учні можуть аналізувати, чи співпадає їх думка з законом. Особливо результативною при цьому є робота в малих групах, де учні в результаті активної дискусії приходять до єдиного висновку.

Працюючи з документами, учні отримують різноманітні завдання – знаходять відповіді на запитання, розв'язують юридичні ситуації, складають порівняльні таблиці, схеми. Для роботи учням надається чітко визначений час, після чого підводяться підсумки роботи. При цьому використовую метод «*Мікрофон*».

У ході вивчення нових тем на уроках правознавства я намагаюся використовувати опорно – логічні схеми, що дають змогу покращити процес засвоєння нових знань учнями. Мною зібрані роздаткові матеріали до більшості тем з правознавства, підготовлені тематичні атестації та практикуми. Розроблено систему уроків з цивільного права в 9 класі.

До теми спадкове право розроблено ряд практичних завдань. По темі «Основи цивільного, сімейного, земельного права» підготовлено практикум. Учні 9-10 класів беруть участь у практичних заняттях, під час яких розігрують рольові ситуації, проводять уривки судових засідань, вчать скласти статут для створення молодіжних (громадських) організацій ; стають учасниками рольових ігор, зокрема - «*Вибори президента*». На уроках практичного права учні мають можливість, використовуючи свої теоретичні знання, скласти зміст позовної заяви, написати резюме, заповіт, визначати і створювати цивільно – правові договори.

На своїх уроках і виховних заняттях використовую мультимедійні технології. Відкритий урок в 10 класі. «Проголошення автономії України» з використанням мультимедій на кожному етапі уроку. Маю намір на досягнутому не зупинятись. працювати над ростом своєї педагогічної майстерності.

Постійно проводжу позакласну роботу з правознавства. Це і тематичні загальношкільні лінійки: до роковин Голодомору в Україні, присвячену пам'яті подвигу героїв Крут, «Символіка України», також традиційно кожного року проводжу тиждень правознавства в школі. Практикую проведення брейн-рингів, КВК, турнірів. Із задоволенням 9, 10 класи відгадують головоломки, розв'язують юридичні задачі. В рамках тижня проводжу різноманітні позакласні заходи з предметів. За останні роки були проведені: загальношкільні лінійки «Права і закони в твоєму житті». Такі знання сприяють соціалізації підлітків.

Отже, інноваційні технології - це нові прогресивні методи навчання,що спрямовані на розвиток здібностей учнів до спільної діяльності нових безпрецедентних ситуаціях.

Використання інноваційних технологій навчання при викладанні предметів суспільно-гуманітарного циклу та застосування їх під час проведення позакласних заходів підвищують:

- продуктивність праці вчителя і учнів;
- інформаційність процесу викладання;

- можливості використання наочності на уроці;
- мотивацію та індивідуалізацію навчання;

- розвиток творчих можливостей учнів;
- рівень сприятливого емоційно-психологічного стану.

Учителю, що використовує дані технології на уроках, не слід забувати, що вони дозволяють оптимізувати працю вчителя, щоб навчальний процес став більше ефективним. Але в центрі навчального процесу стоїть вчитель, його живе слово.

Опис досвіду

Методична проблема над якою працюю: «Активізація пізнавальної діяльності учнів на уроках історії»

Актуальність досвіду

Вимоги до школи з плином часу неупинно зростають. На сучасному етапі, щоб відчувати себе освіченою людиною, недостатньо просто володіти певним багажем знань. Традиційний тип навчання за допомогою готових зразків, що застосовуються шляхом заучування та багаторазового тренування не відповідає потребам часу. Недостатньо просто переказувати інформацію на уроці, необхідно мати в арсеналі такі методи, які активізують пізнавальну діяльність учнів. Саме через максимальну активізацію пізнавальної діяльності учнів на кожному етапі уроку я намагаюся досягти вирішення поставленого завдання. Сучасний урок – це урок демократичний. Він проводиться не для учнів, а разом з ними. Його характеризує не навчання словом, а навчання справою.

Упровадження вказаного досвіду:

- створює умови для формування навичок самостійного здобуття знань;
- формує критичне мислення, здатність виробити власний погляд на історичні події;
- розвиває інтерес до глибшого вивчення матеріалу

Мета досвіду:

Шляхом активізації пізнавальної діяльності сприяти набуттю школярами ключових та предметних компетентностей, створити оптимальні психолого-педагогічні умови для становлення особистості учня.

Завдання досвіду:

- сприяти розвитку навчально-пізнавальної активності учнів, використовуючи різноманітні технології;
- надавати кожному учневі можливість реалізувати себе в пізнавальній навчальній діяльності;
- формувати в дітей вміння раціонально використовувати набуті знання в практичній діяльності.

Проблема активізації пізнавальної діяльності учнів була і є актуальна завжди. Від її розв'язання залежить ефективність навчальної діяльності, розвиток інтересу до навчання. Має бути спільна діяльність вчителя і учня. Учитель має спонукати учнів до енергійного, цілеспрямованого навчання. Активність учнів

виражається через запитання, прагнення мислити, пізнавальну самостійність в процесах сприйняття, відтворення, розуміння творчого застосування.

Активізація пізнавальної діяльності – процес направлений вчителем (за допомогою спеціальних засобів), інтелектуальних, морально-вольових та фізичних сил учнів, розвиток здатності подолати труднощі, активну самостійну роботу.

У своїй діяльності прагну, щоб робота була організована так, щоб діти вчилися не з примусу, а за бажанням і внутрішніми потребами. Пасивність призводить до втрати інтересу до предмету. Якщо вчитель поєднує в собі любов до справи і до учня, він ніколи не навчатиме дитину так, як навчали його, бо вона народжена в інший час, в інших умовах і житиме по-іншому.

Сучасні вимоги до змісту уроку і процесу навчання включають:

Урок повинен сприяти розвитку пізнавальних процесів учнів (сприйняття, пам'яті, уваги, мислення, мовлення);

Формувати якості особистості школярів (дисциплінованість, акуратність, цілеспрямованість, ініціативність та ін.);

· Урок повинен сприяти мотиву позитивного відношення учнів до навчання.

Вимоги до техніки проведення уроку припускають:

Певний ритм і темп уроку, оптимальний для учнів класу;

Сприятливий психологічний клімат на уроці (взаємна доброзичливість, готовність вчителя прийти на допомогу учню);

· Взаємне співробітництво вчителя і учня, педагогічний такт;

· Використання різних видів діяльності учнів, що дає можливість підтримувати інтерес на уроці, активізувати пізнавальну діяльність.

З величезної кількості педагогічних стратегій, кожна з яких певним чином виконує функції пізнавальної діяльності, на своїх уроках я найчастіше використовую наступні:

1. Ігрові технології.

2. Технології розвитку критичного мислення.

3. Технології інтерактивного навчання.

Ігрові технології

Іноді переді мною постає питання: «Як зацікавити дітей історією, як викликати інтерес до навчання? Як зробити та, щоб діти йшли на урок з радістю, а в їхніх очах горів вогник тяги до знань, до навчання?

«Знання стають бажаним надбанням маленької людини за умови, коли вони – засіб досягнення творчих, трудових ідей», - так писав відомий педагог В. Сухомлинський. І дійсно, головною передумовою успішного навчання є творчість дитини. Але як розвинути найкращі творчі здібності учнів? Які форми і методи для цього використати? Гра для школяра важлива, зрозуміла це частина його життєвого досвіду. Навчання в грі відбувається непомітно для дитини, тому,

що вся увага його спрямована на гру, а не на завдання знань, як це буває при навчанні на уроках історії. Учитель, передаючи знання за допомогою гри, враховує не тільки майбутні інтереси школяра, а й задовольняє сьогоденні. Використовуючи гру, вчитель організовує навчальну діяльність, виходячи з природних потреб дитини, а не зі своїх розуміннь зручності і порядку.

Гра дозволяє зробити більш динамічним і цікавим процес сприйняття історичних фактів, дат, імен, назв географічних об'єктів, з якими пов'язана та чи інша історична подія. У грі знання засвоюються через практику. Учні не просто заучують матеріал, але розглядають його з різних сторін, розкладають його на різноманітні логічні ряди.

Гра – це така форма організації навчально-виховного процесу, під час якої дитина із задоволенням включається в роботу. У грі учень з інтересом виконує те, що поза межами гри викликає в нього труднощі та здається важким. У своїй практичній діяльності я помітила, що гра враховує пізнавальні та психологічні потреби дитини. Інтерес до гри є потужним стимулом до пізнавальної діяльності. Урок перетворюється на цікаве дійство, його традиційна суть стає ігровим спілкуванням. Учні в процесі гри отримують чудові можливості для творчості та активного спілкування, розумового та морального розвитку. На початку гри мотивую учнів до ігрової діяльності. Наприклад, починаючи гру кажу: «Уявіть, що ви опинилися в середніх віках, так як ми з вами вивчаємо історію України середньовічної доби. Перед вами 2 лицарі – лицар у синіх обладунках є представник першої команди, а лицар у білих обладунках – другої. Цим лицарям необхідно дійти до Замку цілей, пройшовши шлях з перепонами. Перепона – це завдання, складені на основі вивченого матеріалу. Ви відповідаєте на запитання і лицар рухається вперед».

Для хорошого уроку потрібно мати певну кількість цікавих матеріалів. До них я відношу: кросворди, чайнворди, головоломки, цікаві історичні задачі. Багато учнів вже навчилися складати їх самі, а потім обмінюються ними з товаришами. Застосування цікавих форм не лише пожвавлює й збуджує думку учнів, а й поглиблює та зміцнює їхні знання, розвиває спостережливість та кмітливість, наполегливість і працьовитість. Особливо це стосується учнів – 5-9 класів. Причому, використання кросвордів може бути ефективним на будь-якому етапі уроку і для будь-якого типу уроку. Такі уроки розвивають пізнавальну активність, їх творчі здібності, активізують мислення, викликають інтерес до історії.

Сьогодні все більшого поширення набуває такий вид ігор - вправ, як тестування. Їх особливість полягає в тому, що вони не потребують об'ємного викладення матеріалу, економні за часом, витраченим на їх виконання. Використання тестів для перевірки знань учнів під час будь-якого уроку, в тому числі ігрового, підвищує її об'єктивність.

Важливою особливістю застосування тестових завдань із вибором відповіді у грі є можливість швидкої та простої перевірки знань. Це сприяє економії часу на уроці, дає можливість зробити його насиченим та цікавим. Застосовуючи тести, вчитель отримує інформацію про засвоєння елементарних знань учнем або у групі учнів. Тести доцільно використовувати в перш чергу в іграх на

закріплення нового матеріалу, вивченого на уроці. Вибір великою кількістю учнів неправильної відповіді, допомагають виявити типові прогалини при засвоєнні матеріалу. На початковій стадії роботи з тестами їх укладачем виступає вчитель, а пізніше, коли учні добре зрозуміють сенс тестової роботи, вони самі залучаються до їх складання. Складання тестів – дуже корисна і цікава для школярів робота, бо під час складання вони знайомляться із навчальною та науково-популярною літературою, вчатьсЯ добирати необхідний матеріал, набувають навичок самостійної роботи. Практика доводить, що учні із цікавістю і задоволенням виконують оригінальні тестові завдання.

Так, замість традиційних форм закріплення матеріалу на уроках узагальнення можна провести гру із використанням тестування –«Знайди зайвого». У запропонованому наборі матеріалів: подій, імен, назв, дат, визначень – декілька відповідають темі, а ще декілька підібрані випадково. Потрібно знайти їх і пояснити свій вибір. Наприклад, працюючи над вивченням теми: «Культура Середньовіччя» із всесвітньої історії у 7 класі, можна запропонувати цілу низку таких вправ, як от:

-Знайдіть зайвого серед запропонованих вам відомих учених Середньовіччя. Чому виключили із переліку саме цих осіб?

- А) Авіценна
- Б) Гомер
- В) Евклід
- Г) Прокопій Кесарійський
- Д) Фома Аквінський
- Е) Роджер Бекон
- Ж) Сандро Боттічеллі

До завдань – вправ можна віднести також гру: «Знайди помилку», - коли в описах подій чи трактуванні визначень є такі, які не відповідають дійсності. Учням потрібно знайти їх та виправити. Наприклад, знайомлячись з темою: «Соціально-політичний рух у Наддніпрянській Україні в кінці XVIII-I пол. XIX ст» у 9 класі, учням можна запропонувати таке завдання:

- Яке із наведених тверджень є помилковим.

1. Інтелігенція – соціальний прошарок людей, які займаються розумовою працею.
2. Масонство – селянський рух на Україні, який виступав за повалення царату.
3. Декабристи – дворяни – революціонери, які ставили за мету скасування кріпосницького ладу і повалення самодержавства.
4. «Руська Правда» - найбільша масонська ложа, що утворилася в Києві.
5. «Південне товариство» - таємне політичне об'єднання декабристів, що утворилося в Тульчині.

Із зацікавленням виконують учні завдання **вправи-ігри «Історична кухня»**, правила якої такі: з існуючого у безладді набору завдань «продуктів» - скласти «історичну страву» - єдино правильне вирішення. Складниками можуть бути розсипані дати, імена, назви, уривки з тексту, документів. Ось як можна виконувати дану вправу під час вивчення теми: «Культура Київської Русі».

Під час підготовки до виставки випадково переплуталися таблички з визначними творами Київської Русі та їх авторами. Допоможіть організаторам виставки виправити помилку.

- А) «Поучення дітям» -- Святослав
- Б) «Повість минулих літ» - Володимир Мономах;
- В) «Слово про закон і благодать» - Євпраксія Мстиславівна
- Г) «Ізборнік» - Іларіон
- Д) «Мазі» - монах Никон.

Вікторини. Вони мають велике освітнє значення. Вікторина – одна з ігрових форм проведення уроку, яка полягає у змаганні учнів у відповідях на запропоновані запитання. Учні можуть бути поділені на команди або виступати індивідуально. Основна мета вікторини – в ігровій формі всебічно розглянути винесені на неї питання, дати можливість кожному учневі виявити активність, показати рівень своєї ерудиції. Добре підготовлені вікторини є одночасно і засобом активного відпочинку від основних навчальних занять. Вони, як правило, проходять за високої активності всіх учасників. До складання ігрових завдань часто залучаю учнів, бо розумію, що підготовка запитань до вікторини – це один із найважливіших кроків у розвитку мислення та пізнавальної активності учнів. Вивчаючи у 6 класі тему: «Передня Азія в давнину» можна орієнтовно окреслити запитання вікторини:

1. Які ще назви мало Межиріччя?
2. У якій частині світу розташоване Межиріччя?
3. Де бере початок Євфрат?
4. Куди впадає Тигр?
5. У яку пору в Межиріччі йдуть зливи?
6. З чого будували перші споруди у Південному Межиріччі?
7. Кого готували в школах Межиріччя?
8. На чому писали школярі?
9. Які головні джерела рабства вам відомі?
10. Кого в Межиріччі називали «великою людиною»?
11. Скільки букв у фінікійському алфавіті?
12. Яке з сем чудес світу знаходиться у Вавилоні?

Хоч історія – наука досить серйозна, але інколи, що запобігти надмірному перевантаженню навчальним матеріалом, варто внести у проведення уроків елементи допитливості та гумору. Найулюбленішою грою школярів будь-якого віку залишається клуб веселих та кмітливих (КВК). Результати та успіх гри залежить від рівня організації і підготовки до неї. Тому за кілька тижнів до КВК формуються команди. Діти обирають капітана та розподіляють обов'язки. Вчитель розробляє завдання для різних конкурсів.

Ігри-подорожі дають можливість у яскравій, захоплюючій формі розвивати інтереси, формувати пізнавальну та творчу активність школярів.

Подорож по темі – одна з форм проведення уроку, що полягає у змаганні учнів та швидкість проходження «маршруту», подолання перешкод у вигляді численних завдань та запитань та досягнення кінцевої мети подорожі.

Основна мета – активне, нестандартне повторення матеріалу, демонстрація «мандрівниками» свого кругозору, обізнаності з іншими джерелами, крім підручника, вміння орієнтуватися у будь-яких обставинах, не зупинятися на перешкодах і довести справу до кінця. Гра-подорож – це діяльність, яка вимагає пошуку різних шляхів вирішення незвичайних ситуацій, розвиває спостережливість, уяву, активізує знання і, як правило проходить у невимушених умовах спілкування. Атмосферу подорожі створюю таким чином, щоб учень зміг уявити себе в певній ситуації в певній ролі, наприклад, хороброго лицаря середньовіччя чи ватажка повсталих. Створенню епохи сприяє використання плакатів, репродукцій картин, малюнків самих учнів, інших ілюстрацій до теми. Все це, а особливо, рольові ігри дітей, створюють асоціацію подорожі, зримий образ її та слухове сприйняття.

У своїй практичній діяльності часто використовую таку дидактичну гру як «Дерево пізнання» (прикріплюю листки із запитаннями учнів, що вони хочуть дізнатися на уроці.) Дидактична гра «Низка намиста» дає можливість утворити довгий ланцюг слів що стосуються теми, події, чи історичного діяча, інший учень повторює слово і каже своє слово, зв'язане логічно з попереднім, наступний продовжує і т. д. наприклад, Ярослав Мудрий – Софійський Собор місто Ярослава – тесть Європи-Іларіон-заповіт. Гра «Реставрація». За її умовами необхідно відновити текст, що почорнів від вологи, чорнило вицвіло, або розшифрувати текст, в якому деякі слова скорочені, деякі пропущені, нема ні крапок ні ком, ні великих літер.

Гра «Розшифруй анаграму». Перемішую букви історичних понять і записую їх на аркуші, а учні повинні пояснити слово, яке вони склали.

Гра «Відгадай історичну особу». Пропоную учням за окремими реченнями, які зачитую по черзі, визначити історичного діяча.

Історичне лото. Роздаю учням різні відомості про історичних осіб, які вивчалися в темі. Тоді називаю ім'я історичного діяча і запрошую вийти до дошки тих учнів, в яких є відомості про нього. Учні зачитують.

«Знайди зайве». Серед запропонованих імен, що стосуються теми, учні повинні знайти зайві імена і пояснити, чому саме це ім'я вони обрали.

Гра «Історичний ланцюжок». Учні по черзі відповідають на короткі запитання, як не знають – стоять, знають-сідають. Стоять доки не зможуть відповісти на наступне питання.

Гра «Хронолітак». Робимо кілька літаків, на кожному записані дата, або подія, вчитель запускає, може і учень своє запитання адресувати товаришу і учень, що отримав відповідає.

Вправа «Веселий олівець». Аби уникнути одноманітності і з метою осмислення нового матеріалу, а також для перевірки засвоєного, можна її використовувати. Наприклад, у 5 класі урок: «Історія як наука», щоб зрозуміти поняття «історичні джерела» можна роздати учням малюнки і щоб вони розмалювали різними кольорами 3 види історичних джерел (шабля, сувій, книга, монета, глечик, намистинка і т. д.)

Відомий педагог Макаренко стверджував: «Яка дитина в грі, така вона здебільшого у праці». Тому майбутній діяч виховується насамперед у грі, зокрема на нестандартних уроках, під час вивчення нового матеріалу, його закріплення і повторення. Проведення таких уроків активізує пізнавальну діяльність учнів, стимулює пам'ять, логічне мислення, допомагає встановлювати зв'язки між темами і розділами.

Технології розвитку критичного мислення

Активізація пізнавальної діяльності тісно пов'язана з розвитком критичного мислення. У своїй пізнавальній діяльності учням й вчителям варто піддати кожний новий факт критичному обміркуванню. Саме завдяки критичному мисленню традиційний процес пізнання набуває індивідуальності, стає осмисленим, безупинним і продуктивним. Критичне мислення виникає тоді, коли учні починають займатися конкретною проблемою. Зосередження на проблемах стимулює природну допитливість учнів і спонукає їх до критичного мислення. Тільки займаючись конкретною проблемою, відшукуючи власний вихід зі складної ситуації, учень дійсно думає. Готуючись до уроків, визначаю коло проблем, що постануть перед учнями, а в подальшому, коли учні будуть до цього готові, допомогти їм сформулювати проблеми самостійно. Завдяки критичному мисленню навчання перетворюється в цілеспрямовану, змістовну діяльність, у ході якої учні проробляють реальну інтелектуальну роботу і розв'язують реальні життєві проблеми. Збираючи дані, аналізуючи тексти, зіставляючи альтернативні точки зору й використовуючи можливості колективного обговорення, вони шукають і знаходять відповіді на питання, які їх непокоять. Будь-яку думку потрібно перевірити, відшліфувати і робиться це тоді, коли її обговорюють з іншими. Коли ми сперечаємося, читаємо, обговорюємо, заперечуємо й обмінюємося думками з іншими людьми, ми уточнюємо й поглиблюємо свою власну позицію. Тому на своїх уроках використовую усілякі різновиди парної і групової роботи, проведення дискусій. Також приділяю значну увагу виробленню якостей, необхідних для продуктивного обміну думками: терпимість, уміння слухати інших, відповідальність за власну точку зору. Таким чином, відбувається наближення навчального процесу до навчання. Розвивається критичне мислення шляхом розв'язання проблемних задач, робота над якими вимагатиме від учнів відповідального ставлення до ухвалення рішень. Необхідно буде не просто заявити про свою позицію, щодо окресленої проблеми, а й довести та обґрунтувати її, зважити усі «за» та «проти», передбачаючи наслідки ухвалених рішень. Для цього важливо розглянути проблему з різних точок зору, врахувати різні думки.

Щоб навчити критично і правильно мислити, необхідно навчитися ставити продумані запитання. Гарний спосіб допомогти учням міркувати над задачею – ставити запитання. Правильно сформульоване запитання допомагає зіставляти факти і проаналізувати свої думки.

Запитання загального характеру:

·Що це означає?

·Як зробити так, щоб...?

· Навіщо це потрібно?

До чого це призведе?

Запитання для уточнення:

· Що ви мали на увазі сказавши...?

У чому полягає головна думка?

· Як це стосується нашої проблеми (суперечки?)

· Не могли б ви навести приклад?

Запитання що перевіряють факти:

· Поясніть, будь ласка, чому ви так вирішили?

· Як це можна застосувати у цій ситуації?

· Чи є причини сумніватися в цьому факті?

· Що ви відповіли людині, яка стверджує, що...?

Запитання, що перевіряють зрозумілість задач:

· Як ми можемо це знайти?

· Що це питання передбачає?

· Питання зрозуміле? Чи зрозуміли ви це питання?

· Важко чи легко відповісти на це питання? Чому?

Чому це питання необхідне?

· Поясніть, чому...; поясніть, як...;

· Чому важливо...;

· Який аргумент можна навести проти...;

· Чи погоджуєтесь ви із твердженням, що...;

Наведу приклади проблемних задач з історії.

1. Чому вчені – історики називають розписи на гробницях фараонів «енциклопедією єгипетського життя»? Чи погоджуєтесь ви з такою оцінкою. Свою відповідь аргументуйте.

2. Чи правильно буде стверджувати, що політична роздробленість є закономірним явищем для середньовічних європейських держав.

3. Доведіть, або спростуйте тезу про те, що події 1917-1919 рр. в Україні є дійсно Українською революцією.

У технології розвитку критичного мислення можна виділити основні аспекти:

1. цілі навчання формулюємо шляхом створення проблемних ситуацій.

2. зміст навчання подаю у вигляді проблемних завдань;

3. використовую проблемні методи навчання, що створюють ситуації вибору;

4. використовую засоби навчання (дидактичні матеріали), що ознайомлюють учнів з принципами, стратегіями критичного мислення;

5. відбуваються інтерактивні заняття, що передбачають діалог у процесі розв'язання проблемних завдань;

6. застосовую метод контролю, який забезпечує письмове викладення розв'язків із подальшою рефлексією;

7. викладання здійснюю у демократичному стилі, що надає учням право на помилку та моделює ситуації виправлення помилок.

Методи розв'язку критичного мислення, які я найчастіше використовую:

«Фішбоун» (скелет риби). Дає можливість розрізняти складові частини у явищах та подіях, відокремлювати причини та наслідки, аргументувати відповідь та підтверджувати їх прикладами. Для цього використовую схему. Проблему записуємо в «голові» скелету, верхні кісточки – основні поняття, нижні – зміст понять, хвіст – відповідь на запитання (висновок).

«Асоціативний куц». Прийом використовую на етапі актуалізації або рефлексії. На дошці пишемо головне слово теми, а навколо всі слова і фрази, що асоціюються з темою, потім між ними встановлюємо зв'язки, виділяємо аспекти, щодо яких потрібна додаткова інформація.

Читання з позначками. Має на меті привчити учнів до осмислення читання тексту з аналізом його. Перед початком роботи учням пропоную виділити в тексті інформацію чотирьох видів і позначити її відповідними символами:

Знайома інформація – (+)

Нова інформація – (-)

Суперечлива інформація – (v)

Недостатня інформація – (?)

За допомогою документів історичних джерел, що містяться у підручнику чи в іншій додатковій літературі можна забезпечувати розвиток мислення учнів, зокрема критичною, реалізуючи принцип альтернативності та багатоаспектності до історичних фактів і явищ. Наприклад, у темі: «Воєнні дії на території України у 1915 р.» пропоную опрацювати спогади солдата та генерала, а також думку історика Наталії Полонської-Василенко. Відповідно кожне з джерел відбиває різні погляди на воєнні події. Варто наголосити, що в традиційній методиці основним прийомом організації самостійної роботи з документом на уроці є бесіда. Розвиваю такі уміння учнів: визначати логічно завершені частини документа; основні ідеї кожної частини і усього документа; знаходити в тексті доказ певної тези; давати відповіді на запитання; визначати позицію автора; здійснювати порівняльний аналіз документа з тією самою подією, що він характеризує. Багато завдань спонукають учнів висловлювати свої власні міркування, ставлення до подій, аналізувати достовірність інформації вміщеного джерела. На мою думку, саме такі завдання дозволяють учням виділити проблему, яку необхідно розв'язати самостійно, знайти, обробити, проаналізувати інформацію, логічно побудувати свої думки, навести переконливу інформацію, а все це сприяє здатності мислити мобільно, обирати єдино вірне розв'язання проблеми, бути відкритим до сприйняття думок інших і одночасно принциповим у відстоюванні своєї позиції.

Технології інтерактивного навчання

Під час інтерактивного навчання учень стає не об'єктом, а суб'єктом навчання, він відчуває себе активним учасником подій. На мою думку, особлива цінність інтерактивного навчання в тому, що учні навчаються ефективній роботі в колективі. Форми навчання, які мною найчастіше застосовуються.

Робота в парах. На мою думку, найпростіший в організації і досить ефективний інтерактивний метод. Учні працюють в парах, виконуючи завдання. Парна робота вимагає обміну думками.

Робота в малих групах. Найсуттєвішим тут є розподіл ролей: «спікер», «секретар», «посередник», «доповідач». Я об'єдную учнів у малі групи, розподіляю завдання між ними. Вони мають за короткий час (5-10 хв) виконати це завдання та представити результати своєї роботи.

«Ажурна пилка». Метод дозволяє учням працювати разом, щоб вивчити значну кількість інформації за короткий час, а також заохочує вчитися, навчаючи. Спершу кожен учень працює в «домашній групі». Завдання для кожного в такій групі є аналіз та засвоєння певної порції інформації. Потім, в іншій групі, яка називається експертною, учні виступають в ролі «експертів» із питання над яким вони працювали в домашній групі. В останній частині уроку учні знову повертаються до своєї «домашньої групи», щоб поділитися тією новою інформацією, яку їм надали учасники інших груп. На практиці найефективніше цей метод працює в 10-11 класах.

«Акваріум». Одна мікрогрупа працює окремо в центрі класу, після обговорення викладає результат, а решта груп слухає, не втручаючись. Після цього групи зовнішнього кола обговорюють виступ групи і власні здобутки.

«Мікрофон». Учні швидко по черзі висловлюються з приводу проблеми, передаючи один одному уявний «мікрофон». Застосовую, в основному при підведенні підсумків уроку.

Метод «Прес» використовую у випадках, коли виникають суперечливі питання, з яких потрібно довести свою думку. Висловлювання учня має таку структуру й етапи:

--«Я вважаю, що...» (у чому полягає точка зору)

--тому що... (причина появи цієї думки)

--наприклад...(факти, дані, що підтверджують позицію)

--отже, (тому) Я вважаю..(висновок)

Мозковий штурм. Суть технології полягає в тому, що всі учні по черзі висловлюють думки з приводу проблеми. Висловлене не критикується і не обговорюється до закінчення висловлювань. Можна застосовувати на різних етапах уроку. Елементи інтерактивних технологій, які я використовую на уроках, дозволяють виконувати кілька завдань одразу:

по-перше: використання самоосвітньої роботи учнів на уроках допомагає розв'язати проблему, над якою працює вчитель – це організація самостійної навчально-пізнавальної роботи учнів як одного з основних видів їхньої діяльності в сучасній системі виховання та відповідає завданням, які поставлені освітньою реформою (гуманізація навчання, використання різних форм самостійної роботи, застосування інтерактивних технологій, навчання в діалозі);

по-друге: учні продовжують розвивати навички висловлювання своїх думок. Завдяки застосуванню прийомів інтерактивної методики «Мозковий штурм», «Мікрофон», робота в парах, малих групах учні почуваються вільніше, поступово привчаються говорити, мислити, висловлювати свої думки;

по-четверте: самостійна робота та використання елементів інтерактивної методики активізує пізнавальну діяльність учнів, вчить їх працювати з документами, розвиває у них навички роботи з історичними джерелами;

по-п'яте: використання такої методики під час проведення уроків знімає можливі психологічні бар'єри між вчителем і учнем, а також є гарною нагодою для кожного проявити свої здібності, попрацювати в групі, незалежно від особистих стосунків.

Вважаю, що інтерактивні технології мають перевагу над іншими бо:

- у роботі задіяні всі учні класу;
- формується доброзичливе ставлення до опонента;
- учні вчаться працювати в команді;
- створюється «ситуація успіху»;
- за короткий час вивчається багато нового матеріалу;
- кожна дитина має можливість висловлювати свою думку.

Ці методи формують навички толерантного спілкування, вміння аргументувати свою точку зору, знаходити альтернативне вирішення проблеми.

Результативність використання інтерактивних технологій полягає у тому що:

- знання учнів поглиблюються, навчальний матеріал легше сприймається.
- більша кількість оцінок на уроці;
- зростає емоційний стан дітей;
- кожен для себе почерпнув нове, отримав результат.

Результатом впровадження розробленої системи над проблемою є:

1. збільшення активності учнів, підвищення рівня знань.
2. розвиток самостійного, критичного мислення дітей, прагнення застосовувати його в нових ситуаціях;
3. результативна участь в конкурсах, олімпіадах;
4. формування світоглядних переконань учнів, здатних оцінити надбання, досвід своїх попередників, обрати власний шлях на тернистій дорозі життя;
5. взявши за основу створення психологічного комфорту та активну взаємодію в процесі навчання керуюся такими принципами:
 - формування особистості школяра;
 - кожна дитина знайде своє місце в житті, якщо навчиться всьому, що необхідно для реалізації її планів;
 - кожна думка, висловлена учнем, має право на існування і варта уваги.

Практичне значення досвіду полягає в тому, що фактичний матеріал, основні положення та висновки можуть бути використані вчителями для розробок уроків та позакласних заходів з історії, присвячених проблемам ціннісного навчання і виховання.

В умовах сьогодення Україна потребує змін. В першу чергу зміни повинні відбутися у нашій свідомості. Кожен з нас повинен осмислити сенс життя, призначення особи, моральні і духовні ідеали, внутрішні переконання особи, моральні і духовні ідеали, засновані на історико-культурній і духовній спадщині нашої Батьківщини та визначити певні свої кроки для кращого майбутнього нашої країни.

Новітнє суспільство висуває до освіти нові вимоги, однією з яких є формування особистостей, що спроможні ухвалювати неординарні рішення й ефективно народжувати взаємини у швидкоплинній реальності. Активність, самостійність, творчість, здатність адаптуватися до стрімких змін - ці риси особистості дуже важливі на сучасному етапі історичного розвитку, а їх формування потребує реалізації нових підходів до процесу навчання.

Наразі докорінні зміни в освіті орієнтують учителів на відмову від авторитарного стилю на користь гуманістичного підходу й застосування методів, що сприяють розвитку творчих засад особистості з урахуванням її індивідуальних особливостей.

Сучасний випускник навчального закладу має бути конкурентноспроможним на ринку праці, усебічно освіченим, здатним знайти вихід з будь-якої ситуації та зважитися на відповідне рішення. Тому в умовах реформування середньої освіти особливого значення набуває проблема вдосконалення технології навчання. Зміни, що відбуваються в суспільстві, зумовили пошук нових освітніх концепцій. Нині випускники потребують не тільки ґрунтовних знань із предметів, а й високого рівня розвитку різних типів компетентностей. Посилення глобалізаційних і трансформаційних процесів у світовій економіці, удосконалення технологій, збільшення конкуренції на ринку праці спонукають підприємців спрямовувати інвестиції в розвиток людських ресурсів.

Пріоритетними напрямком розвитку сучасної вітчизняної та світової освіти є перенесення акцентів зі знань та вмінь) як основних результатів навчання) на формування в учнів системи компетентностей. Необхідно виробити в школярів уміння здійснювати вибір, ефективно використовувати обмежені ресурси, вести перемовини, ухвалювати виважені рішення. Майбутній спеціаліст має вміти навчатися, вільно застосовувати новітні технології, працювати в команді, оперативно знаходити необхідну інформацію й використовувати її для розв'язання нагальних проблем.

Модернізація освіти України передбачає розв'язання низки ключових завдань :

- забезпечення формування інноваційної людини з інноваційним типом мислення, інноваційною культурою та здатністю до діяльності інноваційного типу, що є головною передумовою переходу України до інноваційного типу прогресу і суспільства знань ;
- упровадження в освіті принципу дитиноцентризму, що сприятиме максимальному саморозвитку і самореалізації особистості;
- здійснення переходу до толерантної педагогіки, суб'єкт-суб'єктних відносин у навчальному процесі, взаємної поваги учня і вчителя, що забезпечить формування розвинутої самодостатньої особистості, громадянського суспільства та демократичний розвиток країни;

- забезпечення підготовки громадян України до життя та діяльності в умовах глобального простору, формування глобалістської людини, що підвищить конкурентність України у європейському і світовому просторі;

- формування у громадян України сучасної системи цінностей, що сприяли б максимальній самореалізації кожного з них, утвердженню національної єдності, найповнішому усвідомленню національних інтересів, включно із захистом незалежності й територіальної цілісності України, і їх гідному відстоюванню у співпраці та конкуренції з іншими країнами.

Завдання сучасної української освіти, яка все більше набуває інноваційного та компетентнісно характеру, – формувати готовність учнівської молоді до успішної життєдіяльності в умовах висококонкурентного інформаційно насиченого середовища. Останні десятиліття трансформації в освіті призвели до зміни її базової парадигми, а саме: необхідності переходу від навчання знань, умінь, навичок до здатності навчатися і самоудосконалюватися впродовж життя.

На практиці переорієнтація на компетентнісний підхід у навчанні відбувається дуже складно через усталену протягом багатьох десятиліть формулу дидактики, за якою на уроках домінує засвоєння учнями знань і дуже мало уваги приділяється формуванню умінь застосовувати набуті знання. Цей факт визнається в Концепції нової української школи. В ній зазначається, що, як і 10, 20, 50 років тому, пересічні українські учні здобувають в школі застарілі знання, вони спроможні лише відтворювати фрагменти несистематизованих знань, проте часто не вміють застосовувати їх для вирішення життєвих проблем.

В сучасних умовах швидких змін і тотальної інформатизації на першій план в освіті виходить готовність (компетентність) того, хто навчається, з урахуванням особистих можливостей та інтересів оперативно й чітко відслідковувати та відбирати інформацію, конструювати способи дій з метою успішного виконання конкретних завдань відповідно до поставлених педагогом дидактичних цілей. Отже, реалізація компетентнісного підходу, задекларованого у Концепції, і принципу індивідуалізації навчання – це дві сторони «однієї медалі».

Суть індивідуалізації навчання в цьому контексті полягає в тому, щоб у виборі методів, засобів, темпу навчання якнайповніше враховувати індивідуальні відмінності учнів.

Серед дев'яти ключових компонентів «Формули нової школи» на першому місці – новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві, а на шостому – орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм.

Дитиноцентризм і принцип індивідуалізації прослідковуються уже в самому визначенні поняття компетентності: «Компетентність – динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та подальшу навчальну діяльність». І далі: «Кожна дитина – неповторна, наділена від природи унікальними здібностями, талантами та можливостями. Місія нової української

школи— допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і батьками».

У Концепції заявлено, що Нова українська школа буде максимально враховувати права дитини, її здібності, потреби та інтереси, на практиці реалізуючи принцип дитиноцентризму. «Є

необхідність якомога більше наблизити навчання і виховання кожної дитини до її сутності,

конкретних здібностей, майбутньої життєвої траєкторії людини. Це явище я називаю дитиноцентризмом в освіті», – стверджує В. Кремень.

Справді, дослідження свідчать, що суттєво покращують результати навчання такі засоби персоналізації навчального досвіду, як робота за індивідуальними планами, окремими навчальними траєкторіями, у рамках індивідуальних дослідницьких проєктів.

Концепція скеровує на запровадження педагогіки партнерства і широке застосування методів викладання, заснованих на співпраці (ігри, проєкти – соціальні, дослідницькі, експерименти, групові завдання тощо). Учні залучатимуться до спільної діяльності, що сприятиме їхній соціалізації та успішному перейманню суспільного досвіду. Буде змінено підходи до оцінювання результатів навчання. Оцінки слугуватимуть для аналізу індивідуального прогресу і плануванню індивідуального темпу навчання, а не ранжуванню учнів. Оцінки розглядатимуться як рекомендація до дії, а не присуд.

В основі педагогіки партнерства – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними і зацікавленими односторонніми, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат. Школа має ініціювати нове, глибше залучення родини до побудови освітньо-професійної траєкторії дитини. Нова школа допомагатиме батькам здобувати спеціальні знання про стадії розвитку дитини, ефективні способи виховання в дитині сильних сторін характеру і чеснот залежно від її індивідуальних особливостей. Діалог і багатостороння комунікація між учнями, учителями та батьками змінить односторонню авторитарну комунікацію «вчитель» – «учень».

Педагогіку партнерства і компетентнісний підхід пов'язують із формуванням нового освітнього середовища, яке допомагають створити, зокрема, новітні інформаційно-комунікаційні технології. Вони підвищують ефективність роботи педагога, управління освітнім процесом і

водночас уможливають індивідуальний підхід до навчання. Нову українську школу підтримує електронна платформа для створення і поширення електронних підручників і навчальних курсів для школярів та вчителів. Як сказано в Концепції, педагогічні завдання вирішуватимуться в атмосфері психологічного комфорту та підтримки. Нова українська школа буде розкривати потенціал кожної дитини. Буде

забезпечено неупереджене та справедливе ставлення до кожного учня, подолано будь-яку дискримінацію. Відзначатимуться зусилля й успіхи всіх учнів.

Учителів навчатимуть, як плекати в учнів та в собі гідність, оптимізм, сильні риси характеру та чесноти. Учні матимуть свободу вибору предметів та рівня їхньої складності. З'явиться можливість навчання в різновікових предметних чи міжпредметних групах.

Отже, реалізація компетентнісного підходу супроводжується, з одного боку, зростанням ролі індивідуальності кожного школяра в навчанні, а з іншого – вмінням вчителя діагностувати індивідуальні особливості учня, оцінювати його здатність до навчання, коли учень стає суб'єктом навчального процесу й оволодіває певними загальними і предметними компетентностями. Потрібна швидка і рішуча переорієнтація дидактичних принципів: від усередненого й уніфікованого до індивідуалізованого підходу до учнів. При цьому треба враховувати активне гуманістичне розуміння індивідуалізації з позицій філософії людиноцентризму і діяльнісної концепції навчання, які закликають цілеспрямовано розвивати індивідуальність учня шляхом його самостійної навчальної діяльності під керівництвом педагога.

Відповідно до принципу індивідуалізації в центр педагогічного процесу ставиться учень як суб'єкт діяльності з його індивідуальними розумовими, фізіологічними, психологічними, сенсомоторними та іншими відмінностями. Індивідуалізація навчання – це система засобів, яка сприяє усвідомленню учнем своїх сильних і слабких можливостей навчання, підтримці і розвитку самобутності з метою самостійного вибору власних смислів навчання. Індивідуалізація спонукає розвиток самосвідомості, самостійності й відповідальності. Педагогічна підтримка полягає у спільному з учнем визначенні його інтересів, цілей, можливостей і шляхів подолання перешкод (проблем), які заважають йому досягати позитивних результатів у навчанні. Підґрунтям педагогічної підтримки є взаємини рівноправності, рівноцінності, поваги й довір'я між учителем і учнем. Саме остання теза найповніше відповідає ідеї педагогіки партнерства у Концепції.

У зв'язку з викладеними вище позиціями можна констатувати кардинальну зміну ролі вчителя у новій школі. У зв'язку з цим варто говорити про нову роль учителя – не як єдиного наставника та джерело знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини.

Таким чином, для реалізації зазначених та інших завдань слід здійснити суттєві зміни в освіті: у змісті, цілях, методах і технологіях навчального процесу, його матеріально-технічній базі; у самій організації освіти в Україні, мережі навчальних закладів; у підготовці педагогів.

Актуальним завданням сучасної школи є реалізація компетентнісного підходу в навчанні, який передбачає спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових компетенцій особистості. Результатом такого процесу має бути сформованість загальної компетентності людини, яка включає сукупність ключових компетенцій і є інтегрованою характеристикою особистості.

Так, Джон Дьюї поставив дитину у центр педагогічної системи, вказуючи на те, що дитина – сонце, біля неї і повинна обертатися вся освіта; інтереси дитини

стають цінностями освіти і основою організації усіх освітніх процесів; виховання та навчання дитини повинні проходити без примусу та натиску.

У своїй роботі «Вік дитини» Елена Кей зазначила, що мета освіти – не передача знань, а гармонійний розвиток дитини на основі її задатків і життєвого досвіду. Нею сформульовано ведучий принцип нового виховання: «Виходячи з дитини».

Селестен Френе писав, що «школа майбутнього буде орієнтована на дитину», наголошував на забезпеченні природного прагнення дитини до знань, створення сприятливих умов для саморозвитку, розвиток індивідуальних творчих можливостей дитини та присутній від природи потреби у самореалізації.

Вільгельм Август Лай розглядав дитину як активно діючу частину соціального і біологічного середовища, діяльність якої є реакцією на навколишній світ, тому центр виховання він зміщував у сферу діяльності самої дитини. Учений був переконаний, що на розвиток індивідуальності дитини впливає колектив, адже саме тоді, коли діти збираються разом, кожен прагне виявити все те краще, на що він здатний, стає більш діяльним та винахідливим. Концепція Лая стала важливим етапом у пізнанні дитини і розробці педагогічної теорії.

В основу педагогічної системи Марії Монтесорі покладена ідея гуманістичного вільного виховання. У центрі педагогіки Монтесорі – недопустимість насилля над дитиною; проблема саморозвитку дитини; створення спеціальної системи виховання та навчання, в якій центральну роль відіграє «підготовлене середовище» та своєрідний дидактичний матеріал; різновіковий підхід до виховання та навчання дітей; необхідність вивчення дитини педагогом задля сприяння її успішному «самобудівництву», її духовному розвитку.

К. Ушинський здійснив першу спробу цілісного вивчення дитини на засадах антропологічного принципу, намагаючись відкрити батькам і педагогам велике значення всебічного вивчення дитини. Педагог також наголошував, що у вихованні все повинно виходити тільки з живого джерела людської особистості. «...Без особистого безпосереднього впливу вихователя на вихованця справжнє виховання, що проникає в характер, неможливе». Таким чином, К. Ушинський з антропологічних позицій визначав залежність успіху інтегрування навчання і виховання від сили, здібностей і знань особистості вихователя.

В основі змісту досконалого процесу виховання, за К. Ушинським, лежить ідея гуманістичної парадигми виховання – ставлення до людини як до найвищої цінності, орієнтація на особистісну спрямованість, створення умов, які забезпечують її вільний саморозвиток, збереження своєї індивідуальності, входження в соціум та активну життєву позицію соціально-ціннісного спрямування. Саме тому педагог вибудовує парадигму предмету виховання як педагогічного завдання виховання: людина – її душа – діяльність, і називає цей ряд «повним визначенням мети педагогічної діяльності». Педагог висловлює тверде переконання, що основною метою виховання є людина, оскільки усе у цьому світі (і держава, і народ, і людство) існує тільки для людини, душа – домінуюча сутність людини у порівнянні з тілом, а домінуючою настановою душі є діяльність – «праця душевна, вільна, наповнююча душу людини». Отже,

педагог наголошує на зорієнтованості процесу виховання на особистості вихованця, який завжди є метою, а не засобом її досягнення.

Центральною ланкою педагогічної концепції С. Русової є особистість дитини. Вважаючи її найдорожчим скарбом у світі, піклуючись про її майбутнє і ставлячись до неї з великою любов'ю, С. Русова закликала педагогів до активної, прогресивної позиції, до нових пошуків у гуманістичному вихованні, наголошувала на розвитку самостійності дитини, на індивідуальному підході до кожної дитини, дотримуючись принципу природовідповідності виховання.

Ідеї С.Русової полягали в тому, що дитячі заклади мають нести радість, де діти вчаться без примусу, без крику, в оточенні широкої поваги, розуміння, підтримки, задовольняючи дитячі потреби. Усе виховання дитини має будуватися на пошані до особи, бо «...українська дитина не дуже експансивна, вона вразлива; до неї треба підходити з ласкою, привернути її до себе повагою до її індивідуальності. Треба збудити її цікавість, тоді виявиться талановита вдячна дитина й озветься її глибока чулість».

Розглядаючи школу як виховну систему, С. Шацький озвучує такі характерні її ідеї: «повернення дітям дитинства»; діти повноправні учасники життя; організація навчання з орієнтацією на задоволення дитячих інтересів; відсутність авторитету примусу з боку дорослих, лише любов і довіра; практична робота повинна відповідати дитячій природі та віку дітей.

Із виникненням нового педагогічного напрямку *педоцентризму* (гр. *país* – дитина, лат. *centrum* – центр, середовище) згідно якого організація й методи навчання визначаються лише безпосередніми, спонтанними інтересами й потребами дітей, нового наукового змісту набуло поняття дитиноцентризму: умови фізіологічного, психічного та суспільного розвитку дитини; роль гігієни у збереженні здоров'я; можливості дитини у процесі соціалізації; колективна і профілактична шкільна діяльність. Отже, дитиноцентризм – це забезпечення процесу виховання і навчання кожної дитини на основі розвитку її природних здібностей (О.А. Захаренко).

Нового значення дитиноцентризм отримує в наші дні. За словами президента НАПН України В. Кременя «на перший план виступає принцип дитиноцентризму, але не у значенні уваги до дитини як такої, до дитини абстрактної, узагальненої, що часто проголошувалося і робилося у нас раніше, – а до конкретної дитини з її сутнісними характеристиками. Це важливо на всіх етапах освітньої діяльності: починаючи від дошкілля і закінчуючи університетом. Потрібно максимально наблизити освіту і виховання дітей до конкретної сутності кожного з них. Варто не формувати дитину під власні копії чи то батьком, чи то матір'ю, чи державою, чи кимось іншим, а розпізнати її єство і плекати особистість на його основі».

Отже, під *дитиноцентризмом*, у сучасному трактуванні цього терміну, можна розуміти особистісно-орієнтовану модель виховання дитини, призначення якої розширення її можливого життєвого шляху та саморозвитку на засадах гуманізації реального буття дитини, посилення уваги до системи її цінностей та інтересів задля формування в неї основ життєвої компетентності.

Тому головне завдання сьогодення – не вкласти в людину максимум знань, а навчити її оперативно отримувати інформацію, яка потрібна їй у кожній конкретній ситуації, виховати її з інноваційним типом мислення, інноваційним типом культури, здатною діяти креативно. Відповідно, навчання та виховання повинно бути максимально наближеним до здібностей і особливостей конкретної дитини. В цьому полягає головна думка концепції дитиноцентризму.

Отже, актуальні в наш час гуманістичні концепції виховання й навчання учнів базуються на ідеях дитиноцентризму, а саме:

- відсутність адміністративного контролю, який обмежує свободу педагогічної творчості;
- активність учнів у навчальному процесі, орієнтація на інтереси та досвід учнів, створення навчального середовища, яке б перетворило навчання на яскравий елемент життя дитини;
- практична спрямованість навчальної діяльності, взаємозв'язок особистого розвитку дитини з її практичним досвідом;
- відмова від орієнтації навчально-виховного процесу на середнього школяра і обов'язкове врахування інтересів кожної дитини;
- виховання «вільної незалежної особистості», яка «запалюється любов'ю та керується розумом» (за Д. Дьюї);
- забезпечення свободи і права дитини в усіх проявах її діяльності, урахування її вікових та індивідуальних особливостей, забезпечення морально-психологічного комфорту дитини;
- впровадження шкільного самоврядування, яке під свободою і самостійністю дитини передбачає виховання гуманістичних та демократичних ідей і світогляду, необхідних сучасному суспільству.

Пріоритетом діяльності має бути не отримання учнями академічних знань, а надбання умінь життєво необхідних компетентностей: від комунікативних (знайти спільну мову з оточуючими, друзями, вчителями, однокласниками, батьками, зовсім не знайомими людьми) до творчих (в навчально-трудовах справах).

Адже зміни в суспільному житті зумовлюють пошук шляхів виховання активної, ініціативної особистості, здатної до самостійної творчої діяльності, саморозвитку і самореалізації.

Осмислюючи проблему людини в умовах сучасної антропологічної кризи, коли існує загроза її існуванню, В. Кремень підкреслює, що «вихід із цієї ситуації полягає в переході до нової парадигми розвитку, коли не технології, не економіка, а *людина в її новій якості стане метою і смыслом прогресу*. Так виникає і стверджується *людиноцентризм* – нова стратегія поступу суспільства, в основі якої – не накопичення матеріальних благ і цінностей, а орієнтація на цінності духовні, на знання, культуру, науку, без яких життя втрачає сенс і перспективу».

Про це наголошує О. Вишневський, говорячи: «Людина є суб'єктом соціально-економічного і культурного життя. Суспільний поступ залежить не від «технологій», а від неї, бо вона є їх творцем. Через це у процесі реформ вона

опиняється у їх фокусі. Їх темп і глибина залежать від змін у самій людині і самому суспільстві». І далі підкреслює, що ці суспільні зміни «відбуваються не шляхом «переродження» зрілої людини, а за рахунок приходу нового покоління. І то вже від освіти і виховання залежить, яким воно прийде у нове життя. Тут, власне, маємо виразне соціальне замовлення і відчуваємо місію педагогіки, а тому потребуємо розуміти стан сучасної людини та прийняти орієнтацію на формування нового покоління».

Людиноцентризм – це філософія гуманістично орієнтованої політики і практики державотворення. Вона спрямована на подолання внутрішньої порожнечі, фактичної руйнації свідомості та світогляду. **Це філософія творення людини – конкретної, живої, енергійно напруженої, діяльність якої обумовлена єдністю розуму і душі.** В. Кремень зазначає: «Тілесність, обдарованість, духовність, освіченість, моральність, егоїзм, розумність, цілеспрямованість – усе це є фрагментами постійно змінюваної картини буття людини, які розкривають її нові аспекти, але не вичерпують нескінченного змісту». І далі: «Духовність як основа людиноцентризму – це той життєво необхідний інгредієнт для гідності і самодостатності людини, без якого неможливо створити сучасну стабільну українську державу. Оскільки носієм духовності є людина, то змістом національної ідеї стає філософія людиноцентризму. Це справжній світ істини і добра, до якого завжди прагнула і прагне особистість».

Актуальність проблеми

Щаслива дитина, здатна до самореалізації, - мета Нової української школи. Провідною метою реформування освіти є підвищення якості освіти. Чинники, що забезпечують якість початкової освіти :

- повне і своєчасне охоплення навчанням усіх дітей молодшого шкільного віку;
- різнобічне використання досягнень дошкільного періоду;

Сучасна початкова школа не може залишатися осторонь від процесів модернізації освіти, які відбуваються нині в усьому світі, і в Україні зокрема. Початкової ланки освіти стосуються всі світові тенденції та інновації: особистісно орієнтований підхід, інформатизація, інтеграція тощо. До них належить і компетентнісний підхід, поява якого пов'язана, насамперед, з кризою освіти, що полягає в протиріччі між програмовими вимогами до учня, запитами суспільства і потребами самої особистості в освіті. Адже довгий час у вітчизняній системі освіти домінував знаннєвий підхід, результатом навчання якого була сукупність накопичених учнем знань (як інформації), умінь і навичок. Сучасне інформаційне суспільство формує нову систему цінностей, в якій володіння знаннями, вміннями і навичками є необхідним, але недостатнім результатом освіти. Від людини вимагаються вміння орієнтуватися в інформаційних потоках, освоювати нові технології, самонавчатися, шукати і використовувати нові знання, володіти такими якостями, як універсальність мислення, динамізм, мобільність.

Ідея компетентнісного підходу - одна із відповідей на запитання, який результат освіти необхідний особистості і затребуваний сучасним суспільством. Формування компетентності учня на сьогоднішній день є однією із актуальних

проблем освіти і може розглядатися як вихід із проблемної ситуації, що виникла через протиріччя між необхідністю забезпечити якість освіти та неможливістю вирішити цю проблему традиційним шляхом. Йдеться про компетентність як про нову одиницю виміру освіченості людини, при цьому увага акцентується на результатах навчання, в якості яких розглядається не сума завчених знань, умінь, навичок, а здатність діяти в різноманітних проблемних ситуаціях. Формування ключових та предметних компетентностей молодших школярів є предметом дослідження співробітників лабораторії початкової освіти Інституту педагогіки НАПН України. Питання практичної реалізації компетентнісного підходу передбачає :

- розроблення методик компетентнісно орієнтованого навчання;
- формування механізмів оцінювання предметних компетентностей.

Важливо дотримання принципу наступності у реалізації компетентнісного підходу між такими складниками системи освіти, як :

- державні стандарти, навчальні програми;
- підручники й навчальні посібники;
- методики навчання;
- контроль і оцінювання навчальних досягнень учнів.

Впровадження компетентнісного підходу залишається проблемою, що проявляється як у розумінні його методологічного характеру, так і в здійсненні практичного його застосування. Запропоновані в нових освітніх стандартах компетенції є продуктом суб'єктивної колективної праці, що не пройшов ні експертну оцінку, ні процедуру вимірювання. Зберігаються певні складнощі в реалізації цього підходу і у зв'язку з тим, що необхідною стає зміна методів роботи вчителів, оцінки навчання та методів забезпечення якості. Таким чином, сучасна наука повинна дати відповідь на виклики суспільства не тільки осмисленням і оцінкою понять компетентнісного підходу, але і розробкою чітких методологій з формування та оцінки компетенцій, а також технологій з впровадження компетентнісного підходу в початкову школу.

Передумови успішної освіти : навчитися пізнавати; навчитися виконувати; навчитися жити разом; навчитися жити.

А це багато в чому залежить не від отриманих знань і вмінь, а від додаткових рис та вправності, на позначення яких і вживають поняття «компетенції» та «компетентності», що відповідають розумінню сучасних завдань освіти.

Основні складові компетентності:

- знання, а не інформація, що швидко змінюється; різновиди знань, які необхідно вміти знайти і спрямувати в русло своєї діяльності;
- уміння викорисовуваи ці знання в конкретній ситуації; розуміння, яким способом ці знання можна здобути;
- адекватне оцінювання — себе, світу, свого місця у світі, конкретних знань, необхідності їх для своєї діяльності, а також методу їх отримання або використання.

Цю формулу логічно можна подати в такий спосіб:

компетентність = мобільність знань + гнучкість методу + критичність мислення.

Компетентнісний підхід протистоїть:

- традиційному предметному навчанню, в основі якого — ідея трансляції та засвоєння знань (інформації);
- селективній, дворівневій (знає — не знає) системі оцінювання;
- примусовим формам організації навчальних;
- вертикальній, ієрархічно організованій системі адміністративного керування.

Компетентність - це не специфічні предметні вміння та навички, навіть не абстрактні розумові дії або логічні операції, а конкретні, життєві, необхідні людині будь-якої професії та віку.

Рівень освіченості, особливо за сучасних умов, не визначається обсягом знань, їх енциклопедичністю. Із позицій компетентнісного підходу рівень освіченості визначається здатністю розв'язувати проблеми різної складності на основі наявних знань. Компетентнісний підхід не заперечує значення знань, але він акцентує увагу на здатності використовувати здобуті знання.

Принципи компетентнісного підходу в освіті:

- освіта для життя, успішної соціалізації в суспільстві та особистісного розвитку на основі засвоєння учнями соціально значущих умінь (компетенцій);
- оцінювання для надання можливості учневі самому планувати свої освітні результати й удосконалювати їх у процесі постійної самооцінки;
- різноманітні форми організації самостійної, осмисленої діяльності учнів на основі власної мотивації та відповідальності за результат;
- матрична система управління, делегування повноважень, залучення батьків, учнів і людей із зовнішнього оточення до управління освітою та оцінювання діяльності, свобода вчителя у виборі засобів прищеплення учням соціальних пріоритетів (компетенцій).

Що означає для освіти переорієнтація на компетентнісний підхід? Слід відмовитися від так званої енциклопедичності змісту шкільного навчання і формувати в школярів передовсім ті знання, які є необхідними для використання практичних, ситуативних, особистісно-орієнтованих комунікативних завдань.

Компетентнісний підхід тісно пов'язаний із такими підходами до навчання, як :

- *особистісно орієнтований* (потребує трансформації змісту освіти, перетворення його з моделі «для всіх» на суб'єктивні надбання одного учня, що їх можна виміряти);
- *діяльнісний* (може бути реалізований тільки в діяльності, тобто в процесі використання конкретним учнем певного комплексу дій).

Що дає формування компетентностей...? Дитині - підтримку позитивної мотивації, розвиток інтересу; батькам – оптимальні умови навчання і розвитку дитини; вчителю – професійне зростання; школі – зміцнення позитивного іміджу; суспільству – підвищення якості шкільної освіти.

Перехід до компетентнісного підходу означає :

- переорієнтацію з процесу на результат освіти в діяльнісному вимірі;
- зміцнення акценту з накопичування нормативно визначених знань, умінь і навичок на формування й розвиток в учнів здатності практично діяти, застосовувати досвід успішних дій у конкретних ситуаціях. Результати

навчальної діяльності розглядають як особисті досягнення учнів. Важливим стає не наявність у нього внутрішньої організації знань, а здатність застосовувати компетентності в навчанні та житті.

Новизна, провідна ідея досвіду

На відміну від традиційної системи, навчання, за Джоном Дьюї, має формувати критичне, рефлексивне мислення учнів, поглиблюючи їх власний досвід. Основні принципи навчання: проблемність, інтерактивність, орієнтація на особистісний розвиток учнів. У якості ідеї було запропоновано відмовитись від традиційної навчальної програми. Розклад змінюється відповідно до швидкості засвоєння матеріалу. Надважливе завдання – створити умови для розкриття потенціалу школярів. І, як результат, сформується покоління активних, ініціативних, самостійних та відповідальних людей, готових планувати, приймати рішення та нести за них відповідальність. Освіта не має надавати дитині перелік беззаперечних істин. Навпаки, вона має підготувати школяра до зіткнення з проблемами та необхідності приймати самостійне рішення на основі свого досвіду.

Прагматизм, за твердженням філософа-педагога, полягає у визначенні цінності ступенем користі людям, практичним значенням та направленістю на благо. Усе нове дитиною пізнається заради самих знань. Відповідно, вона цікавиться тим, що може зробити сама. Дж. Дьюї розробив схему із п'яти сходін у сенсі пізнання істини дитиною:

1. Відчуття проблеми.
2. Виявлення її.
3. Уявлення можливого рішення.
4. Виявлення наслідків.
5. Спостереження та експерименти для виведення висновків.

Автор ідеї припускав, що важливим є вміння приймати рішення на основі власного досвіду. Людина, яка у дитячому віці отримала навичку приймати рішення, буде краще підготовлена до життя у мінливому світі.

Дитина стоїть у центрі педагогічної системи. Навколо неї обертається вся освіта. Інтереси дитини стають цінностями освіти. Дитинство – це період інтенсивного фізичного й психічного розвитку особистості, протягом якого відбувається його підготовка до дорослого життя.

«Наше завдання — кожній дитині дати доступ до якісної освіти. Успіх України в тому, щоб побудувати суспільство освіченого загалу, бо кожна дитина, незалежно від її здібностей, має право на успіх в житті, на максимальне розкриття власних здібностей, яке може запропонувати якісна освіта», — наголосила Лілія Гриневич.

Сучасна початкова школа орієнтована на дитину, яка прагне до знань. А вчитель повинен створити сприятливі умови для саморозвитку, розвитку індивідуальних творчих можливостей та самореалізації особистості. Розвиток творчої особистості потребує необхідних умов, від яких залежить становлення дитини як особистості. Цьому сприяє навчально-виховний процес з

індивідуальними підходами та вимогами до кожного, надання їй максимальних можливостей для розкриття, виявлення творчих здібностей. Найважливіше значення для розвитку особистості має колектив. Коли діти працюють разом, кожний прагне проявити себе краще. Тільки разом діти стають більш діяльними, зі своїми ідеями та думками, які вони відстоюють. Учні початкової школи емоційні, вразливі, зі швидкою зміною настрою, фантазери. Всі ці якості свідчать про широкий рівень творчих здібностей. Творчий розвиток залежить від спільної діяльності вчителя – учня, від спільної діяльності батьків – дітей, які створюють простір для процесу розвитку, виховання, навчання. Сучасна початкова школа повинна нести радість пізнання, задоволення від кожного уроку, заняття, діти вчаться в колі поваги, взаєморозуміння, підтримки, без примушення. Українська дитина дуже вразлива, тому треба знаходити підхід до кожної, щоб розбудити зацікавленість, стояти на стороні дитячих інтересів, підходити до кожного з повагою та любов'ю, задовольняючи їхні потреби.

Дитиноцентризм – модель виховання та навчання дитини, призначення якої – розширення її життєвого шляху та саморозвитку, увага до системи її цінностей та інтересів задля формування в неї основ життєвої компетентності. Тому головне завдання сучасної початкової школи – не вкласти в дитину максимум знань, а навчити її оперативно отримувати інформацію, яка потрібна їй у кожній конкретній ситуації, виховати її з інноваційним типом мислення, інноваційним типом культури, здатною діяти креативно.

Головна думка ідеї дитиноцентризму – навчання та виховання максимально наближене до здібностей і особливостей кожної дитини.

Напрямки дитиноцентризму:

- § свобода педагогічної творчості;
- § активність учнів у навчально-виховному процесі,
- § інтереси учнів, створення навчального середовища, яке б перетворило навчання на яскравий елемент життя дитини;
- § практична спрямованість навчальної діяльності,
- § обов'язкове врахування інтересів кожної дитини;
- § виховання «вільної незалежної особистості», яка «запалюється любов'ю та керується розумом» (за Д. Дьюї);
- § забезпечення свободи і права дитини в усіх проявах її діяльності,
- § урахування її вікових та індивідуальних особливостей,
- § забезпечення морально-психологічного комфорту дитини.

«Духовне життя дитини повноцінне лише тоді, коли вона живе у світі гри, казки, музики, фантазії, творчості. Без нього вона засушена квітка», – писав В. Сухомлинський.

Для того, щоб створити комфортні умови для розвитку та формування успішної особистості необхідні наступні **інноваційні технології:**

- § особистісно орієнтоване навчання;
- § розвивальне навчання;
- § розвиток творчої особистості;
- § інформатизація освіти;
- § створення ситуації успіху;

- § інтерактивне навчання;
- § теорія розв'язання винахідливих задач;
- § колективна творча діяльність;
- § розвиток критичного мислення;
- § педагогічна підтримка.

Завдяки інноваційним технологіям діти засвоюють норми поведінки, взаєморозуміння, повагу по відношенню до однолітків, до старших. Розвиваються навички, здібності через творчі та дидактичні завдання. Навчальний матеріал засвоюється краще, якщо використовуються різні види діяльності: малювання, ліплення, аплікації, конструювання. Такі заняття сприяють інтелектуальному розвитку дитини через їхню активність.

У кожній дитині закладені певні здібності, але розкриваються вони у кожного по-різному. У одних проявляються дуже виразно, а у інших можуть дрімати. Тому задача вчителя спільно з батьками – не дати їм згаснути. Бо кожна дитина, то є зірочка, яку треба запалити своєчасно. Діти із задоволенням виконують спільну, дослідницьку роботу, прагнуть самостійності, розв'язують проблемні завдання, або ті, які вимагають кмітливості, творчості. Розвиваючи здібності – формуємо інтереси. Тут важливо підібрати матеріал для розумової діяльності кожному учневі, щоб не зникла зацікавленість. Щоб учні знали напрямок розв'язання певних завдань для подальшого життя. Уміло підтримувати вогник в їхніх душах і очах.

Значну увагу слід приділяти розвитку пізнавальних інтересів, які формують інтелектуальні вміння та навички, необхідні для засвоєння знань, для подальшого оволодіння ними.

Дитина повинна не тільки засвоїти певну суму знань, а й навчитися спостерігати, порівнювати, міркувати. А добитися цього можна лише засобами, що активізують пізнавальну активність, де дитина вірить у свої сили, розвиває свої здібності, приймає участь в різних справах. Тільки тоді сучасна українська дитина буде щаслива. А вчитель і батьки повинні їй допомогти стати успішною, робити самостійно вибір, оцінювати наслідки прийнятих рішень, бути комунікативною.

Основним джерелом емоцій у молодших школярів є учбова та ігрова діяльність. Формуванню почуттів сприяють успіхи і невдачі, взаємини з ровесниками і батьками, читання художньої літератури, сприймання телепередач, кінофільмів, інтелектуальні ігри. Л.С. Виготський відмічав, що вже 6-7-літні діти досить добре усвідомлюють свої переживання, щодо критики зі сторони дорослих або однолітків. Завдяки інноваційному навчанню цілеспрямовано буде розвиватися особистість молодшого школяра, якщо:

- § враховувати психофізіологічні особливості дітей;
- § визначати перспективні цілі розвитку творчих здібностей кожного учня;
- § турбуватися про емоційне та фізичне здоров'я дітей;
- § проводити уроки мислення в природі, творчі роботи з розвитку мовлення;
- § стимулювати інтелектуальні здібності дитини;

§ поєднувати зв'язок мовленнєвої, розумової, трудової діяльності молодших школярів.

Для розвитку уяви та фантазії учнів слід користуватися різними прийомами: створення ситуації, прогнозування, фантазування. Першоджерелами повноцінного розвитку особистості молодшого школяра, на думку Василя Олександровича, є предметно-розвивальне середовище, яке викликає емоції, почуття. В.О. Сухомлинський, говорячи про необхідність розвитку душі дитини, ставить мету перед кожним вчителем «ввести маленьку дитину в світ пізнання навколишньої дійсності», допомогти їй вчитися, полегшити розумову діяльність, пробудити в душі почуття і переживання. Діти сприймають навколишній світ не тільки розумом, а й серцем. Дуже важливо, що засвоєння перших наукових істин на уроках у Олени Володимирівни відбувається не за підручником, а з джерел пошукового характеру, дослідницької роботи, практикумів, проєктів. Результативність навчання значною мірою залежить від вибору методів навчання та відповідності їх віковим і індивідуальним завданням розумового розвитку дітей. Основними напрямками удосконалення методики початкового навчання є: розвиток активності; ініціативність; самостійність; розвиток творчого потенціалу; науковий пошук; групова робота; індивідуальний підхід; інноваційні технології.

Найважливішою ідеєю дитиноцентризму є співробітництво учнів, батьків, вчителів. «Тільки разом з батьками, спільними зусиллями вчителі можуть дати дітям велике людське щастя», – писав В.О.Сухомлинський. Педагогічна творчість вчителя спрямована на проєктування особистості дитини, на перспективу її розвитку.

Принципи реалізації ідей дитиноцентризму у сучасній початковій школі:

- § більше хвалити – менше критикувати;
- § допомагати переборювати невпевненість у власних силах;
- § переконувати учнів в обов'язковому виконанні поставлених задач;
- § допомагати уникнути поразки;
- § визначати важливість зусиль дитини в діяльності;
- § спонукати до виконання конкретних дій;
- § допомагати емоційно пережити не результат цілого, а навіть окремої деталі;
- § пояснювати заради чого здійснюється кожна діяльність.

А це потребує посилення уваги до системи цінностей та інтересів дитини, тобто, концентрації на засадах дитиноцентризму. У своїй педагогічній діяльності А.С. Макаренко розробляв ідею «завтрашньої радості», а В.О. Сухомлинський розвивав **ситуацію успіху** у створеній ним «Школі радості». Розвиток особистості дитини стає основним завданням школи. Тому постає питання про пошук таких форм і методів організації навчально-виховного процесу школярів, які б найбільшою мірою забезпечували цей розвиток через досягнення кожною особистістю власного успіху, віри в свої сили. Доброзичлива творча взаємодія вчителя та учня, діалог двох рівних партнерів, відсутність страху, розкутість, радість спілкування, право на власну думку, допомога в саморозвитку, підтримка - ось далеко не повний перелік якостей навчального процесу. Якщо не бажаємо «зламати» дитину в період формування її особистості,

маємо мету допомогти в розвитку, оберігаючи її природну індивідуальність, то ні в якому разі не можна позбавляти дитину сьогоднішньої радості і чекання завтрашньої радості, віри у свої можливості, сподівання на позитивні перспективи у майбутньому.

В основі створення «ситуації успіху» лежить особистісно орієнтований підхід до процесу навчання та виховання, духовне вдосконалення внутрішнього світу. *Розпочинати день можна словами Шалви Олександровича Амонашвілі: «Усміхайся власному Я! Усміхайся кожному! Усміхайся дітям, людям! Усміхайся Творцеві! «В усмішці сила і мудрість учителя», - зазначав Ш. Амонашвілі. Це перший крок до створення успіху.* Кожен ранок у школі повинен розпочинатися з «ранкових зустрічей», де діти в ігровій формі створюють позитивний настрій, ефективно спілкуються, піклуються про інших, вчаться знаходити спільну мову і поважати один одного, налаштовуються на успіх протягом дня, а все це створює ситуацію успіху кожного члена колективу. Свою радість вони висловлюють різноманітними формами привітання: усмішка, побажання, похвала самого себе, похвалити друга, назвати ім'я з порівнянням, висловити комплімент, «передача» тепла свого серця, повітряний поцілунок, радісна пісня, та ін. На ранкових зустрічах діти висловлюють привітання з днем народження, з днем ангела, з перемогою в конкурсах, змаганнях, малюють малюнки друзям, які знаходяться поруч або які з різних причин відсутні в школі. Звичайно, досягти мети і поставленого завдання шляхом використання лише традиційних форм та методів організації навчально-виховного процесу неможливо. Хоча основною формою організації навчального процесу в школах усіх типів був і залишається урок, які створені для дітей і разом з ними. *Вирішенню цієї проблеми є впровадження у навчально-виховний процес активних методів навчання, серед яких провідну роль відіграють навчальні ігри.* В.Сухомлинський писав: «У грі немає людей серйозніших, ніж малі діти». Гра супроводжує людину протягом всього життя. Навіть стаючи дорослими, опиняючись у певних життєвих ситуаціях, ми приміряємо на себе ту чи іншу роль. А для малої дитини гра - це основний вид діяльності, засіб пізнання навколишнього світу. «У дитячому віці гра - це норма, і дитина повинна завжди гратися, навіть коли робить серйозну справу», - зазначав А.С. Макаренко. Психологи стверджують, що гра є одночасно засобом самовдосконалення, самооновлення, до того ж, - стимулятором доброго настрою. *Відтак гра - інструмент створення ситуації успіху.* Вираження власного успіху відбувається тоді, коли, підводячи підсумок заняття, діти моделюють свій настрій, замальовуючи відповідний малюнок: Сонечко - «Чудово! У мене все вийшло!». Сонечко, прикрите хмаринкою - «Добре! Буду старатися!». Хмаринка - «Мені сумно! Але я спробую краще!».

Успіх, якщо його дитина переживає неодноразово, відкриває період визволення прихованих можливостей особистості, перетворення та реалізації духовних сил, внутрішньої досконалості, висоти духу. Під час організації і проведення різних свят учні вибирають собі ролі, готують костюми, допомагають один одному у вирішенні різних питань. Діти розучують пісні, сценки, вірші, які вибирають самостійно відповідно до своїх вподобань. Для

створення ситуації успіху залучаються батьки, родини дітей до шкільного та позашкільного життя класу. Батьки разом з дітьми є активними помічниками в підготовці до навчального року щодо облаштування класної кімнати; поповнення класної бібліотеки; відвідування дітей вдома; організації і проведення позакласних і позашкільних заходів. Побачити в дитині особистість, що формується, допомогти їй розвинутися та розкритися духовно буває важко не тільки вчителю, а й батькам. Дитині потрібно створити психоемоційний комфорт не тільки у школі, а й удома. Тому потрібно тримати постійний контакт з батьками учнів. Ніхто з батьків не стоїть осторонь, а тільки у взаємній роботі, допомозі, вирішенні всіх питань досягається кінцева мета - створення ситуації успіху. Проводячи батьківські збори, розглядаються ті питання, які хвилюють батьків, дітей і вчителя. Батьки не є пасивними слухачами, а беруть активну участь в диспутах «Моя дитина - першокласник», «Який темперамент моєї дитини?», в іграх «Давайте познайомимось», «Як? Де? Чому? Коли? Для чого?», в обговореннях «Як уникнути домашніх баталій або Дисципліна без конфліктів», «Як ми виховуємо, коли ми виховуємо?».

Створення ситуації успіху породжує радість. І якщо дитина усміхнена протягом дня, це є свідченням того, що вона відчуває свою значимість як особистість, як потребу в ній всього колективу і все це спрацьовує на позитивний результат у досягненні поставленої мети. Адже, якщо до радості учня додати радість батьків, утвориться сімейна радість. А вона є підґрунтям для творчої співпраці вчителя з учнем, з батьками. Ця радість, створена ситуацією успіху, є запорукою успіху дитини, досягнення високих результатів, суспільне визнання особистості, яке направлене на подальше життя дитини.

Сучасні діти приходять до школи з бажанням діяти, до того ж, діяти успішно, їм подобається на уроці не просто слухати, а ставити запитання, обговорювати проблеми, брати інтерв'ю, приймати рішення, придумувати, фантазувати тощо. Вчитель Макаренко О.В. постійно організовує на своїх уроках таку діяльність, тому навчання дітей є успішним, а здобуті знання — якісними. Така організація педагогічної діяльності вимагає від учителя оволодіння новими методами роботи, впровадження нових педагогічних технологій, необхідності самому вчителю вчитись, творити, розвиватись та самовдосконалюватись.

Створити ситуацію успіху для кожного школяра можливо за умови розвитку комунікативної компетентності учнів.

Одним із методів створення ситуації успіху молодших школярів є комунікативна діяльність «розминка». Вона впроваджується для того, щоб фізично об'єднати учнів; заохотити їх спілкуватися один з одним; встановити довірливі стосунки між дітьми, включити всіх до спільної праці, дати можливість пізнати радість від виконаної роботи та отриманих знань. Головна функція розминки - створення сприятливого психологічного клімату на уроці. «Розминка» може замінювати організаційні моменти класичного уроку, а також використовуватись як зв'язкова ланка між різними етапами уроку. «Розминка» може бути використана: для знайомства учасників навчання один з одним; для об'єднання тих, хто навчається разом; для активізації емоційної, розумової діяльності, зосередження на конкретному

навчальному предметі на початку кожного заняття; для відпочинку, зміни виду діяльності протягом заняття.

Головна мета виховання і навчання - навчити кожну дитину бути, насамперед, людиною. Згадаймо мудрі народні застереження: «Багато знати й розуміти — ще не значить багато вміти», «Не існує гіршого неприятеля, як дурний розум». Дослідник народних традицій у вихованні та навчанні М. Стельмахович підкреслює, що за народною педагогікою «знання без людяності нічого не варті». Тому й покликання вчителя - виховувати людяність, щирість, доброту в учнів, закладати духовні підвалини в їхньому житті. Згадаймо мудрі слова В. Сухомлинського: «У школі твориться людина. Школа - святиня і надія народу. У школі навчають не тільки читати, писати, рахувати, мислити, пізнавати навколишній світ, багатства науки і мистецтва. У школі вчать жити. Школа — це духовна колиска народу». Щоб не вирости глухими й незрячими майбутні громадяни України, потрібно спільно працювати всім ланкам загальноосвітньої школи. «Перш ніж давати знання, — писав В.О. Сухомлинський, — треба навчити думати, сприймати, спостерігати. Розумове виховання далеко не одне й те ж, що добування знань, і досягти цього можна тільки тоді, коли вчителі всіх ланок навчання в загальноосвітній школі будуть творчо і плідно співпрацювати».

Наш час — це час кардинальних змін у суспільстві. Саме зараз Україні потрібні громадяни, які здатні приймати нестандартні рішення, вирішувати різноманітні проблеми; громадяни, у яких добре розвинене критичне мислення; сформовані навички ефективного спілкування, які вміють творчо працювати. Тому перед сучасною школою гостро стоїть проблема розвитку соціальної діяльності учнів, а саме:

- здатність формувати власну точку зору та поважати точку зору інших;
- вміння вступати в контакти з усіма людьми, уникати конфліктних ситуацій;
- формувати бачення самого себе у взаємозалежності з іншими.

У молодших школярів навчальна діяльність формується шляхом набуття досвіду культури поведінки в соціальному оточенні, співпраці у різних видах діяльності. Входження учнів у суспільство підносить роль соціальної компетентності. Соціальна компетентність формується у молодших школярів при використанні інтерактивних технологій, а саме — роботи в групах. Робота в групах— технологія, яку можна використовувати для вирішення складних проблем, що потребують колективного розуму. Почуття належності до групи дає учням змогу подолати труднощі, які постають на їхньому шляху. Коли діти навчаються разом з іншими, вони відчують істотну емоційну та інтелектуальну підтримку, яка дає можливість вийти далеко за рамки їхнього нинішнього рівня знань і вмінь. Невимушена обстановка в малій групі сприяє розвитку у сором'язливих учнів навичок міжособистісного спілкування.

Алгоритм організації групової роботи

1. Об'єднання	учнів	у	групи	(4—6)	осіб.
Запропонувати дати назву групам за днями тижня; квіт; нотного ряду; українських музичних інструментів; кольорів тощо.					
2.	Обговорення	ролей	у	групах.	

Для якісної роботи у групі потрібно вибрати:

- командира — це лідер групи (сильний учень);
- секунданта — людину, яка стежить за часом і допомагає в роботі;
- каліграфа — того, хто красиво й правильно записує відповіді на завдання;

- «мислюнчика» — того, хто дає ідеї для кращого розв'язання завдань.

3. Повторення правил роботи в групах.

- уважно читати завдання.
- працювати так, щоб не заважати іншим.
- вислуховувати думки кожного члена групи.
- користуватися додатковою літературою.
- виконувати роботу у визначений час.
- давати можливість презентувати дослідження усім членам групи.
- дотримуватися правил піднятої руки.

4. Розв'язання завдань кожною групою.

5. Презентація результатів роботи груп.

6. Змістова рефлексія.

Інтегрований підхід до навчання і виховання, який вчитель запроваджує в навчально-виховний процес, значно підвищує успішність реалізації виховної функції, актуалізує особистісні якості учнів, забезпечує їхню активну діяльність у цілісному пізнанні, оскільки гуманізація школи потребує глибоких перетворень процесу навчання, зокрема удосконалення змісту освіти. У процесі інтегрованого підходу до уроку кожен учень засвоює способи спільної діяльності (що дуже важливо), цінує себе за свої навчальні досягнення, може самостійно визначати цілі свого вдосконалення в навчальних уміннях. В умовах інтегрованого підходу до навчання молодший школяр реалізовує себе на рівні «Я»-діяльного і виступає як суб'єкт міжособистісних взаємодій, здатний здійснювати власні внески у навчання, прагне до самореалізації і самоактуалізації власної особистості. Практика засвідчує, що вже з першого класу доцільними є елементи інтеграції на уроках з кількох навчальних предметів. Наприклад, на уроці математики ми і співаємо (музика), і стрибаємо (фізичне виховання), порівнюємо Землю і Сонце «Природознавство»). За допомогою цієї інтеграції учням цікаво і весело на уроці, вони не так швидко втомлюються, краще запам'ятовують навчальний матеріал. Саме з допомогою інтеграції на уроках математики в 1 класі учні засвоїли поняття «Земля», «Сонце», «куля», «глобус», «карта» тощо. Вивчили казки, розгадували ребуси, назви пір року та їх місяці, навчилися розфарбовувати та перемальовувати нескладні малюнки. Музика на уроках має на дітей великий комунікативно-терапевтичний вплив; завдяки заняттям музикотерапією у дітей формуються навички спілкування, адекватного вираження почуттів, розвиваються емпатичні здібності, що сприяють встановленню й розвитку міжособистісних взаємин з однолітками й дорослими.

У навчальному процесі варто застосувати музику як засіб підвищення працездатності на уроці, який базується на позитивному емоційному впливові, підтримки стійкого і високого навчального ритму. Музика виступає й як засіб

відволікання від думки, що турбує людину, як засіб заспокоєння і навіть лікування.

В початкових класах потрібно застосовувати курс «Казкотерапія» — це процес розшифровки зв'язку між казковими подіями та поведінкою у реальному житті.

Казкотерапія — це лікування казками, це, спільне відкриття тих знань, які живуть в душі і є в даний час психотерапевтичними. Групова діяльність на уроках «Казкотерапії» сприяє підвищенню успішності учнів класу, вирішує багато виховних і розвивальних задач. Зокрема, це успішне входження дитини у навчальну діяльність, формування самооцінки та саморегуляції, уміння пристосовуватись до темпу роботи групи, формування у школярів позитивного ставлення до навчання, підготовка учнів до спілкування. Коли учні оволоділи прийомами роботи в групах, навчилися спілкуватися, співпрацювати, поступово вчитель вводить складніший вид, тип групової діяльності — кооперативно-груповий, який передбачає взаємодію не тільки членів групи, а і взаємодію між групами. Кооперативно-групову роботу вчитель використовує на уроках читання з елементами казкотерапії, під час складання плану оповідання чи казки, діафільму до тексту. Так, після роботи над казкою, пропонується скласти діафільм. Кожна група відпрацьовує кадр діафільму за певним сюжетом казки. В групах призначаються і режисер, і художник, і актори, і сценарист. Коли кожна група упоралася із завданням, за сигналом педагога кадри діафільму об'єднуються. Таким чином, кожна група, виконуючи частину загального класного завдання, дає спільний результат. Казкотерапія — це лікування казками. Знання з давніх-давен передавалися через історії, казки, легенди, міфи. Через ці твори ми пізнаємо себе, вивчаємо навколишній світ, і вони, безперечно, лікують. І саме сьогодні, на початку нового тисячоліття, до них інтуїтивно тягнуться люди. Перечитують та інтерпретують Біблію, шукають прихований

смысл у казках, легендах.

Перед батьками і педагогами нині однаково гостро постають питання як успішності, так і здоров'я дітей. Особливого значення вони набувають у молодшому шкільному віці. Не секрет, що не всі діти, особливо шестирічки, приходять до школи фізично і психологічно готовими. Питання збереження здоров'я учнів у початковій школі набувають все більшої актуальності. Не можна визначати якість освіти без урахування впливу організації навчання на здоров'я учнів. Запровадження основ здоров'я і фізичної культури — лише локальний захід на сьогодні в школі. Для дитини прихід до школи — це своєрідне «оформлення на посаду». І посада ця вельми приваблива: щасливий господар портфеля і старанний виконавець шкільних правил слухає вчителя, підіймає руку й отримує оцінки. Годинами сидіти за партою виявилось не так цікаво, як очікувалося. А нова інформація, що надходить від учителя щодня, теж не приваблює, та й вимагає постійного заучування. Отже, необхідно передусім акцентувати увагу на охороні здоров'я дітей як однієї з проблем сьогодення.

Ефективним засобом зниження та ліквідації гострої і попередження хронічної розумової втоми школярів може стати зменшення тривалості сидіння за партою на уроці, а це — динамічні перерви, рухова та імітаційна діяльність, інтелектуальні ігри тощо; впровадження обов'язкових рухливих ігрових

ситуацій, атр-терапії (навчання через музику, образотворче мистецтво) на уроках; проведення повноцінних уроків фізкультури, основ здоров'я. Саме такий комплексний підхід до організації та проведення навчання сприяє поліпшенню в учнів показників як фізичного, так і розумового розвитку, зростанню даних рухової підготовленості, зменшенню пропусків навчальних днів через хворобу, своєчасному зняттю розумової втоми і поліпшенню успішності молодших школярів. Оволодіння мистецтвом життя — вимога часу. Світ стає складнішим, динамічнішим. Інтенсивно поширюється інформатизація світу. Очевидно, що адаптуватися до нових умов може тільки людина з широким особистісним діапазоном можливостей, розвиненим інтелектом, здатна до творчого самовираження.

Система педагогічних ідей, технологія діяльності вчителя, так звана модель досвіду (його зміст, форми, методи, прийоми, засоби, види діяльності, які використовує вчитель для вирішення поставлених завдань).

Зміни, що відбулися в процесі роботи

Загальноєвропейські рекомендації з освіти відзначають, що пріоритетною метою є підготовка школярів до життя у демократичному суспільстві шляхом запровадження методів викладання навчальних дисциплін, які стимулюють незалежність думки, судження, спонукають до відповідальної компетентної діяльності. У зв'язку з цим цілком доцільним і актуальним є широке запровадження у вивченні основних навчальних дисциплін освітньої проектної технології. Вчитель, як організатор проектної діяльності, виконує такі функції: допомагає учневі у пошуку інформації, координує процес роботи над проектом, підтримує і заохочує учнів, допомагає їм, проте не виконує за них їх роботу. Для цього вчитель має добре знати можливості, інтереси, бажання учнів, бути толерантним і креативним. Е.Хаббард говорив: «Учитель—це людина, яка вирощує дві думки там, де росла раніше одна». Справді, за самою ідеєю освітньої проектної технології роль учителя полягає не у тому, щоб у категоричний спосіб «доносити знання» й оцінювати результати їх засвоєння учнями, бути якимось «джерелом абсолютної істини» і «верховним суддею». Такий спосіб навчання приховує небезпеку знищення паростків самостійної активності, здатності учнів до критичності і творчості. Натомість учитель мусить не тільки ефективно навчати, а й через організацію навчання і власну поведінку сприяти розвитку критичного і творчого мислення учнів, допомагати їх становленню як громадян демократичної правової держави. Для цього йому слід дати учням певний інформаційний та мотиваційний поштовх до роботи, продемонструвати зразки потрібних дій чи поведінки, а далі—виконувати роль консультанта, допомагати критично оцінювати і коригувати хід виконання та результати проекту, якоюсь мірою стати одним з його співвиконавцем—авторитетним, проте не авторитарним. Він також має сприяти індивідуальній чи колективній роботі, створювати доброзичливу, сприятливу для роботи атмосферу, підтримувати співробітництво у класі чи у робочій групі учнів, стримувати неконструктивні суперечки і попереджати деструктивні конфлікти. У такому випадку вчитель перетворюється на фасилітатора (від англ. facilitator — той, хто чомусь сприяє, допомагає, щось полегшує). Для цього він має вільно орієнтуватися в

міждисциплінарному середовищі, опанувати сучасні комунікативні інтерактивні методи, засвоїти демократичні цінності й упроваджувати їх у проектну роботу з позицій толерантності й права учнів на вільний вибір.

З метою забезпечення мотивації учіння, в навчальних засобах мають бути використані:

- цікавий текстовий матеріал;
- ілюстрації;
- дидактичні ігри;
- вправи, що передбачають цікавий для учнів процес виконання;
- завдання, що спонукають до пошуку значущих для учня результатів тощо.

Для реалізації розвивальної функції у сучасних навчальних засобах має бути система завдань, спрямованих на розвиток пізнавальних здібностей учнів, а саме, на оволодіння мисленнєвими операціями (аналіз, порівняння, узагальнення, доведення тощо), а також на формування здатності застосовувати набуті знання, способи дій, досвід у нових нестандартних ситуаціях. Крім того, компетентісно орієнтовані навчальні засоби повинні готувати дітей до самонавчання. З цією метою в них розробляються алгоритми міркувань, пам'ятки, схеми, таблиці, зразки виконання завдань і т.ін.

Навчальні засоби, що використовуються, містять:

- цілісну систему завдань і вправ, доступних для учнів певної вікової категорії;
- диференційований матеріал з урахуванням рівнів розвитку дітей;
- раціональне співвідношення завдань для тренування і творчого використання;
- завдання, що передбачають роботу в парі й групі, фронтальну та індивідуальну;
- завдання на вільний вибір тощо.

Важливим напрямом реалізації компетентісного підходу в навчанні є добір ефективних методів, прийомів навчання і форм організації навчальної діяльності.

Метод навчання – це спосіб взаємної діяльності учителя й учнів, спрямований на розв'язання навчально-виховних завдань. Компетентісно орієнтоване навчання вимагає застосування методів, які передбачають активну діяльність учнів. До таких належать:

- продуктивні;
- евристичні або частково-пошукові (окремі елементи нових знань учень знаходить завдяки розв'язанню пізнавальних завдань);
- проблемні (учень усвідомлює проблему і знаходить шляхи її вирішення);
- інтерактивні (активна взаємодія всіх учнів, під час якої кожний школяр осмислює свою діяльність, відчуває свою успішність).

Остання група методів чи не найбільше відповідає вимогам компетентісно орієнтованого навчання, оскільки організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, які сприяють формуванню навичок і вмінь, виробленню цінностей,

створенню атмосфери співробітництва, взаємодії. Інтерактивні методи сприяють розвитку здібностей кожної особистості, дають можливість кожній дитині продемонструвати свої навчальні досягнення

в конкретних ситуаціях, порівнювати свій рівень розвитку з іншими учасниками навчального процесу.

Вчитель початкових класів Макаренко О.В. організовує навчально-виховний процес за допомогою певної системи способів, прийомів, методів освітнього процесу, заснованого на :

- суб'єкт-суб'єктних стосунках педагога й учня (паритетності);
- багатосторонній комунікації;
- конструювання знань учнем;
- використанні самооцінки та зворотного зв'язку;
- постійній активності учнів.

У контексті інтерактивного навчання знання набувають іншої форми. З одного боку, вони є певною інформацією про навколишній світ, особливістю якої є те, що учень одержує її не у вигляді готової інформації про навколишній світ, особливістю якої є те, що учень одержує її не у вигляді вже готової системи від педагога, а в процесі власної активності. З іншого боку, у процесі взаємодії на занятті з іншими учнями і вчителем, учень опановує систему випробуваних (апробованих) способів діяльності стосовно себе, соціуму, світу взагалі, засвоює різні механізми пошуку знань в індивідуальній і колективній діяльності Тому знання, отримані учнем, є одночасно й інструментом для самостійного їх здобування.

Мета інтерактивного навчання – це створення вчителем умов навчання, за яких учень сам відкриватиме, здобуватиме й конструюватиме знання, уміння, цінності та власну компетентність у різних сферах життя.

Для конкретизації **цілей** інтерактивного навчання можна скористуватися систематизатором когнітивних (пізнавальних) установок Б.Блума :

- 1. Знання** : запам'ятовування і відтворення учнями змісту навчальної інформації, включаючи факти, прийняту термінологію, критерії, методологічні принципи й теорії.
- 2. Розуміння** : здатність буквально розуміти значення будь-якого повідомлення Б.Блум виділив три типи режиму розуміння :
 - *переклад* – сприйняття викладеного й перенесення в іншу форму;
 - *інтерпретація* – перебудування ідей у нову конфігурацію;
 - *екстраполяція* – оцінювання та прогнозування, виходячи з раніше отриманої інформації.
- 3. Застосування** : уміння застосовувати в новій ситуації знання, що раніше вивчалися, без зовнішньої вказівки.
- 4. Аналіз**: поділ матеріалу на окремі складові, визначення їх відношень і розуміння моделі їх організації.
- 5. Синтез** : творче поєднання частин або елементів у нове ціле.

6. Оцінювання : формування ціннісних суджень про ідеї, рішення, методт тощо. Ці оцінки можуть бути кількісні або якісні, але мають бути засновані на використанні критеріїв або стандартів.

Стратегія інтерактивного навчання бачить насамперед учня в ролі активного учасника освітнього процесу. Дуже важливо, на думку К.Венцеля, «щоб викладали, показували, розповідали й запитували більше самі діти, щоб педагогові більше доводилося слухати..., щоб діти весь час були активними особами, а не спостерігачами...». Як показує досвід, беручи участь у дискусіях, обговорюючи різні проблеми, імітуючи ситуації, учні засвоюють від 70% до 90% інформації.

Зміна позиції учня й педагога в результаті запровадження інтерактивного навчання призводить до змін у змісті діяльності учасників освітнього процесу. Взаємодія між учителем і учнями заснована на паритетності. Паритетні стосунки допускають прийняття педагогом думок і активної позиції учнів, визнання за ними права на самостійність суджень, відмову від переконання в тому, що єдино правильна думка належить учителеві. Інтерактивне навчання забезпечує іншу форму комунікації на уроці, яку можна зафіксувати у вигляді моделі багатосторонньої комунікації. При цьому змінюється і позиція вчителя : він не домінує над учнями, а стає учасником навчальної діяльності. Комунікаційні зв'язки виникають не тільки між педагогом і учнями, але й між усіма учнями.

Для забезпечення багатосторонньої комунікації вчитель забезпечує наступні організаційні моменти :

1. Повідомлювані педагогом знання не мають бути беззаперечними. Для успішного протікання навчального процесу необхідно створювати ситуації «відкритого зіткнення власних сумнівів і протиріч із сумнівами і протиріччями інших». Важливо, аби ці протиріччя виникали у діалозі між вчителем і учнями, між самими учнями з урахуванням їх інтересів, думок, поглядів і позицій.
2. Те, що педагоги вважали помилками у розумовому процесі учнів, має сприйматися як процес просування до знань, як проблема на даному етапі навчання. Це сприяє появі в учня бажання вчитися й разом з вчителем розв'язувати проблеми, що виникли.
3. Виклад вчителем готової інформації не виключається з навчального процесу, але місце й роль його змінюються. Монолог вчителя зазвичай застосовується, якщо :
 - необхідно налаштувати учнів на вивчення нового матеріалу;
 - учні не можуть самостійно розв'язувати проблему через брак інформації.

У такому випадку вчитель викладає лише основні положення даної теми, організуючи їх активне обговорення.

У процесі багатосторонньої комунікації в учнів з'являється можливість поділитися своїми думками, враженнями й відчуттям в межах певної теми, розповісти про свої власні висновки й вислухати думки не тільки педагога, а й однокласників.

Вчитель виступає організатором процесу навчання, консультантом, фасилітатором, який ніколи не «замикає» навчальний процес на собі. Головними в процесі навчання стають зв'язки між учнями, їх взаємодія та співпраця.

Інтерактивні методи навчання створюють необхідні умови як для формування життєвої і навчальної компетентностей учнів, так і для розвитку і виховання особистості активних громадян з відповідною системою цінностей. Інтерактивним може бути названий метод, у якому той, хто навчається, є учасником, який здійснює щось : говорить, управляє, моделює, пише, малює тощо, тобто не виступає тільки слухачем, спостерігачем, а бере активну участь у тому, що відбувається, створює це. Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається тільки шляхом постійної, активної взаємодії всіх учнів. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де і учень, і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, вміють і здійснюють. У початковій школі діти найкраще навчаються, якщо залучені до активної діяльності. Олена Володимирівна розуміє, що маленькі діти не можуть довго концентрувати увагу, так само як і зберігати одне й те саме положення тіла. Їх здатність сидіти не рухаючись є обмеженою. Для того щоб компенсувати їм певну нерухомість під час навчання, підтримує активність дітей, а також забезпечує їм можливість рухатися.

Сьогоднішні учні є продуктом інформаційного суспільства, що відрізняється різноманітністю, рухливістю і мінливістю. Крім того, кожен із школярів є яскравою особистістю, яка характеризується крім статі, етнічної, релігійної належності тощо й особливим індивідуальним рівнем інтелектуального розвитку і стилем учіння (сприйняття, запам'ятовування, дослідження та ін.). Інтерактивне навчання необхідне насамперед для забезпечення індивідуальних потреб дитини у навчанні.

Китайський філософ Конфуцій більш ніж 2400 років тому : «Те, що я чую, я забуваю. Те, що я бачу, я пам'ятаю. Те, що роблю, я розумію». Ці три прості твердження обґрунтовують потребу людини в активному навчанні. Дещо змінивши слова китайського педагога можна сформулювати кредо інтерактивного навчання : «Те, що я чую, я забуваю Те, що я бачу і чую, я трохи пам'ятаю. Те, що я бачу, чую і обговорюю, я починаю розуміти. Коли я чую, бачу, обговорюю й роблю, я набуваю знань і навичок. Коли я передаю знання іншим, я стаю майстром». Зрозуміло, що навчання не можна звести до запам'ятовування. Учні не здатні «ковтати» порції матеріалу, їм потрібен час, аби самотійно «жувати» його. Учитель не може зробити розумову працю за учнів, оскільки тільки вони здатні поєднати є, що вони чують і бачать, у значуще ціле. Без можливості обговорювати, задавати питання, опрацьовувати і навіть навчати іншого реального засвоєння не відбувається.

Важливо розуміти, що засвоєння завжди передбачає наявність декількох «хвиль». Потрібно кілька «підходів» учнів до того самого змісту, щоб дати їм можливість «розжувати» його. До того ж такі підходи мають бути різноманітними, такими, що повторюють початковий етап сприйняття. Наприклад, у математиці це засвоєння теорії, а потім розв'язування прикладів, що поступово ускладнюються. Кожен спосіб опрацювання матеріалу учнями формує їх розуміння змісту. Інколи сам спосіб є важливішим, ніж зміст інформації. Тільки таким чином ми можемо забезпечити розумовий розвиток

учня. Коли процес навчання пасивний, учень «перебуває» в ньому без запитань, без інтересу, без зацікавленості в результатах. Коли навчання активне, учень постійно перебуває в стані пошуку, він хоче отримати відповідь на запитання, потребує інформації, щоб вирішити проблему або розмірковує разом з іншими над способом виконати завдання.

Щоб бути ефективними сьогодні, вчитель використовує як повсякденний інструментарій кооперативне навчання з усіма технологіями роботи в малих групах, проекти, дебати та інші види дискусії, експериментальні вправи, моделювання, дослідження тощо.

Інтеракція дозволяє часто створювати навчальні ситуації, які потребують від учнів не менш (а інколи і більш) важкої зосередженої праці, ніж традиційне навчання.

Результати інтерактивного навчання можуть бути досягнутими тільки за умови проведення рефлексії як завершення бідь-якої інтерактивної технології. Рефлексія як найважливіший принциповий момент інтерактивного навчання передбачає, що активні дії учнів вже завершені й учень розмірковує про спосіб їх виконання, про результати діяльності, про можливості подальшого застосування набутих знань і навичок. В інтерактивному навчанні є багато прийомів організації рефлексії, яка також має передувати засвоєнню учнями тих чи інших теоретичних концепцій. Інтерактивне навчання завжди ставить набагато конкретні й вузькі цілі, оскільки вчитель розуміє, що учні здатні запам'ятати набагато менше, ніж забути. Постановка і досягнення таких конкретних цілей дозволяє передбачити й організувати спеціальну діяльність учнів для осмислення, застосування і усвідомлення того, що вивчається. Отже, засвоєння учнями змісту освіти йде за принципом : краще менше, але реально, на достатньому рівні компетентності.

Застосування вчителем інтерактивних методів навчання також змінює звичну для учня ситуацію навчання, характер його діяльності, ставить його в іншу позицію : учень перестає бути пасивним «глечиком», в який «вливають чергову порцію знань», а перетворюється на активного учасника навчання. Зміни в знаннях, викликані застосуванням інтерактивних технологій, потребує від учня «Просуватися в невідомому просторі» : у його життєвому досвіді не представлені ані нові правила діяльності, ані алгоритм дій, ані новий статус у новій ситуації. Раніше він повністю підкорявся педагогові, а тепер від нього чекають проявів активності, висловлювання своїх думок, ідей, сумнівів, розв'язання завдань і проблем, що часто не мають єдиної правильної відповіді. Правила взаємодії з учителем і однокласниками підлягають перегляду, так само як норми самооцінки, способи аналізу власної діяльності та її результатів. Усе це учень мусить відкрити, визначити й побудувати. Інтерактивне навчання потребує від вчителя реалізації певних умов в організації навчального процесу, до яких належать :

- організація навчального процесу як багатосторонньої, партнерської, інтенсивної комунікації; сприятлива, позитивна психологічна атмосфера в класі; спеціальна організація навчального простору.

· · організація навчального процесу як багатосторонньої, партнерської, інтенсивної комунікації.

Інтерактивне навчання потребує багатосторонньої комунікації, коли комунікаційні зв'язки виникають не тільки між вчителем і учнями, а й між всіма учнями, а педагог стає рівноправним учасником навчальної діяльності. У процесі такої комунікації в учнів з'являється можливість поділитися своїми думками і почуттями в рамках певної теми, розповісти про свої висновки, вислухати думки не тільки вчителя, а й однокласників. Застосування багатосторонньої комунікації дозволяє включити у процес навчання всіх учнів класу. Важлива взаємодія учнів один з одним, оскільки консультування, що проводиться самими учнями або взаємонавчання є одним з найефективніших способів засвоєння знань.

Процес взаємодії між учнями на основі багатосторонньої комунікації можливий, з одного боку, за умов опанування ними навичок міжособистого спілкування (уміння слухати себе й інших, відтворювати почуте, пояснювати, ставити запитання тощо), з іншого боку – за умов зміни вчителем основ, на яких відбувається така взаємодія. Мова в даному випадку йде про застосування принципів кооперування, кооперативного навчання. Сутність кооперативного навчання можна коротко відобразити однією фразою : «Я виграю в тому випадку, якщо виграєш ти».

· *Сприятлива позитивна психологічна атмосфера в класі*

Створення в класі сприятливої психологічної атмосфери вчитель розпочинає вже з повідомлення учнями програми майбутньої діяльності. Він по-різному подає учням таку програму з кожного конкретного предмету : обмежується назвою теми і переліком того, чим будуть займатися учні, може розкрити зміст майбутніх уроків, визначити завдання учнів і очікувані результати їхньої діяльності, розповісти про передбачувані методи і норми роботи та оцінювання її результатів. Важливо, що пропонуючи програму діяльності, вчитель торкається не одного уроку, а показує перспективу у вивченні теми або розділу.

Відкрита позиція педагога, обґрунтування програми майбутньої спільної діяльності сприяють зняттю напруги в класі, дозволяють учням побачити перспективи власної діяльності, позбутися почуття невпевненості страху перед майбутнім.

Для реалізації такої позиції вчитель :

- на початку уроку вчитель познайомить учнів з його цілями (тими результатами, яких він очікує від учнів наприкінці). Учні мають чітко зрозуміти, що від них вимагається. Це дозволяє педагогу повернутись до результатів діяльності наприкінці уроку і проаналізувати разом з учнями рівень їх досягнення;
- знайомить із завданнями використання кожної технології чи методу. Це необхідно для того, щоб в учнів не виникало почуття маніпуляції ними. Вчитель пояснює, що таким способом він не діагностує учнів, а допомагає їм краще організувати свою діяльність. У такому випадку учні ставляться до навчальної діяльності більш свідомо;
- розповідає учням, чому для вивчення цієї теми були обрані такі методи чи технологія. Важливо, щоб учні розуміли, що ця технологія слугує не для розваги,

а допомагає їм краще розібратися в матеріалі, що вивчається, звернути увагу на деякі важливі аспекти, сприятиме набуттю ними потрібного досвіду.;

- акцентує увагу учнів на особливостях того чи іншого методу та тих ефектах, яких вони можуть досягти при правильній роботі.

- розкриває алгоритм проведення методу і розповідає про послідовність дій (надати пам'ятку діяльності) : учням необхідно бачити перспективу власної діяльності, знати її етапи і готуватись до них;

- відповідає на запитання учнів. Часто метод передбачає різноманітну діяльність учнів, котра регламентується певними правилами, які учням важко утримати у своїй увазі. Це дозволяє уникнути непорозумінь безпосередньо в момент роботи в технології.

Діагностика емоційного стану учнів допомагає вчителю виявляти проблеми і труднощі в соціально-психологічному аспекті, вибудовувати свою діяльність з врахуванням її результатів. Знаючи, які емоції, відчуття переважають в учнів, педагог відповідно вибудовує свою діяльність. Можна значно поліпшити психологічну атмосферу у класі, поговоривши з учнями і налаштувати їх на виконання завдання.

Макаренко О.В. пов'язує заняття з певними очікуваннями (учні добре підготуються, будуть налаштовані на роботу, заняття пройде згідно з планом) і з визначеними побоюваннями (чи досить часу для засвоєння теми; наскільки попереднє заняття позначиться на інтелектуальному і емоційному стані учнів ; яка психологічна атмосфера буде в аудиторії). Учень теж приходить на заняття зі своїми очікуваннями і побоюваннями : оцінять чи не оцінять його діяльність на заняття, з яким настроєм прийде педагог, чи буде цікаво на занятті.

Успішність досягнення мети уроку багато в чому залежить від ступеня реалізації очікувань і спростування побоювань учнів і вчителя. На інтерактивних уроках може бути організований процес виявлення очікування, що сприяє визначенню учнями своїх потреб і цілей у навчальному процесі, на уроці, допомагає вчителю коригувати свою діяльність, висвітлюючи більш повно ті питання, які цікавлять учнів.

Важливо постійне повернення в своїй діяльності до даних, одержаних в ході виявлення очікувань, аналізуючи хід виявлення очікувань, аналізуючи хід освітнього процесу і зачіпаючи такі моменти, як :

- чи відповідають стиль викладу і зміст того матеріалу, що вивчається, очікуванням і потребам учнів;

- чи відповідає зміст заняття на запитання, поставлені учнями на початку заняття;

- чи не сприяють дії вчителя на занятті виникненню в учнів відчуття страху і недовіри.

Подолання деяких побоювань сприяє встановлення правил поведінки чи норм роботи на уроці. Наприклад, деякі учні не висловлюються на занятті, оскільки відчувають страх перед критичними зауваженнями своїх товаришів. Цю проблему допомагає подолати визначення правил подачі зворотного зв'язку і норм спільної діяльності. Г.Андрєєва у книзі «Соціальна психологія» указує, що норми спільної групової роботи – «це певні правила, які вироблені групою,

прийняті нею і яким повинна підкорятися поведінка її членів, щоб їх спільна діяльність була можлива». Перш за все, необхідно встановити такі норми, які б дозволили б організувати спільну діяльність учнів, створити атмосферу комфорту і безпеки. Прикладом таких найпростіших правил роботи можуть бути :

- не оцінювати висловів один одного;
- говорити тільки від себе;
- конструктивно ставитися до висловів інших.

Визначення норм роботи відбувається в процесі спільної (педагога і учнів) діяльності. Якщо правила будуть прийняті і усвідомлені учнями як свої особисті, це гарантує їм дотримання у навчальній аудиторії незалежно від того, чи присутній там педагог, чи ні. Крім того, під час визначення вчитель має можливість запропонувати класу норми і пункти, виконання яких він вважає обов'язковим. На уроках у вчителя початкових класів Макаренко О.В. панує атмосфера пошуку і відкритості. Учитель і учні ставлять одне одному запитання, аналізуючи проблеми й приймаючи рішення. Учні виконують певні ролі під час виконання завдань, коли вони на практиці застосовують знання, уміння, навички : школярі роблять припущення, збирають інформацію, організують її й ставлять під сумнів висновки і достовірність джерел, оцінюють інформацію. Олена Володимирівна показує учням, як виконувати завдання в класі і надає учням більше порад з метою корекції їхньої діяльності. Вчитель надає учням підтримку, але таку і тільки в тому обсязі, якого вони дійсно потребують. Вона пильнує за тим, що учні засвоюють, і тим, як вони думають, досліджують і спілкуються в процесі навчання. Учні вчать, як відслідковувати своє власне навчання і поліпшувати свій рівень виконання роботи. Вчитель варіює ступінь керівництва учнями, надаючи їм все більше незалежності, коли зрозуміло, що вони до цього готові. Створюється таке навчальне середовище, де учні почуваються захищеними і вільними для випробування нових завдань і в якому навіть невдалі спроби можуть призвести нарешті до остаточного успіху.

Структура інтерактивного уроку

Інтерактивна модель навчання передбачає застосування технологічного підходу і бачиться як застосування у навчанні інтерактивних технологій, загальною ознакою яких є принципи інтеракції: багатостороння комунікація, взаємодія і взаємонавчання учнів, кооперована навчальна діяльність з відповідними змінами у ролі і функціях як учнів, так і вчителя. Така модель передбачає і особливе розуміння уроку як форми навчання, яке теж ґрунтується на технологічному підході. Як правило, *структура інтерактивного уроку* складається з трьох частин :

- *вступної*, завданням якої є мотивація навчальної діяльності учнів, актуалізація опорних знань і уявлень учнів та оголошення теми та очікуваних навчальних результатів;
- *основної*, що передбачає опанування учнями нового змісту;
- *підсумкової*, коли засвоєне систематизується і узагальнюється, відбувається рефлексія процесу навчання і оцінювання результатів уроку.

Мета **етапу мотивації** – сфокусувати увагу учнів на проблемі й викликати інтерес до обговорюваної теми. Мотивація є своєрідною психологічною паузою, яка дозволяє учням насамперед усвідомити, що вони зараз почнуть вивчати. Крім того, кожна тема, яку ми засвоюємо з учнями, може реально вважатися засвоєною, якщо вона стала основою для розвитку в особистості суб'єкта пізнання власних новоутворень : в його свідомості, в емоційно-ціннісній сфері. Отже суб'єкт навчання має бути налаштований на ефективний процес пізнання, мати в ньому особистісну, власну зацікавленість. Усвідомлювати, що і навіщо він зараз буде робити. Без виникнення цих внутрішніх підвалин : мотивів учіння і мотивації навчальної діяльності не може бути ефективного пізнання. З цією метою використовуються прийоми, що створюють проблемні ситуації, викликають у дітей здивування, подив, інтерес до змісту занять та процесу їх отримання, підкреслюють парадоксальність явищ і подій. Мотивація чітко пов'язана з темою уроку, вона психологічно готує учнів до її сприйняття, налаштовує їх на розв'язання певних проблем. Як правило, матеріал, вербалізований (словесно оформлений) учнями під час мотивації наприкінці підсумковується і стає «місточком» для повідомлення теми уроку. Цей елемент триває не більше 5% часу заняття.

Побудування технології навчання неможливо без чіткого **визначення дидактичної мети**. Правильно сформульовані, а потім досягнуті результати - - 90% успіху. Але досягти результатів в інтерактивні моделі ми можемо тільки залучивши учнів до діяльності. Вони теж повинні розуміти, для чого вони прийшли на урок, до чого їм треба прагнути і як будуть перевірятись їх досягнення. Еталонною є ситуація, коли після уроку учень не тільки знає, розуміє, чого він досягнув, а й чого він хотів би, мав би досягти на наступному уроці. Для того, щоб почати з учнями спільний процес руху до результатів навчання, у цій частині інтерактивного уроку потрібно :

- назвати тему уроку або попросити когось з учнів прочитати її;
- якщо назва теми містить нові слова або проблемні питання, звернути на це увагу учнів;
- попросити когось з учнів оголосити очікувані результати за текстом посібника або за записом на дошці, зробленим заздалегідь, пояснити необхідне, якщо мова йде про нові поняття, способи діяльності тощо;
- нагадати учням, що наприкінці уроку ви будете перевіряти їх відповідно до того, наскільки вони досягли таких результатів. Треба також пояснити , як ви будете оцінювати досягнення учнів. Цей елемент має займати не більше 5% часу заняття.

Надання необхідної інформації – мета цього елементу уроку – дати учням достатньо інформації, для того, щоб на її основі виконувати практичні завдання, але за мінімально короткий час. Ця частина уроку займає близько 10-15 % часу.

Інтерактивна вправа – центральна частина заняття. Її метою є засвоєння навчального матеріалу, досягнення результатів уроку. Інтерактивна частина уроку займає близько 50-60% часу на уроці. Обов'язковою є така послідовність і регламент проведення інтерактивної вправи :

1. Інструктування – вчитель розповідає учасникам про мету вправи, правила, послідовність дій і кількість часу на виконання завдань ; записує чи все зрозуміло учасникам (2-3 хв.)

2. Об'єднання в групи або розподіл ролей (1-2 хв.)

3. Виконання завдання, при якому вчитель виступає як організатор, помічник, ведучий дискусії, намагаючись надати учасникам максимум можливостей для самостійної роботи і навчання у співпраці один з одним (5-15 хв.)

4. Презентація результатів виконання (3-15 хв.)

5. Рефлексія результатів учнями : усвідомлення отриманих результатів, що досягаються шляхом їх спеціального колективного обговорення або за допомогою інших прийомів (5-15хв.)

Рефлексія є природним невід'ємним і найважливішим компонентом інтерактивного навчання на уроці. Вона дає можливість учням і вчителю :

- усвідомити, чого вони навчилися;
- пригадати деталі свого досвіду і отримати реальні життєві уявлення про те, що вони думали і що відчували, коли вони вперше зіткнулись з тією чи іншою навчальною технологією. Це допомагає їм чіткіше планувати свою подальшу діяльність вже на рівні застосування технологій в своїй подальшій пізнавальній діяльності та у житті;
- оцінити власний рівень розуміння та засвоєння навчального матеріалу і спланувати чіткі реальні кроки його подальшого опрацювання;
- порівняти своє сприйняття з думками, поглядами, почуттями інших й інколи скорегувати певні позиції;
- як постійний елемент навчання привчати людину рефлексувати в реальному житті, усвідомлюючи свої дії та прогнозуючи подальші кроки;
- учителю – побачити реакцію учнів на навчання та вносити необхідні корективи.

Рефлексія здійснюється в різних формах : у вигляді індивідуальної роботи, роботи в парах, групах, дискусії, в письмовій та усній формі. Вона завжди містить декілька елементів : фіксація того, що відбулось, визначення міркувань та почуттів щодо отриманого досвіду, плани на майбутній розвиток. Рефлексія здійснюється після найважливіших інтерактивних вправ, після уроку, після закінчення певного етапу навчання.

Підсумки є найважливішою частиною інтерактивного уроку. Саме тут прояснюється зміст проробленого; підводиться риска під знаннями, що повинні бути засвоєні, і встановлюється зв'язок між тим часом, що вже відомо, і тим, що знадобиться у майбутньому. Функції підсумкового етапу уроку :

- прояснити зміст опрацьованого;
- співвіднести реальні результати з очікуваними;
- зробити висновки;
- закріпити чи відкорегувати засвоєння;
- намітити нові теми для обміркування;
- установити зв'язок між тим, що вже відомо і тим, що знадобиться засвоїти, навчитись у майбутньому ;
- скласти план подальших дій.

Технологізація навчання передбачає обов'язкову рефлексію, під якою розуміють здатність людини до самопізнання, вміння аналізувати свої власні дії, вчинки, мотиви й зіставляти їх із суспільно значущими цінностями, а також діями і вчинками інших людей. Мета рефлексії : згадати, виявити і усвідомити основні компоненти діяльності – її зміст, тип, способи, проблеми, шляхи їх вирішення, отримані результати т він.

Рефлексія тісно пов'язана з постановкою мети. Формулювання учнем мети свого навчання передбачає її досягнення і наступну рефлексію – усвідомлення способів досягнення поставленої мети. В цьому випадку рефлексія не лише підсумок, але й старт для нової освітньої діяльності і її нової мети. Очевидно, що ключовою функцією підсумків буде повернення до результатів навчання і можливість переконатися, що учні її досягли.

Стадії підсумкового етапу уроку :

- - установлення фактів (що відбулося?);
- - аналіз причин (чому це відбулося?);
- - планування дій (що нам робити далі?).

Сьогоденні умови розвитку засобів навчання сучасної шкільної освіти зумовлені інтеграційними процесами, домінантними складовими яких є нові інформаційні технології (НІТ). Характерною рисою НІТ є те, що вони надають практично необмежені можливості для самостійної та спільної творчої діяльності вчителя та учнів. З авторитарного носія істини вчитель перетворюється на учасника продуктивної діяльності своїх вихованців та за допомогою комп'ютера створює сприятливе середовище для формування власного інтелекту.

Комп'ютерна презентація – одна із форм сучасного уроку, що дає змогу зробити навчальний матеріал яскравим і переконливим.

Особливості мультимедіа-технології :

- якість зображення – яскраве, чітке і кольорове зображення на екрані.
- легке усунення недоліків і помилок у слайдах;
- коригування темпу й обсягу навчального матеріалу;
- достатньо добре освітлення під час демонстрації презентації робочого місця учнів;
- значне підвищення рівня використання наочності на уроці;
- зростання продуктивності уроку;
- налагодження міжпредметних зв'язків;
- можливість організації проектної діяльності під керуванням учителів початкових класів та інформатики;
- зміна ставлення по ПК : діти починають сприймати його як універсальний інструмент для роботи в будь-якій галузі людської діяльності, а не лише як засіб для гри.

Життєвий досвід учнів початкових класів ще досить незначний, і тому малюнки, портрети, експозиції, фрагменти історичних фільмів, мультфільми, що можна демонструвати за допомогою комп'ютерної техніки, створюють на уроках особливу атмосферу та настрій, допомагають зробити навчально-виховний процес цікавим, захопливим.

Методика використання мультимедійних технологій у процесі вивчення матеріалу сприяє :

- посиленню мотивації навчання учнів;
- удосконаленню системи управління навчання на різних етапах уроку;
- зростанню якості навчання і виховання, підвищенню інформаційної культури учнів;
- підвищення рівня обізнаності учнів щодо сучасних інформаційних технологій;
- демонстрація можливостей комп'ютера не тільки як засобу гри.

Уроки з мультимедійним супроводом допомагають ефективно розв'язувати такі дидактичні завдання :

- сформувати мотивацію до навчання взагалі;
- засвоїти базові знання з предмета;
- сформувати навички самоконтролю.

Ця технологія є пояснювально-ілюстративним методом навчання, основним призначенням якого є організація засвоєння інформації на основі сполучення навчального матеріалу з його зоровим сприйняттям.

Під час використання на уроці мультимедійних технологій структура уроку принципово не змінюється. Але необхідно відзначити, що етап мотивації в цьому випадку збільшується і має пізнавальне навантаження. Це необхідна умова успішності навчання, оскільки без інтересу до здобуття знань, без уяви й емоцій складно уявити творчу діяльність учня.

Учні привертає новизна проведення мультимедійних уроків. У класі під час таких уроків створюються умови для активного спілкування, за якого учні прагнуть висловити думки, охоче виконують завдання, виявляють цінність до матеріалу, що вивчається. Технологія використовується для анонсування теми уроку, як супровід до пояснення вчителя, як інформаційно-навчальний посібник, на етапі контролю знань. Вчитель задоволений, щасливий від створеного уроку, його енергія та бажання пізнати щось нове обов'язково передається дітям, стимулює їх креативність.

«Недостатньо знати, необхідно також застосовувати»

(А.Франц)

Перед сучасною школою постає завдання виховувати особистість, здатну до життєтворчої діяльності. Така особистість зуміє правильно обрати свій шлях у житті, зважаючи на власні можливості, буде ставити перед собою завдання самовдосконалення і саморозвитку, що стане запорукою успіху в різних сферах діяльності. Сучасний світ висовує високі вимоги до діяльності людини, адже конкурентноспроможною може бути лише по-справжньому компетентна особистість.

Формування компетентностей відбувається в процесі різноманітних видів діяльності на уроках та поза уроками: активних, пасивних, інтерактивних, індивідуальних групових та інших. Всі вони важливі, бо діюча особистість повинна зуміти виконати й просту механічну роботу, й складну творчу. Проте, зрештою, творчі види роботи - найважливіші, бо дитину в майбутньому чекає освоєння світу, а це не виконання вправи за зразком, це безперервна творчість, постійне розв'язання нестандартних завдань. Ще Сократ говорив: «Поставити

дитину у безвихідь - значить поставити її у більш сильну позицію, оскільки тоді вона захоче дізнатись про щось нове й не може бути задоволеною, перебуваючи в стані незнання, вона неодмінно захоче вийти з такого стану тобто-дізнатися».

На сучасному етапі методика пропонує багато дуже цікавих активних, інтерактивних, нестандартних форм роботи. Для активізації розумової діяльності учнів, для формування ключових компетентностей важливе гармонійне поєднання звичних, традиційних форм з інноваційними. Корисне все, що примусить дитину «зрозуміти → запам'ятати → засвоїти → принести до власної ціннісної системи → стати компетентною». А тому важливо працювати по порядку, від простого до складнішого, щоразу усвідомлюючи, що будь-яка робота спрямована на формування якихось важливих рис, умінь, навичок, які всі разом і складають компетентність.

Найефективнішими, на думку вчителя Макаренко О.В., є нестандартні уроки з використанням інтерактивного навчання. Доцільним є застосування на уроках інноваційних технологій, зорієнтованих на збудження інтересу до набуття знань. А це застосування стратегій розвитку критичного мислення як засіб формування компетентностей молодших школярів. Актуальним ще є використання ігрових і проблемно-пошукових методів навчання. Саме гра допоможе зробити серйозне заняття не лише продуктивним а й цікавим.

У своїй педагогічній діяльності дотримуюсь ідей і принципів особистісно зорієнтованого навчання, покладених в основу концепції Василя Сухомлинського:

- навчання шляхом подолання труднощів;
- дослідницький підхід до предмета вивчення;
- виявлення природних схильностей і здібностей;
- урахування особливостей розумового розвитку дітей;
- визнання неповторності особистості кожного учня;
- людяність, чуйність і тактовність у ставленні до учнів.

Щоб навчити дітей критично мислити, потрібно створити необхідні умови, які б спонукали і стимулювали їх до цього. Учні повинні мати :

- час для збору інформації і її обробки;
- повинні усвідомлювати, що від них очікується;
- повинні мати можливість для обміну думками;
- вміти вислухати всі думки та пропозиції, щоб сформулювати свою власну думку.

Але, насамперед, що ж таке **критичне мислення**?

Для сучасного інформаційного суспільства, що швидко розвивається і базується на сучасних технологіях, характерні новітні політичні технології, новітні засоби інформації, здатні формувати громадську думку, активно впливати на суспільну та індивідуальну свідомість, а іноді й змінювати усе життя суспільства. Усе це потребує від людей здатності не лише орієнтуватися в інформаційних потоках, а й відбирати та оцінювати усе, що надходить ззовні, потребує критичного мислення.

Сьогодні є очевидним, що критичне мислення означає не негативність суджень або критику, а розумний розгляд різноманітних підходів з тим, щоб виносити обґрунтовані судження і рішення. Тому, на думку відомого американського психолога Д.Хапперн, освіта, розрахована на перспективу, має забезпечити формування в учнів двох основних груп умінь : швидко орієнтуватися у зростаючому потоці інформації і знаходити все потрібне і умінь осмислити і застосовувати отриману інформацію.

Поняття «критичне мислення» використовується в методичній літературі вже близько 50 років. З 1956 року, коли Бенджамін Блум розробив таксономію пізнавальних здібностей, «критичне мислення» означає мислення вищого рівня. Але це поняття настільки багатостороннє, що спеціалісти різних галузей освіти сприймають його теж по-різному.

Для української дидактики і методики навчання ідея розвитку критичного мислення є достатньо новою. В Україні інтерес до розвитку критичного мислення як освітньої інновації з'явився наприкінці ХХ століття.

Яким чином можна визначити критичне мислення?

Пропоноване визначення складається з п'яти пунктів.

По-перше, критичне мислення є мислення самостійне. Коли урок будується на принципах критичного мислення, кожен учень формулює свої ідеї, оцінки і переконання незалежно від інших. Ніхто не може думати критично за нас, ми робимо це виключно для самих себе. Отже, мислення може бути критичним тільки тоді, коли воно має **індивідуальний характер**. Учні повинні мати достатньо свободи, щоб думати самостійно і вирішувати навіть найскладніші питання.

Критичне мислення не обов'язково є абсолютно оригінальним : ми маємо право прийняти ідею або переконання іншої людини як свої власні. Нам часто навіть приємно погоджуватися з чужою думкою, оскільки це підтверджує нашу правоту. Критично мисляча людина не так вже й рідко розділяє чийсь точку зору. Але **самостійність** - є перша і, можливо, найважливіша характеристика критичного мислення.

По-друге, критичне мислення пов'язане із знаннями, базується на ньому. Інформація є відправним, а зовсім не кінцевим пунктом критичного мислення. Як інколи говорять, "важко думати з порожньою головою". Щоб народити складну думку, потрібно переробити гору "сировини" - фактів, ідей, текстів, теорій, даних, концепцій. Тому учням доводиться разом із вчителями протоптувати стежинки від старого до нового, відновлювати каркаси знань, знову і знову заглиблюватися у фактичний матеріал, інакше користі від критичних умінь буде небагато.

Не можна порівнювати критичне мислення до традиційного вивчення фактів - зрозуміло, що фактичні знання ні в якому разі його не вичерпують. Проте і робота вчителя не зводиться до одного тільки навчання критичного мислення: ми вчимо учнів сприймати найскладніші поняття і утримувати в пам'яті найрізноманітніші відомості. Навчання критичного мислення - це лише частина багатогранної роботи вчителя. Проте саме завдяки критичному мисленню

традиційний процес пізнання індивідуалізується і стає осмисленим, безперервним і продуктивним.

По-третє, критичне мислення починається з постановки питань і з'ясування проблем, які потрібно вирішити. Люди допитливі за своєю природою. Ми помічаємо щось нове і хочемо дізнатися, що це таке. Ми бачимо якусь цікаву річ, явище, і нам вже хочеться проникнути всередину. До речі, біологи стверджують, що вона є невід'ємною властивістю усього живого. Ми з вами звикли спостерігати цю рису у малюків. Проте справжній пізнавальний процес на будь-якому його етапі характеризується *прагненням людини вирішувати проблеми і відповідати на питання*, що виникають з її власних інтересів і потреб. «Отже, - зауважує американський педагог Джон Бін, - складність навчання критичного мислення полягає частково в тому, щоб допомогти учням роздивитися нескінченне різноманіття оточуючих нас проблем».

Американський філософ і педагог Джон Дьюї вважав, що критичне мислення виникає тоді, коли учні починають займатися конкретною проблемою. «Тільки стикнувшись із конкретною проблемою, віднаходячи власний вихід зі складної ситуації, учень дійсно думає». «Головне питання, що має бути задано з приводу ситуації або явища, взятого за відправну точку процесу навчання, є питання про те, якого роду проблеми це явище породжує».

По-четверте, критичне мислення потребує переконливого аргументування. Критично мисляча людина знаходить власне розв'язання проблеми і підкріплює його розумними, обґрунтованими доводами. Вона також усвідомлює, що можливі й інші рішення тієї самої проблеми, і прагне довести, що обране нею вирішення є більш логічним і раціональним, ніж інші.

Критично мисляча людина, *озброєна сильними аргументами*, здатна протистояти навіть таким авторитетам, як друковане слово, сила традицій і думка більшості, нею практично неможливо маніпулювати. Саме розумний, зважений підхід до ухвалення складних рішень про вчинки або цінності лежить в основі більшості визначень критичного мислення. Так, Роберт Енніс визначає критичне мислення як "ухвалення обдуманих рішень про те, як слід поступати й у що вірити".

І, нарешті, *по-п'яте, критичне мислення є мислення соціальне*. Всяка думка перевіряється і відточується, коли з нею діляться з іншими, - або, як пише філософ Х.Аренд, "досконалість може бути досягнута лише у чийсь присутності". Коли ми сперечаємося, читаємо, обговорюємо, заперечуємо і обмінюємося думками з іншими людьми, ми уточнюємо і поглиблюємо свою власну позицію. Тому педагоги, що працюють у руслі критичного мислення, завжди *прагнуть використовувати на своїх заняттях різні види парної і групової роботи*, включаючи проведення дебатів і дискусій, а також різні способи оприлюднення письмових робіт учнів. І немає ніякого протиріччя у тому, що перший пункт визначення критичного мислення говорить про його незалежність, а цей, останній, пункт підкреслює соціальні параметри критичного мислення.

Отже, під критичним мисленням розуміється тип мислення, який характеризується самотійністю, організованістю,

цілеспрямованістю, практичністю та рефлексивністю і дає можливість людині здійснювати оцінку, обґрунтування і вибір власної позиції, думок, вчинків, поведінки.

Особливості організації навчального процесу з використанням методів і прийомів критичного мислення

Навчальний процес, спрямований на розвиток критичного мислення, має такі особливості :

- у навчання включаються завдання, вирішення яких вимагає мислення високого рівня (аналізу, синтезу, оцінки);

- навчальний процес організований як дослідження певної теми, яке використовується шляхом інтерактивної взаємодії учнів. Щоб бути ефективними сьогодні, вчителі повинні використовувати як повсякденний інструментарій : кооперативне навчання зі всіма методами та прийомами роботи в малих групах, проекти, дебати та інші види дискусії, експериментальні вправи, моделювання, соціальні та польові дослідження та ін.;

- результатом навчання визначається не засвоєння фактів або чужих думок, а вироблення власних суджень через застосування до інформації адекватних прийомів мислення;

- викладання в цьому процесі є стратегією постійного оцінювання цих результатів з використанням зворотного зв'язку "учні-учитель" на основі дослідницької активності учнів у класі;

- критичне мислення вимагає від учнів достатніх навичок оперування доказами та формулювання суджень, умовиводів. Сюди ж відноситься і здатність застосовувати графіки і схеми у вирішенні актуальних завдань, знаходити та інтерпретувати оригінальні документи та джерела інформації, аналізувати аргументи, обґрунтувати висновки.

1. Знання, які повідомляються, не повинні подаватися як незаперечні. Для успішного навчального процесу необхідно створювати ситуації відкритого зіткнення власних сумнівів і протиріч із сумнівами і суперечностями інших.

2. Те, що педагоги традиційно вважали помилками в мисленні учнів, має сприйматися як етап процесу просування до знань, як проблема на даному етапі навчання. Як привід для обмірковування і можливість для розвитку. Це сприяє появі у дитини бажання вчитися і разом з учителем вирішувати проблеми, які виникли.

3. Виклад педагогом готової інформації практично виключається з навчального процесу. Моголог вчителя зазвичай застосовується в дуже малих "дозах" і лише якщо :

- необхідно налаштувати учнів на вивчення нового матеріалу;
- учні не можуть самостійно вирішувати проблему у зв'язку з недостатністю інформації. У такому разі вчитель викладає лише деякі основні положення, організовуючи їх активне обговорення.

4. Вчитель виступає як організатор процесу навчання, консультант, фасилітатор, який ніколи не "замикає" навчальний процес на собі. Головними у процесі навчання стіають зв'язки між учнями, їх взаємодія і співпраця. Результати

навчання досягаються взаємними зусиллями учасників навчання, учні беруть на себе взаємну відповідальність за досягнуті результати.

Труднощі, які зустрілися в процесі роботи

За експертними прогнозами у 2020 році найбільш затребуваними на ринку праці будуть вміння навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі і досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі. Але українська школа не готує до цього. Як 10, 20, 50 років тому пересічний школяр отримує в школі суму знань. Учні спроможні лише відтворювати знання, проте часто не отримують вміння застосовувати їх для вирішення життєвих проблем. Спосіб навчання в сучасній українській школі не мотивує дітей до навчання. Матеріал підручників затеоретизований, переобтяжений другорядним фактологічним матеріалом.

Учителі використовують переважно застарілі дидактичні засоби. Педагогів деморалізує низький соціальний статус та рівень оплати праці. Учитель не має справжньої мотивації до особистісного та професійного зростання.

Через хронічне недофінансування сектору сьогодні не всі громадяни України мають рівний доступ до якісної освіти, гарантований державою. Школа відтворює бідність: діти з незаможних родин мають гірші шанси отримати гарну освіту і піднятися соціальною драбиною.

Потрібна докорінна реформа, яка зупинить негативні тенденції, яка перетворить українську школу на важіль соціальної рівності та згуртованості, економічного розвитку і конкурентоспроможності України.

Центральне місце у системі освіти належить середній школі. Саме тут закладається світогляд дітей, формується особистість, її громадянська позиція та професійні якості. Тут вирішується, чи людина захоче і чи зможе навчатися впродовж життя.

В Україні, як і у всьому світі, набирає ваги так зване покоління Y, або «діти тисячоліття», які народилися між 1990 і 2000 роками. Їхні погляди, спосіб життя кардинально відрізняються від старших поколінь. Досить поглянути на організацію офісів провідних технологічних корпорацій, щоб зрозуміти, на що орієнтується креативний клас, який визначає обличчя сучасної економіки. Життя для них – це гармонія між зароблянням коштів, пізнанням нового, самовдосконаленням, грою та розвагою.

На підході покоління Z. Цього року вперше підуть до школи діти, які народилися в 2010 році. . Яке життя оберуть сьогоднішні першокласники? Якою б не була відповідь, маємо запропонувати майбутнім поколінням українців школу, яка буде для них сучасною.

У квітні 2017 року у Харкові відбулася Третя національна (не)конференція EdCamp Ukraine, на якій міністр освіти Лілія Гриневич розповіла про виклики, що стоять перед новою українською школою.

Про кризу знаннєвої школи та компетентності

« Зараз освітній процес у школах орієнтується в основному на надання певної суми знань і трішки – на вміння. Компетентності відрізняються тим, що це не тільки знання, алей практичні навички, необхідні для життя. Знання примножуються драматично швидко. І школа припинила бути єдиним їх

джерелом. У сучасній пересічній українській школі вчителі приходять і переказують знання з підручника, причому дуже часто – застарілі знання. Це нічого не дає для сучасного життя в цьому бурхливому світі. І ось зараз освіта терпить кризу знаннєвої школи. На останньому Всесвітньому економічному форумі в Давосі показали, що очікуватимуть роботодавці від своїх співробітників 2020 року : вміння спілкуватися в команді, критично мислити, розв’язувати комплексні складні проблеми, володіти емпатією, вміти порозумітись. Тобто це те, чого сьогодні в школі практично не вчимо. Громадянська соціальна і загальнокультурна компетентність, екологічна компетентність і безпека, уміння вчитись впродовж життя, фінансова грамотність і підприємливість – це те, що нам катастрофічно бракує , але це те, що допоможе дітям стати щасливими, відповідальними громадянами, які зможуть самореалізуватися. І це велика мета в новій українській школі.»

Партнерські відносини між учительством і батьками

« Знаннєва школа перебуває у кризі також через те, що існує цей підхід трансляції знань з підручників. А крім цього, через авторитарну педагогіку – немає зараз жодного партнерства між учительством і дітьми. А щодо батьків, то вони вже давно не сподіваються на школу як на місце педагогічної консультації. І це велика проблема, адже вчитель має бути партнером для батьків, допомагати вирішувати проблеми дитини. Коли втомлений батько приходить після роботи на батьківські збори, а там йому кажуть: «Ви щось робіть зі своїм сином, він не вчиться, прогулює», це називають педагогічною консультацією? Тому наша мета – побудувати модель для педагогів, яка покаже, як їм працювати з батьками. Розглядати батьків як ресурс, який може облаштувати школу, неправильно, вони втрачають довіру до школи. Найголовніше в педагогіці партнерства – вибудувати довіру між тими, хто навчають, і тими, хто навчається, коли дитина розуміє, що педагог є старшим другом і не зрадить. Нам треба вибудувати довіру між учительством і батьками, довіру суспільства до педагога і довіру держави до вчительства. Ми випишемо стандарти тільки в результатах навчання і скажемо вчителям : «Досягайте цих результатів так, як ви хочете». Ми дамо педагогам свободу готувати програми самостійно, при цьому будуть підручники, модельні програми. Наш виклик – зробити так, щоб учительство було готове до цієї педагогічної свободи».

Педагогізація сімейного мікросередовища з одного боку є передумовою зниження дії зовнішніх взаємовиключних впливів на особистість дитини з іншого умовою посилення цілеспрямованого виховання. Одним із факторів педагогізації сімейного мікросередовища є розвиток зміцнення співробітництва батьків і вчителів. Дослідники, які звертаються до вивчення цих питань :В.Вершинін, Т.Виноградова, О.Докукіна, Т.Кравченко, Л.Обухова, Л.Панфілова, Н.Толстоухова, І.Хоменко, - акцентують на важливості такого співробітництва як дієвого чинника виховання дитини забезпечення узгодженості позицій учителів і батьків як провідних агентів передачі зростаючій особистості соціального досвіду. Водночас визначаються чинники, що негативно позначаються на реалізації виховних можливостей цього процесу найбільш поширеними серед яких є надостатня увага до дитини,

неврахування її провідної ролі у трикутнику : вчитель – дитина- батьки; намагання значної кількості педагогів відмежуватися від сім'ї як головного природного мікросередовища формування і розвитку зростаючої особистості; розрив між шкільним і сімейним вихованням, перетворення співробітництва батьків і вчителів на випадковий набір фрагментарних заходів, не спроможних забезпечити потреби сім'ї в успішному виконанні виховної функції.

Співробітництво батьків і вчителів - процес об'єктивний і, разом з тим, багатофакторний, складний і суперечливий, такий, що потребує спеціального управління. Особливої актуальності це питання набуває в сучасних умовах, коли спостерігається руйнування колишніх авторитетних суспільних структур, а нові створюються доволі повільно й часом недостатньо професійно.

За своєю сутністю співробітництво батьків і вчителів є складним процесом взаємовпливу цих соціальних інститутів один на одного, головною метою якого є виховання дитини протягом усіх років її навчання в школі. Адже не може бути сумніву в тому, що для успіху виховання необхідно, щоб усі, хто займається цією справою, однаково розуміли свої завдання і діяли в одному напрямі, взаємно доповнюючи і допомагаючи один одному.

Батьки і вчителі по-різному залучаються до процесу виховання дитини, в кожного з них є свої переваги в її баченні, свої способи виховного впливу на неї. Перевага сім'ї полягає в наявності емоційного зв'язку батьків з дитиною.

Перевага школи - у можливості спостерігати вихованця у природних умовах спілкування з однолітками, у процесі навчання, тобто у ситуаціях, які у більшості випадків є недоступними для батьків. Окрім того, вчитель має професійні знання і педагогічний досвід; уся його діяльність набуває виховного змісту: і спілкування з учнями, й організація спілкування учнів між собою, і власне навчально-виховний процес.

Однак учитель не має можливості спостерігати за життям учнів поза школою. Отже, як у першому, так і в другому випадку, і в батьків, і в учителів відсутнє цілісне уявлення про індивідуальні особливості кожної конкретної дитини, які мають усебічно враховуватися при залученні її до виховної діяльності, визначення найбільш прийнятних виховних впливів. Саме співробітництво вчителів і батьків надає змогу мінімізувати ці недоліки, не лише виявляти сильні й слабкі сторони кожного суб'єкта виховання, а й сприяти виправленню помилок і коригуванню виховних дій. Для цього змістове наповнення процесу співробітництва має бути комплексним й орієнтуватися на : вивчення дитини, особливостей її розвитку, можливостей і здатностей визначення мети і завдань виховання; окреслення основних напрямів виховної роботи, організацію діяльності дитини своєчасний обмін інформацією щодо ефективності виховання; вироблення єдиного погляду на розуміння сутності виховання, ролі й значення співробітництва батьків і вчителів у вихованні; коригування виховних зусиль; оцінювання рівня вихованості дитини.

Зміст співробітництва батьків і вчителів передбачає створення атмосфери взаємної зацікавленості обох сторін в організації виховної діяльності, координацію виховних зусиль школи та сім'ї, вироблення спільного педагогічного підходу до проблем вивчення і виховання зростаючої особистості.

Соціальне підґрунтя співробітництва батьків і вчителів у вихованні дітей полягає в реальному узгодженні мети школи і тих цілей, які висувують батьки. Досягненню цього може прислужитися оперття на низку вимог, дотримання яких передбачає :

- цілепокладання;
- реалізацію ідей громадянського, гуманістичного виховання;
- відкритість і взаємної довіри обох сторін;
- взаємну повагу, взаємодопомогу учасників співробітництва, підтримку авторитету один одного;
- систематичність і послідовність в організації виховної діяльності;
- створення сприятливого емоційного, психологічного фону виховання;
- - оптимізм у вихованні, врахування позитивного в поведінці та якостях дитини.

Дієва реалізація означених вимог забезпечується :

- високим авторитетом школи, вчителя як носія ідей педагогіки та співробітництва;
- об'єктивним оцінюванням виховного потенціалу батьків і вчителів;
- розвитком демократичних засад у взаємовідносинах, виключення моралізування;
- конструктивним обговоренням виникаючих проблем, прагненням до консенсусу на всіх етапах виховного процесу; включеністю сторін в організований виховний процес;
- профілактикою аморальних проявів і вчинків, уміннями вчителів і батьків передбачати наслідки виховних дій.

Водночас звернення до реалій практики засвідчує наявність чинників, які гальмують не тільки належний перебіг співробітництва батьків і вчителів, а й знижують його можливості у вихованні дитини. Так, з'ясовано, що лише 16,8% батьків відчують себе партнерами вчителя в цьому процесі.

Загалом до того чи того виду співробітництва зі школою залучається 42,7% батьків. Найчастіше це виявляється в допомозі під час організації окремих розважальних чи виховних заходів, участі (почасти доволі пасивної) в роботі батьківської ради класу чи школи. Найбільш характерним видом співробітництва переважна кількість батьків назвала фінансову підтримку навчального процесу або виховних заходів. Відвідування батьківських зборів як один з напрямів співробітництва з учителем вказало від 72,3% до 8,3% батьків, причому ця кількість має чітко виражену тенденцію до зниження від початкової до старшої школи.

Реалізація індивідуального підходу до учнів

Попри те, що в Концепції багато разів декларується індивідуальний, особистісно орієнтований підхід, маємо усвідомити, що його практична реалізація є складним, поетапним і багатоаспектним процесом. Насамперед треба з'ясувати: як об'єктивно оцінювати навчальні можливості й виявляти індивідуальні відмінності, загальні і спеціальні здібності кожного учня; які з них слід першочергово враховувати в процесі вивчення того чи іншого шкільного предмета, виконання різних видів діяльності; як диференціювати зміст навчання з метою індивідуального підходу, яку ступінь самостійності можна надати учневі для створення його індивідуальної траєкторії навчання і якою при цьому буде роль учителя. Лише після отримання відповідей на ці питання можна говорити про дидактично обґрунтований підбір конкретних методів і прийомів реалізації індивідуального підходу до учнів.

Перший напрям вирішення зазначених проблем стосується вивчення індивідуальних можливостей учнів та оцінювання їх успішності. За радянських часів в цій частині індивідуалізації не враховувався досвід розвинутих країн, зокрема, не застосовувалися тестові методики, однак нині спостерігається протилежне: офіційно діагностика рівня підготовки з навчальних предметів обмежена лише одним методом – предметним тестуванням. При цьому переважно застосовуються стандартизовані тести закритого типу, які не можуть визначати здатність учня до творчого мислення і нестандартних дій. Таку здатність можна охарактеризувати як складну чи «вищу компетентність». Складні компетентності, незалежно від того, в якій сфері проявляються, передбачають наявність у людини високого рівня ініціативи, здатності організувати інших людей для досягнення поставлених цілей, готовності оцінювати і аналізувати соціальні наслідки своїх дій тощо.

Згідно з твердженням Дж. Равена компетентність є провідною змістовою основою, що дозволяє сформулювати чотири найважливіші висновки:

- по-перше, перегляд думки про можливості кожного учня, бо всі вони можуть стати компетентними, зробивши свій вибір в щонайширшому спектрі занять; відповідно учителеві треба навчитися бачити кожну дитину з точки зору наявності в неї унікального набору якостей, важливих для успіху в тій або іншій спеціальній сфері;
- по-друге, переформулювання цілей освіти; на перший план виходить завдання розвитку особистості за допомогою індивідуалізації навчання;
- по-третє, зміна методів навчання, які повинні сприяти виявленню і формуванню компетентностей учнів залежно від їх особистих нахилів та інтересів; провідним дидактичним засобом пропонується використання методу проєктів;
- по-четверте, радикальна відмова від традиційних процедур тестування учнів та оцінювання освітніх програм.

Масове поширення репетиторства і «натаскування», тренування випускників шкіл, які готуються до ДПА та ЗНО, на розпізнавання правильних відповідей в тестах суттєво впливає на характер

навчальної діяльності, програмує його репродуктивний стиль, не спрмовує на розвиток творчих здібностей і перехід до компетентнісної парадигми навчання на індивідуальній основі. По суті справи мова повинна йти не лише про недостатню валідність і прогностичну надійність традиційних критерійно-орієнтованих тестів як таких, а про створення діагностики нового типу.

Новими діагностичними методиками, наприклад, Дж. Равен вважає техніку описових висновків, подієво-поведінкове інтерв'ю, процедуру виявлення ціннісних очікувань. Вони повинні відповідати принципово іншим вимогам порівняно із загальноприйнятими тестовими вимірами: бути чутливими до особливостей досвіду (набору компетентностей), який в кожного учня буде своїм; застосовуватися винятково за умови створення для учня адекватного освітнього середовища; враховувати його індивідуальні здібності, інтереси і цінності; фіксувати динаміку розвитку індивідуальних здібностей; гарантувати виявлення різних типів дитячої обдарованості.

Викладені вище міркування свідчать, що для реалізації компетентнісного підходу, закладеного в Концепції, потрібно кардинально розширити набір методів діагностики навчальних досягнень школярів, не обмежуватись стандартизованим тестуванням. Ще в 2014 р. Український центр оцінювання якості освіти анонсував запровадження з 2016 р. тестів, що визначають здатність учнів до навчання. Це могло би стати першим кроком до підвищення аргументованості ЗНО щодо відбору кращих учнів для навчання у ВНЗ. Однак цього не сталося.

Всі тестові методики мають одне ключове обмеження: вони не дають можливості робити уточнення запитань, задати запитання чи завдання повторно, а головне— через відсутність прямого спілкування, діалогу педагога з учнем і неможливість задавати завдання відкритого типу нереально виявити його компетентності високого порядку, оцінити здатність приймати нестандартні рішення, прослідкувати траєкторію його мисленнєвих дій у процесі вирішення завдань. Крім того, відсутність діалогу в оцінюванні стримує, робить нелогічним застосування прийомів діалогічного навчання в школі. Виникає питання: навіщо вчителю перебудовувати стиль навчання, переходити до педагогіки партнерства і компетентнісного підходу, якщо в кінцевому варіанті результативність його роботи вимірюватиметься високими балами його учнів на ДПА та ЗНО, здобутими за рахунок розпізнавання стандартизованих відповідей у стандартизованих запитаннях?

Для уникнення зазначених недоліків діагностики тестування доцільно обов'язково поєднувати з іншими формами і методами моніторингу: завдання відкритого типу, діагностичні співбесіди. Уваги й запозичення заслуговують окремі елементи моніторингу навчальних досягнень, які містяться у програмах міжнародного оцінювання. Наприклад, програма PISA, до якої в 2018 р. долучиться Україна, має за мету порівняти освітні системи близько 80 країн світу через вимірювання компетентностей учнів з читання, математики і природничих дисциплін, прямо не пов'язаних з оволодінням шкільними

програмами. Крім того, велика увага в дослідженні PISA приділяється вивченню факторів, що впливають на успішне навчання учнів.

Другий напрям тісно пов'язаний з попереднім і стосується виявлення спеціальних здібностей, що є ознакою придатності учня до певного виду діяльності чи окремої професії. Адже діагностика навчальних досягнень, ЗНО не «прив'язується» безпосередньо до професійної діагностики та профвідбору. ЗНО об'єктивно не може виконати функцію професійної діагностики, оскільки кількість шкільних предметів, щодо яких здійснюється ЗНО, надто мала і не може вияснити широкий спектр спеціальних здібностей, від яких залежить придатність випускника

школи до тієї чи іншої професії або виду фахової діяльності. Це дуже важливо, адже, за даними міжнародних експертів, біля половини випускників працює не за спеціальністю, а кожен третій змінює професію зразу ж після закінчення ВНЗ. Ще в школі учневі потрібно зрозуміти, яка професія найбільше підходить для нього, відповідає його типу темпераменту, індивідуальним нахилам і здібностям. При наданні учням допомоги у професійному самовизначенні потрібно спрямовувати їх не тільки на спеціальні, а й спільні для багатьох галузей компетентності, які будуть затребувані на ринку праці у найближчі роки. У найближчі п'ять років, зазначає О. Семенюк, перша позиція в списку актуальних компетентностей збережеться за умінням вирішувати складні проблеми. Далі йде все, що пов'язано з умінням встановлювати взаємовідносини, управлінням людьми, емоційним інтелектом і

критичним мисленням. Це базові речі, які сильно переформатуються. Важливим також буде контекстне мислення: уміння обробляти великі масиви даних, вичленення з потоку інформації найголовнішого. «Важливі уміння бачити наперед, бути гнучким, правильно адаптуватися, прогнозувати непрогнозоване, прораховувати ситуацію, навіть коли відбуваються дуже серйозні зміни, тобто спосіб мислення не в чорно-білих тонах «або-або», а «і-і», – зазначає авторка.

Актуальні ключові компетенції в найближчі роки:

Давос 2016 р.

У 2020 р.

1. Вирішення складних проблем
2. Критичне мислення
3. Творчість
4. Управління людьми
5. Взаємодія з іншими
6. Емоційний інтелект
7. Оцінка та прийняття рішень
8. Орієнтація на сервіс
9. Ведення переговорів
10. Когнітивна гнучкість

У 2015 р.

1. Вирішення складних проблем
2. Взаємодія з іншими
3. Управління людьми
4. Критичне мислення
5. Ведення переговорів
6. Контроль якості
7. Орієнтація на послуги
8. Оцінка та прийняття рішень
9. Активне слухання
10. Творчість

Третій напрям зумовлений тим, що до певної міри «забороненою зоною» індивідуалізації є зміст навчання, який підлягає стандартизації на найвищому рівні нормативного забезпечення.

Можливості здійснення індивідуального підходу в змісті освіти проявляються переважно у диференціації загальної освіти, яка має за мету, з одного боку, забезпечити однакові умови для отримання учнями певного рівня освіти, і, з другого боку, розширити можливості

індивідуалізованого підходу за рахунок шкільного компонента і варіативної частини змісту

навчання. Ніхто не заперечує важливості створення таких умов, але чи достатньо цього для розвитку обдарованих учнів, дітей з особливими потребами, іншими відмінностями? Мова йде про реалізацію такого індивідуального підходу в навчанні, в рамках якого учень стає повноцінним суб'єктом навчального процесу: отримує право активно обирати й самостійно конструювати своє

шкільне життя. Вчитель при цьому від ретрансляції знань переходить до проєктування

індивідуальної траєкторії інтелектуального та особистісного розвитку кожного учня, в т. ч. за рахунок гнучкого змісту навчання.

У цьому зв'язку актуальності набуває використання ідей «відкритого навчання» (К. Кунерт, Ц. Зільберман, Р. Барт та ін.). «Відкрите навчання» у розвинутих країнах світу визнано основним стратегічним шляхом до формування індивідуальності учня. Цілі такого навчання стосуються і змісту, і методики навчання. Учням може надаватись можливість самостійно обирати навчальний матеріал, тривалість і спосіб його вивчення. Отже, навчання стає самокерованим процесом, а роль вчителя змінюється залежно від ступеня самостійності учня. Чим вищий рівень здібностей учня, тим менше в його навчанні «вміщується» педагог – стає консультантом і радником. Звичайно, що так вивчаються лише окремі фрагменти змісту і лише тими учнями, котрі можуть працювати

самостійно. Крім трьох зазначених вище напрямів, що передують безпосередньо індивідуалізації навчання, важливо визначити, які особливості учня і в яких показниках проявляються і розвиваються в процесі вивчення того чи іншого шкільного предмета, як спрогнозувати оптимальну траєкторію навчання учня з метою розвитку його здібностей і нахилів, як збалансувати його пізнавальні й професійно орієнтовані інтереси, здібності, нахили і перспективи ринку праці в контексті формули «хочу – треба – можу» тощо.

Отже, індивідуалізація навчання з позицій Концепції нової української школи пов'язана з багатьма передумовами, без яких неможливо застосувати зазначені у цьому державному документі ідеї компетентнісного підходу, педагогіки партнерства, індивідуальної траєкторії навчання тощо задля повноцінного врахування й розвитку індивідуальних можливостей і здібностей кожного учня. Безпосередньо реалізації цих ідей має передувати: чітке визначення

діагностичного поля і засобів оцінювання навчальних досягнень і можливостей, загальних і спеціальних здібностей кожного учня; тісна «прив'язка» моніторингу навчальних досягнень і можливостей до професійної діагностики і професійного відбору; розширення диференціації змісту навчання відповідно до індивідуальних траєкторій навчання кожного учня; посилення ступеня самостійності учнів у створенні їх індивідуальних траєкторій навчання шляхом застосування елементів «відкритого навчання»; зміна ролі учителя за рахунок акценту на його консультативно-авторській функції.

Лише після отримання відповідей на ці питання можна говорити про дидактично обґрунтований підбір конкретних методів і прийомів безпосередньої реалізації індивідуального підходу до учнів.

Таким чином, для реалізації зазначених та інших завдань слід здійснити суттєві зміни в освіті: у змісті, цілях, методах і технологіях навчального процесу, його матеріально-технічній базі; у самій організації освіти в Україні, мережі навчальних закладів; у підготовці педагогів.

Актуальним завданням сучасної школи є реалізація компетентнісного підходу в навчанні, який передбачає спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових компетенцій особистості. Результатом такого процесу має бути сформованість загальної компетентності людини, яка включає сукупність ключових компетенцій і є інтегрованою характеристикою особистості.

7. Напрямки удосконалення роботи

Тема самоосвітньої діяльності:

Новий вимір якості початкової освіти.

Нова українська школа як модель поваги до прав дитини, демократії, підтримки добрих ідей»

Ці діти почали приходити в цей світ у 2010 році; щотижня їх народжується 2 500 000; до 2025 року їх буде 2 млрд.

У 2016 році вони почали приходити до школи. У 2018 році до 1-го класу українських шкіл їх піде близько 500 000. Це діти покоління Альфа.

Час Альфа - це період яскравих, творчих, гармонійно розвинених самодостатніх особистостей, які здатні досягти вищої реалізації і позитивно вплинути на світ навколо себе!

Діти покоління Альфа:

- їх не можна примусити щось робити, з ними потрібно домовлятися;
- навчаються, якщо розуміють, для чого їм це потрібно;
 - для них важливі співпраця та партнерство;
 - їм необхідні заохочення та обґрунтована похвала;
 - для них не важливі формальні правила, їм важлива самодисципліна, а не контроль;
 - залежні від технологій, зайняті кількома справами одночасно, дуже мобільні;
 - стануть рушійною силою прогресу в нашому столітті.

Учителі покоління Альфа:

- володіють навичками ненасильницького спілкування;
- відкривають можливості для інтеграції знань і навичок з різних дисциплін і критичного оцінювання того, як ці частини взаємодіють;
- практикують педагогіку партнерства;
- вміють підкреслити сильні сторони, за помилки не сварять – хвалять за вміння їх побачити, виправити і не повторювати;
- практикують Classroom Management і формувальне оцінювання;
- на «Ти» з сучасними технологіями, впроваджують перевернуте навчання, знають про особливості кліпового мислення, практикують кінезіологію та йогу;
- допомагають визначити місію, навчають ставити мету і планувати досягнення цілей, заохочують до емпатії та синергії, практикують здоровий спосіб життя.

Формула Нової Української школи складається з 8 компонентів:

- **Новий зміст освіти**, заснований на формуванні компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в суспільстві.
- **Умотивований учитель**, який має свободу творчості й розвивається професійно.
- Наскрізний **процес виховання**, який формує цінності.
- **Децентралізація та ефективне управління**, що надасть школі реальну автономію Педагогіка, що ґрунтується **на партнерстві між учнем, учителем і батьками**.
- Орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, **дитиноцентризм**.
- **Нова структура школи**, яка дозволяє добре засвоїти новий зміст і набутти компетентності для життя.
- **Справедливий розподіл публічних коштів**, який забезпечує рівний доступ усіх дітей до якісної освіти.

Наскрізне застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі та управлінні закладами освіти і системою освіти має стати інструментом забезпечення успіху Нової школи. Запровадження ІКТ в освітній галузі має перейти від одно-разових проєктів у системний процес, який охоплює всі види діяльності. ІКТ суттєво розширяють можливості педагога, оптимізують управлінські процеси, таким чином формуючи в учня важливі для нашого сторіччя технологічні компетентності.

Ключові компетентності життя

Нові освітні стандарти будуть ґрунтуватися на «Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей ціложиттєвої освіти».

Відповідно до нового базового Закону «Про освіту» ключовими для Нової української школи визначено такі компетентності:

3. Математична грамотність. Уміння застосовувати математичні (числові та геометричні) методи для вирішення прикладних завдань у різних сферах діяльності. Здатність до розуміння і використання простих математичних моделей. Уміння будувати такі моделі для вирішення проблем.

4. Компетентності в природничих науках і технологіях. Наукове розуміння природи і сучасних технологій, а також здатність застосовувати його в практичній діяльності. Уміння застосовувати науковий метод, спостерігати, аналізувати, формулювати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти, аналізувати результати.

5. Інформаційно-цифрова компетентність передбачає впевнене, а водночас критичне застосування інформаційно- комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні. Інформаційна й медіа-грамотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, роботи з базами даних, навички безпеки в Інтернеті та кібербезпеці. Розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо).

6. Уміння навчатися впродовж життя. Здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових вмінь і навичок, організації навчального процесу (власного і колективного), зокрема через ефективне керування ресурсами та інформаційними потоками, вміння визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, вибудовувати свою навчальну траєкторію, оцінювати власні результати навчання, навчатися впродовж життя.

7. Соціальні і громадянські компетентності. Усі форми поведінки, які потрібні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, на роботі. Уміння працювати з іншими на результат, попереджати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісів.

8. Підприємливість. Уміння генерувати нові ідеї й ініціативи та втілювати їх у життя з метою підвищення як власного соціального статусу та добробуту, так і розвитку суспільства і держави. Здатність до підприємницького ризику.

9. Загальнокультурна грамотність. Здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва. Ця компетентність передбачає глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших.

10. Екологічна грамотність і здорове життя. Уміння розумно та раціонально користуватися природними ресурсами в рамках сталого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя.

Педагогіка партнерства

«Якщо вчитель став другом дитини, якщо ця дружба осяяна благородним захопленням, поривом до чогось світлого, розумного, у серці дитини ніколи не з'явиться зло», – писав Василь Сухомлинський.

Принципи педагогіки партнерства :

- повага до особистості;
- доброзичливість і позитивне ставлення;
- довіра у відносинах, стосунках;
- діалог – взаємодія – взаємоповага;
- розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків);

- принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей).

В основі педагогіки партнерства – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними й зацікавленими співниками, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат.

Школа має ініціювати нову, глибшу залученість родини до побудови освітньої траєкторії дитини.

Діалог і багатостороння комунікація між учнями, учителями та батьками змінить односторонню авторитарну комунікацію вчитель – учень.

Будуть широко застосовуватися методи викладання, засновані на співпраці (ігри, проекти (соціальні, дослідницькі), експерименти, групові завдання тощо). Учні залучатимуться до спільної діяльності, що сприятиме їхній соціалізації та дозволить успішніше оволодівати суспільним досвідом.

Буде змінено підходи до оцінювання результатів навчання. Оцінки слугуватимуть для аналізу індивідуального прогресу і планування індивідуальної швидкості, а не ранжування учнів.

Оцінки розглядатимуться як рекомендація до дії, а не присуд. Педагогіка партнерства і компетентнісний підхід потребують нового освітнього середовища. Таке середовище допомагають створити, зокрема, новітні інформаційно-комунікаційні технології. Вони підвищують ефективність роботи педагога, ефективність управління освітнім процесом, а водночас уможливають індивідуальний підхід до навчання. Нова школа буде підтримуватися електронною платформою для створення і поширення електронних підручників і навчальних курсів для школярів та вчителів.

Нова школа потребує нового вчителя, який може стати агентом змін. Реформою передбачено низку стимулів для особистого і професійного зростання, щоб залучити до професії найкращих.

Школа українська буде успішна, якщо в неї прийде успішний учитель. До дітей має прийти людина-лідер, яка може вести за собою, яка любить свій предмет, яка його фахово викладає.

Насамперед учителю буде надано академічну свободу. Учитель зможе готувати власні авторські навчальні програми, власноруч обирати підручники, методи, стратегії, способи і засоби навчання; активно виражати власну фахову думку. Держава гарантуватиме йому свободу від втручання у професійну діяльність.

Суттєвих змін зазнає процес і зміст підготовки вчителя. Учителі вивчатимуть особистісно орієнтований та компетентнісний підхід, управління освітнім процесом, психологію групової динаміки тощо. У зв'язку з цим варто говорити про нову роль учителя – не як єдиного наставника та джерело знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини.

Орієнтація на учня

Нова українська школа буде працювати на засадах особистісно орієнтованої моделі освіти. У рамках цієї моделі школа максимально враховує здібності,

потреби та інтереси кожної дитини, на практиці реалізуючи принцип дитиноцентризму.

Освітню діяльність буде організовано з урахуванням навичок XXI століття, відповідно до індивідуальних стилів, темпу, складності та навчальних траєкторій учнів: від комунікативних типів завдань (знайти спільну мову з друзями, учителями, однокласниками, батьками, незнайомими людьми) до творчих (креативно-інноваційних).

У навчанні будуть враховані вікові особливості фізичного, психічного і розумового розвитку дітей. З цією метою запроваджується двоциклова організація освітнього процесу на рівнях початкової і базової загальної середньої освіти.

Буде забезпечено неупереджене та справедливе ставлення до кожного учня, буде подолано будь-яку дискримінацію (за ознакою віросповідання, гендеру, здоров'я, національності тощо). Відзначатися будуть зусилля й успіхи всіх учнів.

Учителів навчатимуть, як плекати гідність і віру учнів у себе. **Учні матимуть свободу вибору предметів та рівня їхньої складності. З'явиться можливість навчання в різновікових предметних або міжпредметних групах.**

З цією метою потребує змін також організація простору й класу: крім класичних варіантів, буде використано новітні, наприклад, мобільні робочі місця, які легко переорієнтовувати для групової роботи.

У Новій школі буде заохочуватися інклюзивна освіта. Для учнів з особливими потребами буде створено умови для навчання спільно з однолітками. Для таких дітей буде запроваджено індивідуальні програми розвитку, включаючи корекційно-реабілітаційні заходи, психолого-педагогічний супровід.

Виховання на цінностях

Нова українська школа буде формувати ціннісні ставлення і судження, які служать базою для щасливого особистого життя та успішної взаємодії з суспільством.

Виховний процес буде невід'ємною складовою усього освітнього процесу і орієнтуватиметься на загальнолюдські цінності, зокрема морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей), **соціально-політичні** (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність).

Нова школа буде плекати українську ідентичність.

Нова школа буде виховувати не лише відповідальність за себе, а й за розвиток і добробут країни та всього людства.

Виховання не буде винесено в окремі «заняття з моралі». Формування характеру можливе лише через наскрізний досвід. Усе життя Нової школи буде організовано за моделлю поваги прав людини, демократії, підтримки добрих ідей.

У формуванні виховного середовища братиме участь весь колектив школи. У закладах буде створюватися атмосфера довіри, дружельюбності й доброзичливості, взаємодопомоги і взаємної підтримки при виникненні труднощів у навчанні та повсякденному житті.

Ключовим виховним елементом стане приклад учителя, який покликаний захопити дитину.

У Новій школі будуть вимірювати індивідуальні нахили та здібності кожної дитини для цілеспрямованого розвитку і профорієнтації. У цій справі Нова школа буде щільно співпрацювати з позашкільними закладами освіти.

Нова структура

Дитячий організм не сприймає більше, ніж відведено природою для його віку. Реформа передбачає суттєву зміну структури середньої школи, щоб максимально урахувати фізичні, психологічні, розумові здібності дитини кожної вікової групи.

Початкова освіта

Навчання починатиметься, як правило, з шести років. Якість освіти, зокрема з іноземної мови, буде підвищено в кожній початковій школі. Навчання буде організовано за єдиним стандартом, без запровадження предметів з поглибленим рівнем.

Перший цикл початкової освіти допоможе учню звикнути до шкільного життя. У другому циклі початкової освіти в учнів буде формуватися почуття відповідальності й самостійності, зокрема :

- у процесі навчання будуть використовуватися методи, які вчать робити самостійний вибір, пов'язувати вивчене з практичним життям, враховують індивідуальність учня;

- запроваджується предметне навчання;

- частина предметів буде оцінюватися.

Державна підсумкова атестація здобувачів початкової освіти буде здійснюватися лише з метою моніторингу якості освітньої діяльності закладів і буде проводитися вчителями школи. У початковій школі (як і в гімназії та ліцеї) не буде «одногодинних» курсів або предметів. В одному класі не буде більше 8 обов'язкових предметів.

Згідно Концепції «Нової української школи», що ухвалена рішенням колегії МОН від 27.10.2016 року, освітні заклади мають працювати на засадах «педагогіки партнерства». Основні принципи цього підходу: повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; довіра у відносинах, стосунках; діалог – взаємодія – взаємоповага; розподілене лідерство (про активність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків); принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей).

Одне із завдань педагогіки Ш. Амонашвілі визначив так: «Зробити дитину нашим (дорослих – учителів, вихователів, батьків) добровільним соратником, співробітником, одnodумцем у своєму житті, вихованні, освіті, навчанні, становленні, зробити її рівноправним учасником педагогічного процесу, дбайливим і відповідальним за цей процес, за його результати».

Ефективність педагогіки партнерства пов'язана з глибоким розумінням психологічних основ взаємодії та співпраці між учителем,

учнем і батьками, які об'єднані цілями та прагненнями, є відповідальними, рівноправними учасниками освітнього процесу.

Педагогіка партнерства має ґрунтуватися на засадах толерантності.

Толерантність особистості – це доброзичливе та терпиме ставлення до оточуючих і навколишніх подій, що не порушують прав людини й не завдають шкоди навколишньому середовищу.

Визначено, що структура толерантності особистості базується на основних структурних компонентах: когнітивному (знання про об'єкти і ситуації життєдіяльності, що є результатом набуття індивідуального досвіду); емоційному (емоційні стани, які передують виникненню поведінкового компоненту, сприяючи систематизації знань і появі певної поведінки); поведінковому (призводить до актуалізації елементарних фіксованих установок, ціннісних орієнтацій та етнічних цінностей). Установка, щодо толерантності, виявляється в діях і вчинках людини, оскільки вчинок є єдиною структурою, що відповідає реальним цілісним проявам самореалізації людини як особистості, індивіда, громадянина).

Показниками толерантності є особистісна відповідальність, емпатія та конструктивна взаємодія з оточуючими і природним середовищем. Критеріями досягнення толерантності є : визнання різноманіття поглядів, життєвих принципів, цінностей інших людей; терпимість до оточуючих і навколишніх подій, що не порушують прав людини та не завдають шкоди природному середовищу; готовність допомогти. За таких умов навчально-виховний процес спрямований на: створення толерантного середовища, партнерської взаємодії між учителем, учнем та батьками, розвиток прагнення до самовдосконалення; мотивацію до творчої самореалізації; розвиток позитивного мислення; організацію навчально-виховного процесу, що обумовлює глибоке володіння загальнолюдськими цінностями; мотивацію доброзичливого, терпимого ставлення до оточуючих; забезпечення мотивації до уникнення агресії, заздрощів; мотивацію до позитивних вчинків, взаєморозуміння та взаємодопомоги; забезпечення конструктивного постійного зворотного зв'язку; розкриття та розвитку здібностей і можливостей кожної дитини нової української школи.

Учитель є суб'єктом своєї діяльності. Однак об'єктом його впливу є не учень, а процес едукації в цілому. Олена Володимирівна - організатор цього процесу. Її функція полягають не в тому, щоб самій все зробити за дитину, а організувати діяльність, що є значно важче і що вимагає більшої майстерності. Вчителем систематично створюються в класі умови для власної діяльності школярів. За такої організації заняття навчальна діяльність є результативною.

Сказане вище не означає, що в системі викладених поглядів роль учителя як «режисера» навчально-виховного процесу зменшується. Навпаки, чим більше він виявляє себе, тим вагомішим є результат навчання. Сутність проблеми

полягає лише в тому, на що вчитель спрямує свої зусилля — на чітку організацію діяльності учня чи на виконання тієї роботи, яку повинен виконувати сам школяр.

Отже, зусилля вчителя скеровуються на конкретні точки системи «учень-предмет». Основними функціями вчителя є:

- одержання і опрацювання зворотної інформації, що стосується навчання, виховання і розвитку учня;
- безпосередній стимулюючий вплив на учня (сугестія, оцінка тощо);
- визначення і презентація об'єкта діяльності учня (у вигляді задачі);
- вплив на процес діяльності учня (забезпечення посібниками, унаочненнями, супутня допомога).

Від одержання і опрацювання зворотної інформації про учня значною мірою залежить успіх навчального процесу. Серед чинників, на основі яких учитель будує свою тактику навчання учнів, слід виділити: фактичний рівень знань, умінь і навичок, здібності, нахили, запити і практичні цілі, вікові та фізіологічні особливості тощо. Узагальнений висновок у кожному окремому випадку створює більш-менш чітку картину можливостей і схильностей учнів до виконання намічених завдань. З огляду на це Макаренко О.В. приймає рішення щодо посилення мотивації, визначення предмета, вибору типу задачі тощо.

Вплив на школяра за умов співробітництва вчителя та учня здійснюється кількома шляхами:

- оцінюванням результатів діяльності учня у формі оцінного коментування;
- заохоченням чи осудом у зв'язку з виконанням певного завдання або з певним вчинком (педагогічне підкріплення виконаної дії);
- різноманітними спонуканнями до дії в формі пропозицій, підказок, побажань, прохань тощо, які можуть виражатися як словесно, так і за допомогою інтонації, жестів, міміки тощо;
- постійним впливом на мотиваційну сферу учня. Безпосередній вплив учителя на учня виявляється ефективним лише за умови взаємної поваги, довіри і високої вимогливості.

Функція вчителя щодо об'єкта діяльності учня визначається у двох напрямках: учитель обирає предмет або його частину і знаходить найбільш раціональний шлях його методичної презентації.

Вплив учителя на процес діяльності учня полягає в тому, що він виступає як джерело додаткової інформації, тобто як фактор підтримки і як сила, що скеровує діяльність учня, надає йому необхідну допомогу і зберігає при цьому максимум його самостійності. Майстерність його полягає в тому, що він організовує та веде процес навчання і водночас «стоїть осторонь», залишаючи учневі роль інтелектуального лідера.

Сутність педагогіки співробітництва полягає в демократичному та гуманному ставленні до дитини, забезпеченні їй права на вибір, на власну гідність, на повагу, права бути такою, якою вона є, а не такою, якою хоче її бачити вчитель.

Стосунки співробітництва складаються там, де діти і дорослі об'єднані спільними поглядами і прагненнями. Добрі й людські стосунки між учителем і учнем сприймаються дитиною як норма життя. «Раз добром нагріте серце вік не

прохолоне», - ці слова Т. Шевченка підтверджують одвічний закон гуманістичного виховання: атмосфера добрих стосунків формує добру людину, авторитарність і грубість сприяють розвитку мізантропічних рис у її характері, бо немає в раба вищого прагнення, ніж стати деспотом. Педагогіка співробітництва бачить в учневі добровільного і зацікавленого соратника, одноступця, рівноправного учасника педагогічного процесу, турботливого і відповідального за його результати.

В основу нового підходу покладено демократизацію та гуманізацію взаємин між учителем та учнем, оптимістичний погляд на людину, зміну характеру взаємодії. Педагогіка співробітництва визначає істинно демократичний спосіб співпраці педагога і дитини, який не відкидає різниці в їх життєвому досвіді, знаннях, але передбачає безумовну рівність у праві на повагу, довіря, доброзичливе ставлення і взаємну вимогливість.

До реалізації ідей педагогіки співробітництва (педагогіки партнерства) ведуть, зрештою, два шляхи.

По-перше, шлях, який можна назвати «романтичним» — «віддавши серце дітям». Учитель наближується до дитини за рахунок великої любові й поваги до неї, «схиляється до її рівня». Слідом за В. Сухомлинським цей шлях пропонував і відомий грузинський педагог Ш. Амонашвілі.

По-друге, шлях розподілу функцій вчителя та учня і організації їхньої співпраці, про що вже йшлося вище. У функції вчителя входить ретельно підготувати вдома для дитини навчальне завдання, продумати в деталях хід його вирішення різними групами учнів тощо. Функція учня - на добровільних засадах прийняти запропоновану вчителем задачу як свою і самостійно її вирішувати.

У такому випадку обидва учасники навчання і виховання - вчитель і учень - рівноправні, вони - суб'єкти діяльності. Ніхто ні над ким не застосовує владу. Так реалізується ідея рівності.

Психологічну основу педагогіки співробітництва становлять суб'єкт-суб'єктні стосунки співпраці двох суб'єктів. Цей тип взаємин є для навчально-виховного процесу оптимальним, бо, з одного боку, він зберігає за вчителем функцію управління, а з іншого, — надає учневі можливість діяти самостійно.

8. Література

- 1. Анісімова Г.О. Сучасний урок у початковій школі: традиції та інновації : навчально-методичний посібник / Г.О.Анісімова, О.В.Нікулочкіна. – Т.: Мандрівець, 2013. – 104 с.**

Показником того, наскільки вчитель здатний нетрадиційно розв'язувати актуальні проблеми, що стоять перед сучасною школою, - це його готовність до впровадження інновацій. Новий підхід до характеру й рівня професійної діяльності сучасного вчителя пов'язаний з бажанням відійти від стереотипів у навчанні, вихованні та розвитку особистості. Він передбачає індивідуально-творчу діяльність педагога, здатного створити й запровадити нові технології, що ефективно реалізують вимоги особистісно орієнтованого освітнього простору. За А.Дістервегом, без прагнення до наукової роботи вчитель елементарної школи потрапляє під владу трьох педагогічних «демонів» : механічності, рутинності,

банальності. Він дерев'яніє, костеніє й опускається. Результатом творчого пошуку вчителя можуть бути нові освітні технології, авторські програми, оригінальні виховні ідеї, форми і методи навчання й виховання молодших школярів, нестандартні підходи в управлінні освітнім процесом початкової школи. Як наслідок – зростання педагогічної майстерності вчителя, рівня його культури, мислення, світогляду, готовність до здійснення інноваційного навчання. Щоб визначити, чи належить будь-яка освітня технологія до інноваційної, потрібно виокремити в ній головну ідею, спрямовану на розвиток освіти, й визначити рівень її новизни. Посібник акцентує увагу на сучасних підходах до організації навчально-виховного процесу в початковій школі. Автори дають коротку характеристику освітніх технологій, розкривають дидактичні та методичні можливості інноваційних процесів й особливості їх організації, розглядають досвід використання освітніх технологій. На сучасній науковій основі викладено методичні вимоги до основної форми організації освітнього процесу – уроку в умовах школи, що розвивається.

2. Амонашвили Ш.А. Размышления о гуманной педагогике/ Ш.А. Амонашвили. – М.: Издательский Дом Шалвы Амонашвили, 1996. – 496 с.

3.Бондаренко О.Е. Читаємо самостійно : змістовно-художні особливості творів українських письменників, рекомендованих для уроків позакласного читання : навчальний посібник/ О.Е Бондаренко, В.П.Сиротенко. – Слов'янськ, 2015. – 240 с.

Програма з літературного читання для початкових класів передбачає, що значна частина художньо-літературної інформації, якою на початковому рівні повинні оволодіти учні 2-4 класів, доноситься до них на уроках позакласного читання. Однак це той матеріал, який важко піддається уніфікації, що і враховується укладачами посібника.

Основна частина посібника складається з чотирьох розділів, зміст яких дозволяє проводити уроки позакласного читання з орієнтацією на класичні зразки української дитячої літератури, не представлені в обов'язковій програмі з літературного читання, так і на твори сучасних письменників Донеччини, науково-популярні видання, дитячу періодику, що сприятиме ознайомленню школярів із сучасним літературним життям України.

У посібнику подається літературознавчий словничок, що обумовить єдине трактування дискусійних художньо-літературознавчих явищ, а також тексти художніх творів, на яких зосереджуються укладачі. Це забезпечить як учителя, так і школяра необхідним змістовно-художнім матеріалом, надаючи водночас можливість запропонувати власне прочитування та сприйняття обраних текстів.

4. Гавриш Н.В. Філософія для дітей. Цікаві уроки для молодших школярів: методичний посібник/ Н.В.Гавриш, О.О. Лінник. – К., Видавничий дім «Слово», 2014. – 232 с.

Посібник «Філософія для дітей» містить програму навчально-розвивального інтегрованого курсу для учнів початкової школи, методичні рекомендації щодо роботи за відповідною програмою з дітьми молодшого шкільного віку та дидактичні матеріали, що дадуть змогу педагогам і батькам самостійно конструювати цікаві уроки філософії для дітей.

Посібник складається з двох частин : теоретичної (в ній викладено основні науково-теоретичні позиції побудови курсу дитячої філософії та рекомендації щодо організації навчально-розвивальної роботи в освітньому процесі початкової школи) та практичної, що становить по суті методичний конструктор з текстами, описами ігор, вправ, запитань для опрацювання кожної з тем програм для початкової школи, які подані на початку розділу.

5. Дівакова І. І. Інтерактивні технології навчання у початкових класах : посібник / І. І. Дівакова. – Т.: Мандрівець, 2012. – 180 с.

Посібник знайомить із новітніми підходами до організації навчання – інтерактивними технологіями, що допоможуть учителеві зробити процес навчання цікавим, різноманітним, ефективним. У посібнику висвітлено суть інтерактивного навчання, подано конкретні пропозиції щодо організації роботи в групах, описано структуру і методику проведення інтерактивного уроку. Книга містить детальний опис інтерактивних вправ, що їх можна застосовувати на кожному з етапів інтерактивного уроку, зразки конспектів уроків у початковій школі з використанням різноманітних інтерактивних вправ. У посібнику описано способи оцінювання учнів на інтерактивних уроках.

6. Закон України «Про освіту»

7. Коновалова М. В. Педагогічні технології: інструментарій, механізми, технологічна карта / М.В. Коновалова, Ю.О. Куликова, О.П. Семиволос. - Х.: Вид. група «Основа», 2015. - 96 с. - (Серія «Золота педагогічна скарбниця»).

Стратегія сучасної освіти полягає в тому, щоб дати можливість усім без винятку учням виявити свої таланти і творчий потенціал. Освіта має перетворитися на процес безперервного розвитку особистості. Завдання педагога в сучасній школі — не викладати свій предмет, а розвивати особистість його засобами. Отже, педагоги сучасної школи, перш ніж утворювати особистість, мають навчитися розвивати її за допомогою свого предмета. А для цього необхідно відійти від старих догм і стереотипів, постійно підвищувати свій професійний рівень, займатися самоосвітою: вивчати нові течії в педагогіці, знайомитися з працями сучасних педагогів-новаторів (як вітчизняних, так і закордонних), учитися впроваджувати нові сучасні педагогічні технології на своїх уроках, тобто — підвищувати свою професійну компетентність. Професійно-компетентною є робота вчителя- новатора, в якій на високому рівні відбуваються педагогічна діяльність, педагогічне спілкування, реалізація особистості учителя, досягнення визначних результатів у навчанні та вихованні учнів. Основні якості, які повинен мати педагог-новатор: прагнення до особистісного розвитку, креативність; мотивацію та готовність до інновацій; розуміння сучасних пріоритетів освіти; здатність і потреба в рефлексії; розуміти, що кінцева мета освіти та педагогіки — це допомога людині стати собою, допомога в якнайповнішому розкритті її можливостей.

У книзі подано історію розвитку педагогічних технологій; методику та форми організації навчального процесу з використанням інтерактивних, ігрових, здоров'язберігальних технологій. Особлива увага приділена моделюванню

уроку, представлено конструктори та технологічні карти сучасного уроку, надано зразки уроків з використанням сучасних технологій навчання.

8. Концепція

«Нова українська школа»

<http://mon.gov.ua/202016/12/05/konczepczyia.pdf>.

9. Коханова О.П. Психологія партнерської взаємодії в освіті: навчально-методичний посібник. – К. : Вид-во ПП Щербатих О. В. – 2011. – 104 с.

10. Пуліна А.А. Педагогічне проектування в сучасній школі: методичний посібник / А.А. Пуліна – Х.: Вид. група «Основа», 2009. – 160 с.

Зміст, структура і форми науково-методичної роботи педагогів у загальноосвітньому навчальному закладі значно змінюються при переході сучасної системи освіти від управління процесом освіти за кінцевим результатом, що описується знаннями, вміннями, навичками учня, до компетентнісного підходу, пов'язаного з вихованням і розвитком компетентнісної особистості, тобто особистості, здатної діяти осмислено, орієнтуючись у мінливому навколишньому світі. Такий перехід виправданий соціальним замовленням суспільства. Сучасна система освіти має бути побудована на наданні учням можливості міркувати, зіставляти, формулювати та аргументувати власну точку зору, спираючись на знання фактів, законів, закономірностей науки, на власні спостереження, свій досвід, проектувати та реалізовувати власні навчальні проекти, творчо і нестандартно вирішувати виникаючі проблеми, що зовсім неможливо без відповідної науково-методичної підготовки педагогів. Джерелом інноваційних змін освітнього простору, які ґрунтуються на науковому дослідженні, ціле покладанні, прогнозуванні, конструюванні, моделюванні різних об'єктів, розробці технології майбутньої діяльності є педагогічне проектування.

У даному методичному посібнику обґрунтовується необхідність створення у загальноосвітніх навчальних закладах системи організаційно-методичного забезпечення педагогічного проектування як найважливішого елемента інноваційної діяльності через створення багаторівневої проектної системи організації методичної роботи та запровадження постійно діючого семінару для всіх творчих педагогів «Основи педагогічного проектування».

11. Романова І.А. Сучасний урок у системі навчальної діяльності молодшого школяра/І.А. Романова// Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології - 2013, - № 5 (31), - С. 177 – 187. – Режим доступу :

http://irbisnbnv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbnv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/pednauk_2013_5_22.pdf

У статті проведено теоретичний аналіз поняття «урок», визначені особливості сучасних уроків; виявлено умови, що впливають на якість уроку; досліджено класифікації уроків; виявлено особливості нестандартних і нетрадиційних уроків; описано характеристики, закономірності, об'єктивні передумови запровадження інтегрованих уроків у початковій школі; виділені напрями модернізації класно-урочної системи початкової школи, які стали наслідком запровадження особистісно зорієнтованого та компетентнісного підходів у

початковій ланці освіти. Мета дослідження: узагальнити теоретичні дослідження з проблеми урочної форми організації навчання й систематизувати особливості сучасного уроку в початковій школі.

12. Савченко О.Я. Рефлексивний компонент уроку// Початкова освіта. – 2015. - № 4. – с. 5 - 8. - Режим доступу : https://bondarchuk-raja.io.ua/s2292414/dopovidrefleksivniy_komponent_uroku

Упровадження компетентнісного підходу на методичному рівні визначає незамінну роль особистісного чинника у діяльності як вчителя, так і учнів. Це зумовлено тим, що компетентність є індивідуальним надбанням, яке не можна «передати» - нею можна оволодіти лише шляхом докладання власних зусиль через набуття самостійного досвіду і його осмислення. Саме тому в сучасній школі все більшого значення набуває рефлексія як спосіб самопізнання й самоусвідомлення людини. Така увага до рефлексії зумовлена необхідністю впровадження особистісно орієнтованої освіти, компетентнісного і діяльнісного підходів, інтерактивних методик, які ґрунтуються на активній позиції учня у досягненні особистісно значущих результатів навчання. У контексті компетентнісного підходу, за якими саме мета і результат навчання є визначальними чинниками управління якістю освіти, рефлексивні позиції вчителі і учнів стають особливо затребуваними, адже у структурі будь-якої компетентності інтегруються знання, способи діяльності, особистий досвід, ціннісні орієнтації. Сутністю рефлексії є самоаналіз, самооцінювання, що супроводжують будь-яку діяльність людини. Автор статті розкриває зміст поняття особливості рефлексивної діяльності молодшого школяра, основні методологічні положення щодо організації процесу рефлексії на уроках у початковій школі.

13.Химинець В.В. Інновації у початковій школі : методичний посібник / В.В.Химинець, М.Ю.Кірик. – Т.: Мандрівець, 2012. – 312 с.

Суспільна потреба спонукає сучасну школу й,насамперед, початкову ланку освіти, її вчителів та педагогів-науковців до пошуку нових педагогічних ідей і технологій, до поширення і впровадження передового педагогічного досвіду. Варто зазначити, що сьогодні під новим у педагогіці варто розуміти не лише ідеї, методи, технології, які ще не використовували, а й увесь комплекс елементів, у тому числі окремі елементи навчально-виховного процесу, які містять прогресивні засади, дають змогу ефективніше вирішувати комплексне завдання розвитку і саморозвитку творчої особистості. Освітня інноваційна діяльність у початковій школі закладає основи інноваційної діяльності того, хто вчиться, на все життя. У книзі розглянуто актуальні питання інноваційного розвитку, сутність і особливості інноваційних педагогічних технологій, інноваційної діяльності вчителів початкової школи. Значну увагу приділено становленню та змісту нових технологій навчання і виховання, готовності вчителів початкової школи до впровадження інноваційних освітніх технологій із урахуванням сучасних пріоритетів освіти.

14.Цимбал О.М. Проектні технології: особливості впровадження у

початковій школі //Початкова освіта та виховання. – 2012. - №35-36 (327-328) - С.4-17.

Загальноєвропейські рекомендації з освіти відзначають, що пріоритетною освітньою метою є підготовка школярів до життя у демократичному суспільстві шляхом запровадження методів викладання навчальних дисциплін, які стимулюють незалежність думки, судження, спонукають до відповідальної компетентної діяльності. У зв'язку з цим видається цілком доцільним і актуальним широке запровадження у вивченні основних навчальних дисциплін освітньої проектної технології. Проте вчителі-практики в цій справі стикаються з труднощами, пов'язаними з недостатньою адаптацією проектної технології до вітчизняних умов, відсутністю потрібного навчально-методичного забезпечення. Ці утруднення і ризики можуть бути зменшені через надання вчителями різноманітних методичних матеріалів з ретельно опрацьованими проектами різних типів і різноманітної тематики, призначених для початкової школи: вчителі можуть використовувати їх у повсякденній професійній діяльності чи як зразок у власних розробках. Використання навчально-методичної літератури з проектних технологій допоможе вчителеві зробити процес навчання змістовним, цікавим, корисним і демократичним. Але для цього треба докласти значних зусиль, щоб опанувати сучасну технологію. У статті розповідається про застосування проектної технології під час вивчення навчальних дисциплін, як на уроках, так і в позакласній роботі в початковій школі. Використання методу проекту створює додаткову мотивацію до навчання. Висвітлено розвиток і використання критичного мислення в процесі здійснення проектів. Розглянуто громадянську освіту в учнівських навчальних проектах. А також подано такі основні типи учнівських проектів: інформаційні, дослідницькі, ігрові, творчі, практичні. Особливу групу складають телекомунікаційні проекти. Вони вимагають обов'язкового використання телекомунікаційних технологій.

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА НА ТЕМУ:

«РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ»

Проценко Поліна Іванівна
(вчитель історії та основ правознавства)
загальноосвітня школа 1-2 ступенів №13
16.04-16.05.2018

Бердянськ – 2018

ЗМІСТ

1. Вступ.
2. Опис досвіду роботи, його складові:
 - 2.1 Актуальність і перспективність досвіду
 - 2.2 Теоретичне обґрунтування проблеми

- 2.3 Характеристика умов у яких формується досвід
- 2.4 Об'єкт, предмет, мета
- 2.5 Науково-педагогічна ідея досвіду
- 2.6 Сутність досвіду, його технологія
- 2.7 Практична значущість досвіду, результативність
- 2.8 Перспектива подальшої роботи
- 3. Методичні додатки

4. Список використаної літератури

У міжтестастійний період я працюю над такою педагогічною проблемою, як: *«Компетентнісна спрямованість уроків історії в умовах реформування школи»*.

В процесі своєї роботи я дійшла простого висновку: мозок людини не може надовго запам'ятати те, чого не розуміє. От і виникає потреба проводити урок так, щоб діти з різними розумовими здібностями опанували новий матеріал. Як саме?

Не кожна дитина нормально сприймає навчальний матеріал під час звичайного уроку. Учні різні за темпераментом, деякі можуть сприймати інформацію лише в невимушеній обстановці.

Для того, щоб бути сучасним, цікавим, успішним та, звичайно, потрібним вчителем, ми мусимо постійно розвиватися, удосконалюватися, а, отже, самоосвіта, курси підвищення кваліфікації, семінари, конференції повинні бути обов'язковою складовою педагогічної діяльності. Не є таємницею, що успіх будь-якої країни залежить від стану освіти в ній.

Моє педагогічне кредо: «Дай чоловікові рибу, то нагодуєш його на день, навчи його ловити рибу, то нагодуєш його на все життя».

Актуальність теми обумовлена сучасними тенденціями в освіті. Сьогодні школа повинна забезпечити формування і розвиток інтелектуальної, творчої і ініціативної особистості, здатної жити в принципово нових умовах, реалізувати себе у житті, бути успішною і сприяти розвитку суспільства. Школа повинна не лише дати учням певний обсяг знань і вмінь, але й сформувати людину, здатну творчо мислити, приймати рішення, мати свою позицію, брати на себе відповідальність, адаптуватися до умов життя, здатну до мобільності, швидкої зміни соціальних ролей, тобто бути людиною компетентною.

2.1 Актуальність педагогічної проблеми полягає в тому, що у сучасному вимогливому та швидкозмінному соціально-економічному середовищі рівень освіти значною мірою залежатиме від результативності запровадження таких технологій навчання, що ґрунтуються на нових методологічних засадах, сучасних дидактичних принципах та психолого-педагогічних теоріях, які розвивають діяльнісний підхід до навчання і дають суспільству людей, які здатні приймати нестандартні рішення, вміють об'єктивно та творчо мислити.

2.2 Головною метою своєї педагогічної діяльності вважаю наступні аспекти:

- 1) навчити учнів знаходити у минулому можливі шляхи розв'язання сучасних суспільних потреб;
- 2) використовувати набутий досвід та результати навчання у своєму житті.

Вчитель повинен пам'ятати «золоте правило»: «Дитина чує – засвоює близько 8% навчального матеріалу, дитина бачить – засвоює близько 13-15%, чує і бачить – 53%, а коли дитина пробує – засвоює 94% навчального матеріалу». Тому необхідно використовувати такі методи навчання, які дають можливість дітям якнайбільше запам'ятати та зрозуміти.

Використовуючи інноваційні технології навчання, переконалася, що новітні технології навчання передбачають не просто отримання знань, а творче відношення до них, сприяють формуванню і вихованню освіченого, творчого, історично-свідомого школяра.

Історична свідомість є найбільшою життєтворчою основою будь-якого суспільства, а також – складовою масової суспільної свідомості. Її формування – фундаментальна та взаємопов'язана мета історичної освіти. Від її досягнення залежить формування у школярів та молоді ціннісних орієнтацій, виховання громадянськості та патріотизму, уміння самостійно добувати інформацію, оцінювати минуле та розуміти сучасне. Тому, викладаючи курс історії, я передбачаю визначення таких суттєвих складових історичної свідомості особистості, як

- знання основного змісту цілісного історичного процесу (його диктує чинна редакція навчальних програм із вітчизняної та всесвітньої історії);
- самовідчуття причетності до історії свого народу;
- закріплення позитивного історичного досвіду в нормах поведінки, критеріях моральної самооцінки, ціннісних орієнтаціях та ідеалах.
- розвиток духовності та культури (людина - культура).

2.3 Зміст кожної з наскрізних ліній складають такі структурні елементи шкільного історичного знання, наявність яких є безумовною в контексті кожного уроку:

- історичні факти (насамперед головні – у вигляді подій, явищ, процесів);
- історичні зв'язки між ними (локальні або просторові, хронологічні або часові, причинно-наслідкові);
- історичні категорії (історичного часу, історичного простору, історичного руху), головні поняття (окремі, загальні, наскрізні) та терміни;
- тенденції історичного розвитку (найзагальнішого напрямку розвитку історії людства у добу, що вивчається).

На мою думку, методичними умовами формування історичної свідомості є такі компоненти :

- відповідна побудова (структура) уроку;
- організація навчального процесу як дослідження учнями навчального матеріалу теми;

- розробка спеціальної системи запитань і завдань, розв'язання яких вимагає певних мисленнєвих операцій – аналізу, синтезу, оцінки;

- стимулювання власних суджень і оцінок учнів. Створюючи в пізнавальній діяльності учнів ситуації успіху та відчуття правильності виконання задачі, що досягається наявністю відповідної мотивації, певним рівнем емоціонального збудження я будує свої уроки так, щоб в учнів був стійкий інтерес до предмету та процесу пізнання, навчальна активність, бажання творити і пізнавати.

Завжди бачу в учнях особистості, шаную їхні думки, почуття, право на свободу вибору, визначаю їхню неповторність, право на співтворчість.

2.4 Метою освіти є: розвиток в учнів самостійності та здатності до самоорганізації; вміння відстоювати свої права, формування високого рівня правової культури; готовність до співпраці, розвиток толерантного відношення до чужої думки; вміння вести діалог, знаходити змістовні компроміси. Тому, **об'єктом дослідження** я вважаю навчально-виховний процес на уроках історії, а **предметом дослідження** – формування мовленнєвої компетентності через інформаційну та комунікативну компетенції. **Мета досвіду** — за допомогою впровадження інноваційних методів сформувати і пробудити національну, історичну свідомість дитини, виховати людину, яка вміє самостійно мислити, людину, яка зможе зробити свій внесок у розвиток суспільства і держави та буде озброєна необхідними для цього знаннями, вміннями. Проблема спілкування, діалогу має велику теоретичну і практичну значущість в формуванні особистості дитини. Нові технології і підходи розвивають мовленнєву комунікацію. Спілкування, в свою чергу, можна назвати двигуном життя, без якого людина просто не зможе жити.

Завдання:

1. Охарактеризувати сутність історичної свідомості та інноваційних технологій навчання;
2. Показати на основі власного досвіду практичне досягнення мети;
3. Довести, що використання інноваційних технологій навчання сприяють об'єктивному формуванню історичної свідомості учнів на уроках.

2.5 Компетентнісний підхід дає змогу не тільки засвоїти окремі одиниці знання та вміння, а й оволодіти ними в комплексі. У зв'язку з цим змінюється система методів навчання. Дослідження суті комунікативної компетенції знайшли своє відображення в працях сучасних дидактів, психологів, а саме А.В.Хутірського, О.Є.Лебедева, Д.А.Іванова, Т.В.Іванової, І.О.Колеснікової. Питання педагогічного спілкування і комунікації вивчали В.С.Кукушкін, М.С.Байматова. Діалогове спілкування на уроках вивчається в роботах П.О.Баранова, М.П.Вороніної, Є.Захарченко. Педагогічні умови комунікативної компетенції виявляли В.В.Гузєєв, Є.В.Прозорова. Проблеми комунікативної культури вивчав О.В.Мудрик.

Мета компетентностей – допомогти дитині адаптуватися в соціальному світі. Цього можна досягти при використанні нових інноваційних технологій, які спрямовані на розвиток розумової діяльності, де вчитель виступає як вчитель-

сценарист, режисер, партнер. Ключові компетенції формуються лише за власним досвідом, тому освітню діяльність треба будувати таким чином, коли дитина опиняється в ситуації, спрямованій на її становлення, пізнавальна активність формує в учня особисті знання. Нова парадигма сучасної освіти знайшла свою значущість в ідеях компетентнісного підходу, в якому значне місце відводиться соціалізуючій функції освіти. Це обумовлено тим, що головним аспектом в педагогічній діяльності стають духовно-моральні взаємовідносини учителя і учня, які можуть бути реалізовані тільки в процесі ефективного спілкування. Розкриття особистості учня і педагога в навчальному процесі, створити доброзичливе середовище, виховати потребу в освіті і духовному збагаченні не можна без спілкування учасників навчального процесу.

Виходячи з цього, я сформувала для себе **основну ідею**: процес активізації навчально-пізнавальної діяльності на уроках історії, права, етики є основою у формуванні ключових компетентностей учнів. У технологічному розумінні пізнавальна активність забезпечується за рахунок:

- упровадження ефективних педагогічних технологій;
- постійним використанням міжпредметних зв'язків, збільшуючи науковий рівень освіти;
- використання інформаційно-комунікативних технологій;
- організація процесу особистісного осмислення історичного досвіду.

Компетентність, як нам відомо, базується на предметних знаннях та вміннях, але стосується життєвих умінь людини, необхідних будь-кому. А кожному в житті для досягнення успіху треба вміти займатися самоосвітою, працювати з документами, критично оцінювати інформацію, співпрацювати в колективі, вміти братися за справу, вміти домовлятися.

2.6 Як я впроваджую ці складові на своїх уроках.

Упровадження ефективних педагогічних технологій – є однією з умов формування ключових компетентностей. Інтерактивні технології дають змогу учням навчитися на власному досвіді, обмінятися ним з іншими, використовувати соціальне моделювання в атмосфері співпраці, поваги, вільного вибору особистого рішення.

Одним із пріоритетів інноваційного навчання є **групова та індивідуальна форми навчання**. Саме тут я бачу поле для власної творчої імпровізації, до взаємодії з учнями. Довіра, повага, спілкування, стимуляція почуття гідності, здатності відповідати за себе – все це є головними факторами групової та індивідуальної форм роботи.

Наприклад, при вивченні нової теми у 8 класі з історії України «Українська Гетьманська Держава» я застосовую метод «Ажурної пилки». На попередньому уроці учні одержують випереджальні завдання за групами (утворюючи так звані «домашні групи»):

- 1.Охарактеризувати діяльність Хмельницького у розбудові Гетьманщини;
- 2.Визначити вищі органи влади Української Держави в середині 17 ст.;

З'ясувати політичний, адміністративно-територіальний устрій Української Гетьманської Держави.

Після актуалізаційного моменту діти 5 хвилин працюють у «домашніх групах», де обговорюють домашнє завдання, діляться одержаною інформацією. Надалі складається «Експертна група», до якої входить один учень з «домашніх груп», там вони обмінюються своїми знаннями із зазначених питань. Потім повертаються до своїх груп, де систематизують отриманий матеріал і демонструють результати своєї роботи. Так, кожна з груп отримає знання із всіх зазначених питань уроку.

За допомогою методу «Ланцюжок» учні 7 класу з теми «Київська Русь за часів роздробленості. Утворення Галицько-Волинське князівства» називають основні дати і події з вивченої теми, що систематизує і формує розуміння історичної послідовності подій у учнів, наприклад:

1097р.– перша згадка назви «Україна»;

1125-1132 рр.– Мстислав Великий - останній київський князь;

1199р. – виникнення Галицько-Волинського князівства;

1170-1205рр.– правління Романа Мстиславовича;

1205-1238рр.– період «великої смуги».

При вивченні теми з учнями 7 класу «Візантійська імперія» було застосовано метод «Шапка питань». Учні на листочках записують по два питання, листочки перемішуються в спеціальній шапці і кожен має відповісти на питання, яке йому дісталось, наприклад:

1. Назвіть ремесла, які були розвинені у Візантії (відповідь: гірська справа, виробництво зброї, сільськогосподарських знарядь, шовку, папірусу, скла).

2. Назвіть одну з найбільш відомих архітектурних пам'яток Візантії (собор Святої Софії).

3. Де відбулося протистояння партії зелених із синіми? Чим закінчилося це протистояння? (Під час циркової вистави зелені підняли повстання проти синіх – прихильників Юстиніана. Повстання, що отримало назву «Ніка», було жорстоко придушене).

4. Що вважають найбільшим здобутком Юстиніана? (складання збірки законів).

5. Чому територія Візантії скорочувалася? (через постійні напади кочовиків).

Використання міжпредметних зв'язків. Формування мовленнєвої, інформаційно-комунікативної компетентностей неможливе без використання літературних творів у вигляді епіграм, складання словесного портрета історичного діяча тощо. Епіграфом до уроку «Давній Рим та життя його мешканців» (всесвітня історія, бкл.) написала учениця Воцко О.: «О, Вечный город, Рим-краса, Ты – гордость итальянского лица, Твой Форум, о семи холмов простор – великой славы мир и дом. Твой Колизей и Пантеон и арки триумфальной звон дорога меж прошедшим днём и будущим, где ты рождён».

- Учитель забезпечує здобуття учнями освіти державною мовою.

- Забезпечує за потреби здобуття учнями освіти з урахуванням особливостей мовного середовища в закладі освіти — мова відповідного корінного народу або національної меншини України.
- Забезпечує навчання учнів іноземній мові та спілкується іноземною мовою у професійному колі — *для вчителів іноземної мови*.
- Формує і розвиває мовно-комунікативні уміння та навички учнів.

Комунікативна компетенція включає в себе сукупність здатностей, пов'язаних зі спілкуванням, а саме: володіння рідною та іноземною (іноземними) мовами; знання, вміння та навички, пов'язані із застосуванням засобів комунікації; наявність знань про психологічні особливості спілкування, способи уникнення та розв'язання конфліктів

1. Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами. Це вміння усно і письмово висловлювати й тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів). Здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ – у навчанні, на роботі, вдома, у вільний час. Усвідомлення ролі ефективного спілкування.

2. Спілкування іноземними мовами. Уміння належно розуміти висловлене іноземною мовою, усно і письмово висловлювати і тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання і письмо) у широкому діапазоні соціальних і культурних контекстів. Уміння посередницької діяльності та міжкультурного спілкування.

Впроваджуючи інтерактивні методи навчання „Мозковий штурм, „Мікрофон, „Робота в групах, формую у дітей уміння точно, повно, емоційно висловлювати судження про прочитане, робити висновки, підтримую бажання читати і пізнавати нове, створюю умови для активної участі дітей у навчанні, розвиваю читацькі інтереси, використовуючи такі види мовленнєвої діяльності, як аудіювання, діалогічне та монологічне мовлення, читання вголос і мовчки,

приділяю велику увагу культурі усного та писемного мовлення, тобто розвиваю мовленнєві здібності учнів. Важлива роль у цьому плані відводиться читанню – одному із важливих засобів формування особистості. Це робота з підручником, різного роду документальними джерелами, до яких відноситься і народна казка.

Приклад 1. Створення стимулюючих умов. Робота з казкою.

Чудодійним методом розвитку здатності до словесної творчості учнів є казка. Казки сприяють розвитку в дітей творчої уяви, логічного та образного мислення.

Як історичні події відображені в усній народній творчості? Порівняйте події історичного документу з казкою «Про Микиту Кожум'яку» за планом:

1. Як відображено набіги печенігів на Русь в казці?
2. Якими рисами наділено Микиту Кожум'яку?
3. Кого давньоруський народ мав на увазі в образі Микити?

4. Який заклик цієї казки? (7-й кл., історія України. Тема уроку: «Внутрішня і зовнішня політика князя Володимира»).

Казка – це духовне багатство народної культури, пізнаючи яке, учні пізнають серцем життя народу.

На уроках з цієї теми можна використовувати й інші завдання для мовленнєвого розвитку.

Приклад 2.: Внесок князя Володимира в розвиток Русі можна визначити низкою дієслів, а щоб картина була повнішою, доповніть їх іменниками та прикметниками.

Князь Володимир: завершив....., підкорив....., переміг....., побудував....., заснував....., впорядкував....., прийняв..., укріпив....., карбував.....

Приклад 3. Вставте пропущені слова в речення: «Влітку ... року князь ... «охрестити Русь», тобто оголосив християнство державною релігією Київської Русі. Визначте причини, що призвели до цього.

Мовленнєвий розвиток учнів є головним інструментом, за допомогою якого вони встановлюють контакт із довкіллям, іде соціалізація дитини. Цьому допомагає робота з картинами, малюнками, слайдами.

Приклад 4. Ефективною є методика сприймання зображеного на картині різними органами чуттів. Послідовність вправ за цією методикою може бути такою:

– Виокремлення об'єктів, зображених на картині.

– Установлення різного рівня залежностей між об'єктами.

Уважно роздивіться картину художника В.Шаталіна «Оборона Києва в 1240р.»:

1. Що відображено на картині?

2. Опишіть картину, використовуючи слова: зліва, справа, на передньому плані, на задньому плані.

3. Що на картині свідчить про:

а) жорсткий опір киян загарбникам?

б) Про перевагу сил монголів над киянами?

4. Яке спорудження було останнім притулком захисників? Ким і коли було його споруджено?

5. Чому монголам вдалось оволодіти Києвом?

(7 кл., історія України. Тема: «Вторгнення хана Батия на українські землі. Утворення Золотої Орди»).

– Уявлення об'єктів через сприймання їх різними аналізаторами.

«Уявіть, що наша картина незвичайна, і до неї додаються спеціальні навушники (або рукавички), через які можна почути всі звуки (або доторкнутись до будь-чого) на картині. Тож «послухайте» уважно і скажіть, що ви почули (або відчували)?»

Останній етап можна використати як самостійний, запропонувавши дітям зосередитись на окремих об'єктах картини, придумати уявні варіанти «почутих» звуків і слів (аналогічно ароматів, відчуттів тощо), імітувати їх, придумати

діалоги від імені персонажів. Виконання цих творчих завдань забезпечить високий рівень інтелектуальної, емоційної, мовленнєвої активності, дасть змогу підтримувати протягом усього заняття інтерес дітей до процесу сприймання і, що важливо, бажання розповісти про свої враження.

Мовленнєва компетентність є однією з провідних базисних характеристик особистості. А своєчасний і якісний розвиток правильного мовлення – важлива умова повноцінного мовленнєвого розвитку учня. Тому в 5-му класі часто проводжу уроки вивчення нового матеріалу, як уроки-подорожі, уроки - екскурсії до віртуального музею, коли діти стають екскурсоводами і виступають з захистом своїх проєктів.

Приклад 5. Умови успішного розвитку мовленнєвих здібностей

В 6-му класі при вивченні нового матеріалу використовую уроки-конференції. Прикладом може бути урок «Місто Рим та життя його мешканців».

В конференції приймають участь вчені: історик, археолог, етнограф, а також психолог, журналіст. Учні класу не просто слухачі, вони – журналісти бердянських ЗМІ, підготували запитання до «науковців».

1. «Я – кореспондент газети «Південна зоря». Найкрасивішими місцями в нашому місті є проспект Леніна та Приморська площа. Чи були такі місця в Давньому Римі, розкажіть» (Слухаємо доповідь історика про римський Форум та тріумфальні арки, показуючи слайди на мультимедійній дошці).

2. «Я – журналіст газети «Бердянські відомості». В давнину люди сповідували язичництво. Назвіть священні місця Риму. (Слухаємо про римських богів Юпітера, Януса, Весту, про храм «всіх богів» Пантеон).

3. «Я – представник телестудії «Містечко». Влітку в нашому місті проходять чудові фестивалі, які стали улюбленими святами і бердянців, і гостей міста. Назвіть улюблені розваги римлян». (Доповідь журналіста про бої гладіаторів в Колізеї).

4. Питання кореспондента дитячої газети «Дзендзик»: « Ми вважаємо необхідністю мати в домі туалет, гарячу і холодну воду. Чи був благоустрій в помешканнях римлян?» (Про знаменні римські терми, акведуки розповідає археолог).

5. Оператора Бердянського телебачення цікавить питання: «Чим відрізнялось життя багатих римлян від життя бідноти?» (Доповідає етнограф).

6. А журналіст «Бердянська ділового» запитує психолога: «В сучасній Україні питаннями виховання та навчання опікуються сім'я та школа. Як в Римі навчали та виховували дітей?»

Для того, щоб учні краще запам'ятали та правильно називали визначні місця Риму пишемо історичний диктант: *Допишіть слова в реченнях: «Країна Італія розташована на півострові Місто Рим стоїть на річці В центрі міста розташована площа На початку вулиць стояли..... З гір тягнулись водопроводи - По водопроводах йшла вода до лазень - Близько від Марсового поля знаходився храм всіх богів - Самою великою спорудою був».*

На початку уроку перед учнями було поставлено **проблемне питання**: «Порівняйте місто Рим часів республіки з містом Римом часів імперії. Які зміни сталися і чому?» Для перевірки використовую метод – «Пресс». (Припущена

відповідь: «Я вважаю, що Рим за часів імперії був більш населеним, красивішим, тому що, по-перше, в роки імперії було багато війн; по-друге, імператори – переможці хотіли залишити пам'ять про свої перемоги і будували в Римі тріумфальні арки, пам'ятники, колони; по-третє, місто Рим був центром розваг, тут відбувалися гладіаторські бої, змагання на колісницях, театральні вистави»).

Використання інформаційно-комунікативних технологій. Серед ключових компетентностей (соціальна, полікультурна, інформаційна, самоосвітня, мовленнєва) значна роль належить саме комунікативній компетенції, тому що, комунікативна компетентність означає не лише вміння спілкуватися рідною та іноземними мовами, а ще й характеризується умінням взаємодіяти з людьми, навичками роботи у групі, умінням володіти різними соціальними ролями у колективі. Комунікативна компетентність характеризується цілою низкою інших здібностей людини, що виявляються у швидкості, глибині та міцності оволодіння засобами і прийомами діяльності, таким як:

- умінням слухати, сприймати і відтворювати інформацію;
- вести діалог;
- брати участь у дискусіях;
- вести переговори;
- уміння переконувати і відстоювати свою точку зору, тобто спілкуватися.

Важко переоцінити роль та значення комунікативних здібностей у формуванні якостей особистості – лідера. Розвиток мови, уміння вести діалог є одним з основних факторів становлення особистості в дитинстві і позначаються на всіх видах активності, на ставленні дитини до інших людей, до рукотворного світу природи, а також до себе.

Діалог (з грецької – розмова, бесіда) – форма мовлення, коли здійснюється обмін думками між двома чи декількома особами. Діалог є формою мовленнєвої комунікації, обмін висловлюваннями, які пов'язані однією темою. В.Н.Петрова вважає, що «діалог на уроці – це той місток, на якому учень і учитель зустрічаються як рівноправні учасники педагогічного процесу, освітній діалог змушує учня мислити».

Психологи вважають, що для спілкування необхідні такі умови:

- швидко і правильно орієнтуватись;
- планувати свою мову, згідно з умовами, часом, ситуацією;
- правильно обирати зміст спілкування;
- забезпечувати зворотній зв'язок;
- слідувати за мовою, жестами тощо.

В науці існують такі рівні спілкування:

- 1) низький,
- 2) маніпуляційний,
- 3) стандартизований,
- 4) конвенціональний,
- 5) ігровий, діловий,
- 6) духовний.

Використовуючи діалог, як метод навчання, необхідно визначити його тему, спрогнозувати результат, підготуватися до нього. Навчальний діалог виникає на базі навчальної мовної ситуації, він вирішує навчальні задачі. В цей час іде обмін інформацією, врегульовуються відносини.

Тому на кожному уроці розвиваю **усну мову учнів**, навчаю правильно ставити питання, змінювати свою комунікативну поведінку. Дуже важливо мати контакт з класом, Це сприяє розвитку комунікативних та розумових здібностей учнів та засвоєнню ними законів людського спілкування.

Такі уроки, як бесіда, диспут, евристична бесіда, дискусія, навчальна гра, сюжетно-рольові ігри, проблемні ситуації, урок – історичний портрет, вікторини активно використовую для формування комунікативної, мовленнєвої компетентностей.

У формі діалогу (вчитель – учні) будує уроки вивчення нового матеріалу для того, щоб актуалізувати знання учнів. Це вимагає майстерності. Намагаюсь проводити такі уроки у невимушеній бесіді, самі учні оголошують тему уроку, разом знаходимо асоціації з теми. Діалогізація відносин розвиває дух партнерства. Учні самостійно роблять висновки.

В 6-7 класах проводжу **сюжетно-рольові ігри**, «занурювання в епоху», невеличкі сценки тощо. В 7 класі на уроці всесвітньої історії використовую сюжетно-рольові ігри «Справа Яна Гуса», «Народна героїня Жанна д'Арк». З захопленням учні складають діалог Робін Гуда. Пропоную учням тему для дискусії: «Хто ж він – Робін Гуд: захисник народу чи розбійник?», «Чи може розбійник бути благородною людиною?», «Сучасна школа і школа Середньовіччя: спільне і відмінне».

На своїх уроках використовую елементи **ділової гри, дидактичні ігри**, які вчать правильній постановці питання, вдало оперувати інформацією. Це: «Відгадай термін», «Відгадай героя», «Словарне лото», «Хронологічне лото», «Словарна дуель»; під час повторення матеріалу, для логічного мислення. розвитку мовленнєвої компетентності, використовую вправи «Закінчи оповідання», «Текст з помилками» та ін.

При вивченні теми «Гуситський рух в Чехії» (всесвітня історія, 7кл.) можна зробити «живою» картину Констанцького собору і розіграти її по ролях. На мій погляд така **рольова вистава** дасть змогу учням більш глибоко засвоїти поняття: католицизм, еретик, відлучення, церковний собор. Гра «Ромашка» дає змогу без зусиль. З допомогою учнів вивести поняття, наприклад, «натуральне господарство». На дошці малюю квітку, пропоную учням висловитися з чим асоціюється натуральне господарство. Отримую визначення, що натуральне господарство – це господарство, в якому все необхідне для життя виробляється в середині самого господарства, не на продаж, а для власного споживання. Визначення записуємо в зошит.

Робота з історичними джерелами сприяє формуванню мовленнєвої компетентності. Документи наближують і допомагають учням зрозуміти епоху, сприяють розвитку аксіологічної компетентності: вміню аналізувати, синтезувати і оцінювати ситуацію. І все це через мову. Використання історичних джерел допомагає учням засвоїти абстрактні історичні поняття. Працюючи з

документом, кожен учень може висловити свою думку, знаходити і обробляти інформацію. Щоб надати уроку більшої емоційності, на уроці «Боротьба Київської Русі з кочовиками» (вступ до історії України, 5кл.), учень читає фрагмент оповідання «Ярослав Мудрий» з книги Олеся «Княжа Україна».

Навчальна дискусія розвиває в учнів розумові, комунікативні здібності, культуру спілкування, знання термінології з предмету. Така форма уроку не тільки не втратила актуальності на уроках, але стала різноманітною. В своїй практиці елементи дискусії починають впроваджувати в 5 – 6 класі, а в 7-х класах використовують такі форми дискусії як «Дебати», «Круглий стіл», «Диспут», а також імітаційно-моделюючі ігри: «За і проти», «Увійди в образ», «Конкурс на кращого виконавця». Такі вправи розвивають мову учнів, навички слухати, встановлювати контакт.

Вирішуючи проблемні питання, учні набувають ораторських здібностей, мистецтво полеміки, що є важливим надбанням для дорослого життя. Наприклад, на уроці, присвяченому князю Володимирі (історія України, 7кл.) я використовую матеріал з «Памятников литературы Древней Руси 11 – начала 12 в.»: «Неоднозначен был князь Владимир. Он убил будущего тестя Рогволода и его двух сыновей. По его приказу был убит Ярополк. Его грехи долго можно перечислять. Но вот что любопытно: в памяти народной он остался князем Владимиром Красное Солнышко, а христианской церковью был канонизирован». А історик М. Карамзін так писав про нього: «Владимир с помощью злодеяний и наемников овладел государством. Но скоро доказал, что родился быть государем великим. Главное право его на вечную память и благодарность состоит, конечно, в том, что он поставил россиян на путь истинной веры, но имя Великого принадлежит ему за дела государственные». Незрозумілим стає такий стан речей: князь вбиває родичів, був жорстокою людиною, але історики і народ називають його Ясним Сонечком, а церква – Святим? Проблемне викладання цікаве для мене тим, що має творчий характер, вимагає від учнів самостійного мислення, пошуку рішень. Проблемні питання ефективні, якщо учні мають деякі знання і прийшов час, коли їх треба активізувати. Таким чином, вдало можна використовувати проблемні задачі під час закріплення вивченого, повторення, як домашнє завдання, для вирішення в класі.

Часто використовую **кросворди**: учні заповнюють кросворд за вивченою темою або складають самостійно. Мотивую діяльність учнів таким завданням: Увага! Якщо правильно заповниш кросворд, то у виділеному стовпчику прочитаєш ім'я київського князя.

- Учитель забезпечує здобуття учнями освіти державною мовою.
- Забезпечує за потреби здобуття учнями освіти з урахуванням особливостей мовного середовища в закладі освіти — мова відповідного корінного народу або національної меншини України.
- Забезпечує навчання учнів іноземній мові та спілкується іноземною мовою у професійному колі — *для вчителів іноземної мови*.
- Формує і розвиває мовно-комунікативні уміння та навички учнів.

Комунікативна компетенція включає в себе сукупність здатностей, пов'язаних зі спілкуванням, а саме: володіння рідною та іноземною (іноземними) мовами; знання, вміння та навички, пов'язані із застосуванням засобів комунікації; наявність знань про психологічні особливості спілкування, способи уникнення та розв'язання конфліктів

1. Спілкування державною (ї рідною у разі відмінності) мовами. Це вміння усно і письмово висловлювати й тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів). Здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ – у навчанні, на роботі, вдома, у вільний час. Усвідомлення ролі ефективного спілкування.

2. Спілкування іноземними мовами. Уміння належно розуміти висловлене іноземною мовою, усно і письмово висловлювати і тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання і письмо) у широкому діапазоні соціальних і культурних контекстів. Уміння посередницької діяльності та міжкультурного спілкування.

Впроваджуючи інтерактивні методи навчання „Мозковий штурм, „Мікрофон, „Робота в групах, формую у дітей уміння точно, повно, емоційно висловлювати судження про прочитане, робити висновки, підтримую бажання читати і пізнавати нове, створюю умови для активної участі дітей у навчанні, розвиваю читацькі інтереси, використовуючи такі види мовленнєвої діяльності, як аудіювання, діалогічне та монологічне мовлення, читання вголос і мовчки,

приділяю велику увагу культурі усного та писемного мовлення, тобто розвиваю мовленнєві здібності учнів. Важлива роль у цьому плані відводиться читанню – одному із важливих засобів формування особистості. Це робота з підручником, різного роду документальними джерелами, до яких відноситься і народна казка.

Приклад 1. Створення стимулюючих умов. Робота з казкою.

Чудодійним методом розвитку здатності до словесної творчості учнів є казка. Казки сприяють розвитку в дітей творчої уяви, логічного та образного мислення.

Як історичні події відображені в усній народній творчості? Порівняйте події історичного документу з казкою «Про Микиту Кожум'яку» за планом:

5. Як відображено набіги печенігів на Русь в казці?
6. Якими рисами наділено Микиту Кожум'яку?
7. Кого давньоруський народ мав на увазі в образі Микити?
8. Який заклик цієї казки? (7-й кл., історія України. Тема уроку: «Внутрішня і зовнішня політика князя Володимира»).

Казка – це духовне багатство народної культури, пізнаючи яке, учні пізнають серцем життя народу.

На уроках з цієї теми можна використовувати й інші завдання для мовленнєвого розвитку.

Приклад 2.: Внесок князя Володимира в розвиток Русі можна визначити низкою дієслів, а щоб картина була повнішою, доповніть їх іменниками та прикметниками:

Князь Володимир: завершив....., підкорив....., переміг....., побудував....., заснував....., впорядкував....., прийняв..., укріпив....., карбував.....

Приклад 3. Вставте пропущені слова в речення: «Влітку ... року князь ... «охрестити Русь», тобто оголосив християнство державною релігією Київської Русі. Визначте причини, що призвели до цього.

Мовленнєвий розвиток учнів є головним інструментом, за допомогою якого вони встановлюють контакт із довкіллям, іде соціалізація дитини. Цьому допомагає робота з картинами, малюнками, слайдами.

Приклад 4. Ефективною є методика сприймання зображеного на картині різними органами чуттів. Послідовність вправ за цією методикою може бути такою:

– Виокремлення об'єктів, зображених на картині.

– Установлення різного рівня залежностей між об'єктами.

Уважно роздивіться картину художника В.Шаталіна «Оборона Києва в 1240р.»:

1. Що відображено на картині?

2. Опишіть картину, використовуючи слова: зліва, справа, на передньому плані, на задньому плані.

3. Що на картині свідчить про:

а) жорсткий опір киян загарбникам?

б) Про перевагу сил монголів над киянами?

4. Яке спорудження було останнім притулком захисників? Ким і коли було його споруджено?

5. Чому монголам вдалось оволодіти Києвом?

(7 кл., історія України. Тема: «Вторгнення хана Батия на українські землі. Утворення Золотої Орди»).

– Уявлення об'єктів через сприймання їх різними аналізаторами.

«Уявіть, що наша картина незвичайна, і до неї додаються спеціальні навушники (або рукавички), через які можна почути всі звуки (або доторкнутись до будь-чого) на картині. Тож «послухайте» уважно і скажіть, що ви почули (або відчули)?»

Останній етап можна використати як самостійний, запропонувавши дітям зосередитись на окремих об'єктах картини, придумати уявні варіанти «почутих» звуків і слів (аналогічно ароматів, відчуттів тощо), імітувати їх, придумати діалоги від імені персонажів. Виконання цих творчих завдань забезпечить високий рівень інтелектуальної, емоційної, мовленнєвої активності, дасть змогу підтримувати протягом усього заняття інтерес дітей до процесу сприймання і, що важливо, бажання розповісти про свої враження.

Мовленнєва компетентність є однією з провідних базисних характеристик особистості. А своєчасний і якісний розвиток правильного мовлення – важлива умова повноцінного мовленнєвого розвитку учня. Тому в 5-

му класі часто проводжу уроки вивчення нового матеріалу, як уроки-подорожі, уроки - екскурсії до віртуального музею, коли діти стають екскурсоводами і виступають з захистом своїх проєктів.

Приклад 5. Умови успішного розвитку мовленнєвих здібностей

В 6-му класі при вивченні нового матеріалу використовую уроки-конференції. Прикладом може бути урок «Місто Рим та життя його мешканців».

В конференції приймають участь вчені: історик, археолог, етнограф, а також психолог, журналіст. Учні класу не просто слухачі, вони – журналісти бердянських ЗМІ, підготували запитання до «науковців».

1. «Я – кореспондент газети «Південна зоря». Найкрасивішими місцями в нашому місті є проспект Леніна та Приморська площа. Чи були такі місця в Давньому Римі, розкажіть» (Слухаємо доповідь історика про римський Форум та тріумфальні арки, показуючи слайди на мультимедійній дошці).

2. «Я – журналіст газети «Бердянські відомості». В давнину люди сповідували язичництво. Назвіть священні місця Риму. (Слухаємо про римських богів Юпітера, Януса, Весту, про храм «всіх богів» Пантеон).

3. «Я – представник телестудії «Містечко». Влітку в нашому місті проходять чудові фестивалі, які стали улюбленими святами і бердянців, і гостей міста. Назвіть улюблені розваги римлян». (Доповідь журналіста про бої гладіаторів в Колізеї).

4. Питання кореспондента дитячої газети «Дзендзик»: « Ми вважаємо необхідністю мати в домі туалет, гарячу і холодну воду. Чи був благоустрій в помешканнях римлян?» (Про знаменні римські терми, акведуки розповідає археолог).

5. Оператора Бердянського телебачення цікавить питання: «Чим відрізнялось життя багатих римлян від життя бідноти?» (Доповідає етнограф).

6. А журналіст «Бердянська ділового» запитує психолога: «В сучасній Україні питаннями виховання та навчання опікуються сім'я та школа. Як в Римі навчали та виховували дітей?»

Для того, щоб учні краще запам'ятали та правильно називали визначні місця Риму пишемо історичний диктант: *Допишіть слова в реченнях: «Країна Італія розташована на півострові Місто Рим стоїть на річці В центрі міста розташована площа..... На початку вулиць стояли..... З гір тягнулись водопроводи - По водопроводах йшла вода до лазень - Близько від Марсового поля знаходився храм всіх богів - Самою великою спорудою був».*

На початку уроку перед учнями було поставлено **проблемне питання**: «Порівняйте місто Рим часів республіки з містом Римом часів імперії. Які зміни сталися і чому?» Для перевірки використовую метод – «Пресс». (Припущена відповідь: «Я вважаю, що Рим за часів імперії був більш населеним, красивішим, тому що, по-перше, в роки імперії було багато війн; по-друге, імператори – переможці хотіли залишити пам'ять про свої перемоги і будували в Римі тріумфальні арки, пам'ятники, колони; по-третє, місто Рим був центром розваг, тут відбувалися гладіаторські бої, змагання на колісницях, театральні вистави»).

Використання інформаційно-комунікативних технологій. Серед ключових компетентностей (соціальна, полікультурна, інформаційна,

самоосвітня, мовленнєва) значна роль належить саме комунікативній компетенції, тому що, комунікативна компетентність означає не лише вміння спілкуватися рідною та іноземними мовами, а ще й характеризується умінням взаємодіяти з людьми, навичками роботи у групі, умінням володіти різними соціальними ролями у колективі. Комунікативна компетентність характеризується цілою низкою інших здібностей людини, що виявляються у швидкості, глибині та міцності оволодіння засобами і прийомами діяльності, таким як:

- умінням слухати, сприймати і відтворювати інформацію;
- вести діалог;
- брати участь у дискусіях;
- вести переговори;
- уміння переконувати і відстоювати свою точку зору, тобто спілкуватися.

Важко переоцінити роль та значення комунікативних здібностей у формуванні якостей особистості – лідера. Розвиток мови, уміння вести діалог є одним з основних факторів становлення особистості в дитинстві і позначаються на всіх видах активності, на ставленні дитини до інших людей, до рукотворного світу природи, а також до себе.

Діалог (з грецької – розмова, бесіда) – форма мовлення, коли здійснюється обмін думками між двома чи декількома особами. Діалог є формою мовленнєвої комунікації, обмін висловлюваннями, які пов'язані однією темою. В.Н.Петрова вважає, що «діалог на уроці – це той місток, на якому учень і учитель зустрічаються як рівноправні учасники педагогічного процесу, освітній діалог змушує учня мислити».

Психологи вважають, що для спілкування необхідні такі умови:

- швидко і правильно орієнтуватись;
- планувати свою мову, згідно з умовами, часом, ситуацією;
- правильно обирати зміст спілкування;
- забезпечувати зворотній зв'язок;
- слідувати за мовою, жестами тощо.

В науці існують такі рівні спілкування:

- 1) низький,
- 2) маніпуляційний,
- 3) стандартизований,
- 4) конвенціональний,
- 5) ігровий, діловий,
- 6) духовний.

Використовуючи діалог, як метод навчання, необхідно визначити його тему, спрогнозувати результат, підготуватися до нього. Навчальний діалог виникає на базі навчальної мовної ситуації, він вирішує навчальні задачі. В цей час іде обмін інформацією, врегульовуються відносини.

Тому на кожному уроці розвиваю **усну мову учнів**, навчаю правильно ставити питання, змінювати свою комунікативну поведінку. Дуже важливо мати

контакт з класом, Це сприяє розвитку комунікативних та розумових здібностей учнів та засвоєнню ними законів людського спілкування.

Такі уроки, як бесіда, диспут, евристична бесіда, дискусія, навчальна гра, сюжетно-рольові ігри, проблемні ситуації, урок – історичний портрет, вікторини активно використовую для формування комунікативної, мовленнєвої компетентностей.

У формі діалогу (вчитель – учні) будує уроки вивчення нового матеріалу для того, щоб актуалізувати знання учнів. Це вимагає майстерності. Намагаюсь проводити такі уроки у невимушеній бесіді, самі учні оголошують тему уроку, разом знаходимо асоціації з теми. Діалогізація відносин розвиває дух партнерства. Учні самостійно роблять висновки.

Для розвитку мовленнєвої компетентності, більш емоційного сприйняття нової теми, активізації пізнавальної діяльності використовую метод **складання синквейну**. Синквейн – це вірш-мініатюра, який емоційно завершує урок. Алгоритм написання синквейну:

1-й рядок: Хто? Що? (1 іменник)

2-й рядок: Який? (2 прикметника)

3-й рядок: Що робить? (3 дієслова)

4-й рядок: Що автор думає про тему (фраза з 4 слів)

5-й рядок: Хто? Що? (1 іменник - синонім)

Наприклад, на уроці етики в бкл. при вивченні теми «Що означає бути громадянином і патріотом України» учні склали такий синквейн:

1. Батьківщина

2. Суверенна, незалежна

3. Захищає, любить, охороняє

4. Батьківщина у людини єдина

5. Україна – мати

Роблю висновок: Батьківщина, як рідна мати, її потрібно любити, берегти, захищати.

Урок з теми «Перші князі Київської Русі» (історія України, 7кл.), синквейн про княгиню Ольгу:

6. Княгиня

7. Хитра, Свята

8. Помстилася, охрестилась, впорядкувала

9. Провела реформу збирання данини

10. Ольга

Робимо висновок: Княгиня Ольга зміцнила Київську Русь реформою данини: встановила час, норму, місце збирання данини.

Синквейн про князя Ярослав:

1. Князь

2. Мудрий, цілеспрямований

3. Воював, будував, захищав

4. Склав першу збірку законів

5. Ярослав

Висновок: За князювання Ярослава київська Русь досягла розквіту.

Метод навчання, коли питання ставить учень, називається **методом евристичного діалогу**. Оригінальність методу полягає в тому, що учень самостійно здобуває інформацію, має навички правильно ставити питання, логічно мислити. Комунікативна компетентність цього методу полягає в коректності діалогу, пошуках компромісу, позитивні навички спілкування в полікультурному і поліетнічному суспільстві. Цей метод має актуальність, тому використовую його в 5-7 класах. Починаючи з 7-го класу, дуже актуальним стає урок-історичний портрет з елементами дискусії. Учні знайомлю з пам'яткою оцінювання історичного діяча. Сприйняття історії іде через конкретну історичну особу: князів Київської Русі, королів Англії, Франції, Жанну д'Арк, Яна Гуса, Яна Жижку та ін.

Останнім часом актуальною у формуванні мовленнєвої компетентності стає **проектна дискусія** – учні набувають знань через планування та виконання конкретних завдань. Цей метод базується на захисті заздалегідь підготовленого проекту. Наприклад, на уроці з теми «Технічні нововведення та винаходи» в 7-му класі вивчаємо середньовічні рицарські герби, пропонуємо учням намалювати та захистити герб своєї родини. Майже всі учні прийняли участь у цьому проекті, дискутували, пояснювали і дуже були горді за своїх батьків.

Своєю діяльністю на уроках, учні доводять, які форми і методи їм найбільш до вподоби. Наприклад, їх дуже цікавлять **рольові ігри-суди**. Ці уроки потребують багато часу для підготовки, але це того коштує: розвивається здатність сприймати історичну подію, висловлювати своє відношення до історичної особи. Наприклад, в 8-му класі провела урок-гру «Суд над Петром І». Учні були обвинувачами та адвокатами царя, виконували роль свідків. На завершення уроку діти виконували творче завдання: складали напис до пам'ятника Петру у Петербурзі.

На різних етапах уроку я використовую **тестові завдання**. На мій погляд, тести активізують пізнавальну діяльність учнів, розвивають вміння аналізувати, узагальнювати найбільш важливі зв'язки, ознаки, наслідки різних історичних явищ. Цікавий елемент ділової гри дає взаємоперевірка виконаних завдань. Це вимагає від учнів розумової активності, привчає до самостійності, робить навчання особистісним для учня. Використовую комп'ютерне тестування для індивідуального та колективного опитування. Таким чином можна здійснити контроль великого блоку вивченого.

Використання електронних комп'ютерних ресурсів на уроках історії – один з ефективних засобів активізації пізнавальної активності учнів на уроках історії, в позакласній, виховній роботі. Використання комп'ютерних ресурсів полегшує вивчення нового матеріалу, поширюються та збагачуються дидактичні принципи навчання такі, як наочність, систематичність, послідовність, зацікавленість учнів., формуються навички роботи з інформацією (пошук, відбір, переробка, впорядкування).

Наприклад, зараз дуже популярна програма **Power Point**. **Мультимедійна презентація подає інформацію в максимально наочній формі.** Використовуємо цю програму разом з учнями. За допомогою цієї програми складаю опорний конспект, залучаю відео фрагменти, ілюстрації, роблю висновки: на слайдах фіксую важливі етапи уроку. Це допомагає учням краще запам'ятовувати матеріал, бо працює візуальна та слухова пам'ять.

Важливим помічником на уроці є **історична карта**. Робота з картою формує просторову компетентність. Інтерактивна карта робить навчання наочним, дає змогу відслідкувати просування війська, зміну кордонів держави; даю завдання скласти оповідання від імені мандрівника. Діти набувають навичок ораторської майстерності, досвід публічних виступів, підвищується самооцінка, розвивається логічне мислення, а це вже творчість.

Організація самостійної роботи учнів – це складання презентацій, підготовка повідомлень, рефератів, підготовка до конкурсів, проектів, олімпіад, виконання практичних робіт. Тут учитель стає організатором навчання, так званим учителем-менеджером.

Чітка мотивація навчання, широке використання наочності, дидактичних ігор, застосування інтерактивних форм навчання (робота в групах, проведення круглого столу, прес конференції) сприяють формуванню та розкриттю творчих та комунікативних здібностей: уміння слухати, висловлювати свою думку, переконувати, підвищувати рівень мовленнєвої культури, з зацікавленістю виконувати соціальні ролі. Саме таке викладання - це вимога часу, якісно новий підхід до навчання і виховання.

приділяє велику увагу культурі усного та писемного мовлення, розвиваю комунікативні здібності учнів.

Досягнення комунікативної компетентності не можливе без оволодіння певним обсягом культурної інформації. Приділяю увагу формуванню країнознавчої компетентності на уроках історії рідного краю. Учнім подобаються ті види навчальної діяльності, які дають їм матеріал для роздумів, можливість проявляти ініціативу та самостійність, потребують розумового напруження, винахідливості та творчості.

2.7. Творчій самореалізації, розвитку комунікативних умінь, звичайно, сприяє участь вихованців у роботі МАН, залученні до написання конкурсних творчих та наукових робіт. Таку можливість учні мають : в конкурсі творчих робіт «Об'єднаймося ж, брати!» у 2016р. на міському рівні відмічено, як кращу роботу учениці 9-Б кл. Трофименко Є. за темою «А Бог дарував їм учительську долю», у 2017р. – роботу учня 9-Б кл. Боброва І. «Музей виховує юних». Цілеспрямовано вчу учнів говорити вільно, відверто, публічно висловлюючи свої думки та обстоюючи їх.

Головний екзаменатор наших вихованців – життя. Наскільки вони будуть адаптованими до соціального середовища, здатними оперативно приймати правильне рішення в нестандартних ситуаціях, вмітимуть аналізувати і контролювати власну діяльність, тобто успішно її виконувати, залежить насамперед від

школи, від того, в якій мірі у них будуть сформовані ключові компетентності, в тому числі, комунікативні.

Говорячи про формування комунікативних здібностей учнів, необхідно виходити з потреби виховати громадянина, підготувати молоду особистість до участі в розв'язанні нагальних і перспективних завдань держави, до управління її справами, ролі керівника та виконавця, громадського діяча.

Вирішення проблеми формування **комунікативної компетенції** ґрунтується на таких пріоритетних принципах, як гуманізація, демократизація навчально – виховного процесу, заміна авторитарної педагогіки педагогікою толерантності, щоб із стін школи виходили люди самодостатні, підготовлені до свідомої та ефективної життєдіяльності, тому що лише такі особистості здатні брати на себе відповідальність і бути діяльними в ринковій економіці.

Успішному вирішенню проблеми, що розглядається також сприяє **психологічний мікроклімат на уроці**; мотивація навчання, як передумова успішного уроку; психологічна культура учителя; реалізація особистісного підходу у навчально-виховному процесі: створення ситуації успіху, забезпечення педагогічної підтримки школяра, адже до кожної дитини є десятки ключів, і все залежить від того, як повернути той чи інший ключ; впровадження сучасних інтерактивних технологій, тому що творчу особистість може виховувати творчий вчитель.

На своїх уроках, в роботі гуртка «Музезознавство» прагну виховувати свідомих громадян України, формувати особистість учня, розвивати його здібності та обдарування, науковий світогляд, комунікативну компетентність, тобто виховувати людину з позитивним мисленням, оптиміста, добре підготовленого до життєвих випробувань, який упевнено дивиться вперед.

На мою думку, існує три рівні сформованості мовленнєвої здатності школярів.

Високий і достатній рівень визначаються оригінальністю задуму, чіткою розгорнутою відповіддю на питання, яка передбачає логічність, хронологічну послідовність, висловлення власного ставлення учня до історичних подій і явищ, використання різноманітних мовних засобів (епітетів, метафор, висловлювань історичних діячів тощо).

Для **середнього рівня** характерними є невеликий діапазон використання мовних засобів, учень вміє працювати з історичними джерелами та документами – отримувати інформацію з джерела щодо часу, місця та учасників описаних у ньому подій.

Низький рівень мовленнєвої здатності характеризується спробами учнів побудувати відповідь, фактично учні намагаються вибрати відповідь із запропонованих, невеличкий словарний запас тощо.

2.8 Таким чином, можна зробити висновок, що система сучасної освіти змінюється: змінилися пріоритети в діяльності вчителя: не навчити, а створити умови для самостійного творчого пошуку учня. Добрим помічником у цьому стають сучасні інтерактивні методи навчання. На мій погляд сучасний учитель – це високопрофесійний педагог, який правильно використовує і традиційні, і інформаційні технології, включає дитину в рольові ігри, розвиває здібності вивчати події, визначати своє відношення до них, виховує громадянина і патріота своєї держави.

Якими ж здібностями повинен володіти вчитель, щоб виховати таку особистість?

Комунікативні здібності вчителя

Це: уважність, урівноваженість, лагідність, почуття такту, терплячість, емоційність, комунікабельність, справедливість, оптимістичність, інтерес до людей, мобільність, доброзичливість, скромність, вимогливість до себе, організованість, самовладання, толерантність.

Список використаних джерел

- 1.Бабанов К. Методика викладання історії: традиції та інновації/ К. Баханов // Історія в школах України. - 2002. - № 6. - С.9-12;
- 2.Баханов К.О. Методичний посібник з історії України. 7 клас. Традиції та інновації у навчанні історії в школі. – К.: Генеза, 2001. – 296 с.
- 3.Баханов К.О. Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії в школі: Монографія. – Запоріжжя: Просвіта, 2000. – 160 с.
- 4.Баханов К.О. Традиції та інновації в навчанні історії в школі: Дидактичний словник-довідник. – Запоріжжя: Просвіта, 2002. – 108 с.
- 5.Баханов К.О. Інноваційні системи, технології та моделі. – Запоріжжя, 2000.
- 6.Баханов К.О. В пошуках інноваційних технологій викладання історії // Історія в школах України. – 1996. - №1. – С.20-25.
7. Бирзул О. Реалізація форм та методів розвивального навчання на уроках історії в системі особистісно-орієнтованої освіти // Історія України. - 2005. - №42 (11 листопада). - С.9-15;
8. Бондар В.І. Теорія, методика, технологія і педагогічна техніка: сутність, зв'язки, взаємозбагачення/ Наукові записки: Збірник наукових статей Національного педагогічного університету ім.М.П. Драгоманова / Укл. П.В. Дмитренко, О.Л. Макаренко. -- К.: НПУ, 2000. -- 4.1. -- 278 с.
9. Демиденко Т. Удосконалення змісту і методів викладання шкільних історичних дисциплін // Історія України. - 2001. - № 41 (Листопад). - С.3;
10. Комаров В. До питання про систему методів навчання історії в школі // Історія в школах України. - 2003. - №5. - С.26-29;

11. Кравченко Д.Г. Історична свідомість: поняття та структура // Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності. Збірник наукових праць. Випуск 11. - Київ, 2003. - С.307-316;
12. Кравченко Д.Г. Історична освіта в школі: проблеми оновлення // Вища освіта України. Теоретичний і науково-методичний часопис. - К.: Інститут вищої освіти АПН України, №2 (12). - 2004. - С.59-65;
13. Методика викладання історії в школі: Вказівки до вивчення дисципліни студентам IV курсу, спеціальність "історія" / Укладач Терно С.О. - Запоріжжя: ЗНУ, 2005. - 21 с.;
14. Освітні технології: Навчально-методичний посібник /О.М.Пехота, А.З.Кіктенко, О.М.Любарська та ін.; За заг. ред. О.М.Пехоти. - К.: А.С.К., 2001. - 256 с.
15. Сучасний учитель та сучасний урок (методичні рекомендації щодо вивчення історії України та всесвітньої історії в школі).: укладач Левітас Ф. Л. – 2-е видання, стереотипне. – К.: КМПУВ імені Б. Грінченка, 2002.

Опис власного педагогічного досвіду

Метою освіти ХХІ ст. є виховання відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, використовувати набуті знання і уміння для творчого розв'язання проблем, тобто підвищення життєвих компетенцій учнів. Процес вивчення історії за шкільною партою включає набагато більше, аніж пасивне запам'ятовування фактів та дат. Історія є процесом мислення, що опирається на свідчення з минулого, та покликана розвивати уміння його аналізу та оцінки. Окрім визначення того, що учні повинні знати, дуже важливо брати до уваги й те, що учні повинні вміти для ефективного застосування цих знань на практиці.

За Державним стандартом повної загальної середньої освіти метою навчання історії в загальноосвітній школі є формування в учнів ідентичності та почуття власної гідності у результаті осмислення соціального та морального досвіду минулих поколінь, розуміння історії і культури України в контексті історичного процесу. Відповідно до мети, **завданнями освітньої галузі є:**

- розвиток інтересу учнів до історії як сфери знань і навчального предмета, власних освітніх запитів учнів і вміння їх задовольняти;
- отримання та засвоєння системних знань про головні події, явища та тенденції в історії України та світу;
- ознайомлення учнів з духовними і культурними надбаннями та цінностями, історико-культурними традиціями українського народу і цивілізації в цілому;
- визначення, відбір і використання у процесі пошуку інформації про минуле різних видів історичних джерел, у тому числі текстових, візуальних та усних, артефактів, об'єктів навколишнього історичного середовища (музеїв, архівів, пам'яток культури та архітектури), а також інформаційно-комп'ютерних технологій;

· розвиток інтелекту дитини, її критичного та творчого мислення, визначення нею власної ідентичності як особистості та громадянина.

Компетентність базується на знаннях, досвіді, цінностях, набутих завдяки навчанню, пов'язана із загальною здатністю людини оперувати у певній ситуації набутими знаннями та практичним досвідом і є показником успішності школярів. Одним з найважливіших чинників є формування творчого і критичного мислення учнів, орієнтування не стільки на знання, скільки на засвоєння учнями досвіду самостійної роботи. Очевидно, що одним із засобів розвитку особистості учня в цьому напрямі, а також активізації пізнавальної мотивації учня на уроках історії є учбово-дослідницька діяльність, яка має включати в себе постановку творчих, дослідницьких завдань і наукове, поетапне їх вирішення.

У відповідності до цього я **обрала тему досвіду: «Формування основних груп компетентностей на уроках історії через використання ігрової педагогічної технології»** - актуальність якої полягає у визначенні напрямків методичного пошуку, способів формування критичного мислення та пошук шляхів подолання недостатньої сформованості в учнів загальних дидактичних умінь, необхідних для самостійної оцінки ними історичних подій та явищ.

Аналіз методичної літератури (К. Баханов, Т. Іванова, Г. Камаєва, М. Короткова, М. Несмелова, Л. Нечволод, Л. Поліщук, О. Пометун, О. Яровець) доводить доцільність використання на етапі вивчення нового матеріалу імітаційних (рольових) ігор. Це пояснюється метою рольової гри: визначити ставлення дитини до конкретної життєвої ситуації, причому своє ставлення до подій, що розігруються, можуть демонструвати як учні-актори (у випадку ділової гри, театралізованої гри та проблемно-рольової гри дискусійного характеру, а якщо заданий сценарій — відтворювати ставлення персонажа, що імітується), так і «глядачі», які мають вилучити із сюжету необхідну інформацію з метою узагальнення. Безумовне одне - виховна, освітня цінність інтелектуальних ігор залежить від участі в них педагогів. Такий підхід до використання ігрових технологій надає роботі на уроці компетентнісного спрямування, оскільки учнів необхідно навчити саме навичок аналізу, щоб вони могли не тільки шукати в документі підтвердження вже задекларованих учителем чи підручником знань, ідей, тверджень, а могли інтерпретувати, тлумачити інформацію, що містить джерело. Саме тому основну увагу при викладанні історії приділяю тому, щоб вивчення учнями цього предмета перетворювався на процес дослідження.

На своїх уроках використовую різні ігрові методики:

- предметні;
- сюжетні;
- рольові;
- ділові;
- імітаційні;
- драматизації.

Ігрова технологія об'єднує навчальний процес спільним змістом, послідовністю ігор, вправ, методикою їх організації. У кожному віці ігрові технології мають певні особливості. Наприклад, учнів 5, 6 класів я легко залучаю

до будь-якої діяльності, вони швидко «входять у образ». У 7,8,9 класах спостерігається необхідність самоствердження, загострення потреб у формуванні та захисті власного світу, прагнення дорослості, поява стихійних груп. Враховуючи ці особливості, я використовую інтерактивні методи проведення ділових ігор, завдяки яким забезпечується взаємодія «учень-учень», «учень-учитель». Під час такого навчального процесу вирішую кілька додаткових освітніх завдань:

- учні не лише навчаються самі, а й навчають один одного;
- в умовах, наближених до реальних, учні мають змогу оцінити людські якості своїх однокласників;
- учні, виконуючи певну роль у груповій діяльності, вчаться розв'язувати власні й колективні проблеми, відстоювати свої та групові інтереси, підтримувати інших учасників.

Дуже важливим, як на мій погляд, є і те, як учні зможуть оцінити ту чи іншу подію з точки зору конкретного історичного героя. Психологи таке явище називають емпатією. **Історична емпатія** дозволяє учням проаналізувати подію на підставі її оцінки різними соціальними, етнічними, політичними, творчими, релігійними, віковими групами населення. Наприклад, вивчаючи у 10 класі тему про входження українських земель до складу Польщі, я використовую театралізовану рольову гру у вигляді засідання польських, радянських, українських істориків, а тоді на основі цих джерел учні порівнюють їх та коментують.

Дуже подобається дітям, якщо на уроках їм доводиться «голосувати» (**метод «Займи особисту позицію»**). Імовірно, сама можливість того, що учень може стати в одній частині класу чи іншій (біля аркуша зі сформульованою проблемою «за» чи «проти»), а потім, під впливом аргументів опонентів, змінити свою позицію, викликає зацікавлення учнів. Метод корисний під час проведення у класі дискусії на суперечливу тему, дає можливість учням висловити свою точку зору. Такий метод проводжу на уроках історії України у 8 класах при розгляді тем присвячених козацькій добі.

Дуже ефективні **методи «Мікрофон», «Незакінчене речення»**, бо дають змогу кожному сказати щось швидко, по черзі, відповідаючи на запитання або висловлюючи свою позицію. Використовую в усіх класах (додам лише, що учням 5-6 класів подобається бути «кореспондентом», який бере «інтерв'ю» з допомогою вчителя чи самостійно. Цей ігровий момент викликає додатковий інтерес).

Треба зазначити, що інтерактивні методи в жодному випадку не можуть бути самоціллю, тому краще добре оволодіти кількома методами, ніж абияк – усіма. На уроках історії на різних етапах використовую **опорні схеми**, які дають можливість учням узагальнити матеріал, самостійно чи з допомогою вчителя визначити місце тієї чи іншої події в історії нашого народу.

Хотілося б докладніше розповісти про один з методів засвоєння нових знань, формування умінь, навичок, емоційно-ціннісних орієнтацій та відносин учнів. Цей метод - **організація пошукової діяльності учнів**. Під моїм керівництвом учні брали участь у проекті «Діти війни». Перед ними було

поставлено завдання: зібрати і систематизувати спогади дітей Великої Вітчизняної війни та дітей, які приїхали із зони АТО. При цьому нововведенням було використання в якості методу дослідження інтерв'ю із записом на електронні носії інформації, їх подальша розшифровка та редагування без цензури. Тобто, методів вивчення усної історії - історії безпосередніх учасників подій, живих людей, з урахуванням їх емоційних переживань і почуттів. У результаті спільної діяльності учнів з'явиться робота «Життя дітей у роки війни. За спогадами очевидців». Взагалі, пошукова робота, розробка проєктів з використанням електронних носіїв інформації дуже широко використовується на уроках історії. Учні роблять це зацікавлено і з великим задоволенням.

У своїй роботі досить часто використовую мультимедійні презентації, створені за допомогою Microsoft PowerPoint. На мою думку, добре підготовлені і методично продумані слайдові презентації (таблиці, схеми, фото, документи, завдання) – це найкращий вид унаочнення, який дозволяє підійти до процесу навчання творчо, урізноманітнити способи подачі матеріалу. Наочність дає мені змогу привернути увагу учнів до матеріалу, заощадити навчальний час і активізувати пізнавальну діяльність учнів, підвищити міцність запам'ятовування, забезпечити емоційний вплив на учнів, належну повноту сприйняття та якісне засвоєння навчального матеріалу. Наприклад, під час вивчення тем «Перша світова війна» (10 клас) та «Друга світова війна» (11 клас) використовую мультимедійну презентацію на якій демонструю не тільки фото, але й карти основних битв, операцій та відеоматеріали. При розгляді теми «ХХ з'їзд КПРС» завжди використовую відео із виступом М.С. Хрущова. Завдяки інтернет-ресурсам, використовую відеоматеріали конференцій, з'їздів, виступи відомих політиків, які дозволяють краще усвідомлювати та характеризувати події історії, адже краще «один раз побачити, ніж сто раз почути».

Для розвитку навичок дослідницької роботи з документами на уроках часто використовую ділові ігри. Сценарій може бути відомим, але найчастіше це імпровізація учнів. Для застосування даного методу використовую певний порядок дій, а саме:

- формулювання проблеми, яку ілюструє ділова гра;
- визначення дійових осіб та їх завдання;
- відведення часу на обдумування власних дій;
- виконання гри під моїм керівництвом;
- аналіз рольової гри.

Наприклад, під час вивчення тем козацької доби завжди створюю групу козаків, які або проводять нараду, або збирають похід, або укладають мирний договір чи пишуть листа турецькому султану. У 9 класі завдяки **рольовим іграм** проводимо засідання «Руської трійці», Кирила-Мефодіївського братства, масонів, декабристів. Завдяки іграм моделюються життєві ситуації, під час яких учні краще усвідомлюють та аналізують навчальний матеріал.

Сучасний педагог на уроці і психолог, і актор, і режисер одночасно.

Тому, готуючись до уроків, враховую не тільки особливості кожного класного колективу, але й психологію, вікові особливості, потенційні можливості окремого учня,

знаходжу і стараюсь реалізувати на уроках такі методичні прийоми, які дають дітям відчуття самостійності й творчої участі в процесі вивчення предмета. Так, наприклад, на уроках у 5 класі найчастіше це прийоми, які вимагають певної акторської майстерності: «Перевтілення», «Рольовий переказ», інсценізації. А також вправи на уважність із відтінком гумору: «Знайди помилку», «Плутанина» тощо. У 5 класі не надто часто обираю роботу у великих групах, оскільки діти ще губляться або й сперечаються. Із цієї ж причини обережно використовую прийом «Займи позицію», проте не відкидаю зовсім, адже п'ятикласники уже повинні вчитися чітко формулювати і аргументувати власну точку зору. Активно впроваджую цей прийом уже із 7 класу. У 8-9 класах організовую уроки-семінари, усні журнали, на яких учні вчаться культури спілкування, висловлювати власну думку, виступати з власними рефератами, користуватися додатковою літературою та інтернет-ресурсами.

При вивченні тем «Перша світова війна» та «Друга світова війна» завдяки рольовим іграм, учні присутні на засіданні Паризької, Постдамської, Тегеранської та інших конференцій. Активне використання даної технології сприяє набуттю різноманітних умінь і навичок і розвивають цілий спектр історичних компетентностей.

Набуті знання учні використовують під час проведення тижнів історії та виховних заходів. Першим таким досвідом було судове засідання на тему: «Голодомор – геноцид українського народу». Потім були вистави на різні історичні тематики, випуск стінгазет. За допомогою методу рольової гри були проведені виховні заходи присвячені героям Крут, героям Небесної сотні та Дню Перемоги.

Результативність мого досвіду визначається в тому, що учні школи є переможцями II етапу Всеукраїнської олімпіади з історії. Троє моїх випускників здобувають освіту вчителя історії.

Я переконана, що справжній вчитель повинен формувати свою власну педагогічну систему, яка допоможе створити найкращі умови для отримання знань учнями, перетворення здобутих знань на переконання і застосування їх у життєвих ситуаціях. Завдання моє як вчителя - обрати педагогічні стратегії, що забезпечують здатність учня ефективно діяти за межами навчальних ситуацій, продуктивно розв'язувати в повсякденному житті реальні проблеми.

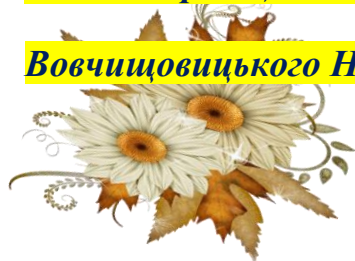

Опис педагогічного досвіду

учителя історії та правознавства

«II кваліфікаційної категорії»,

Вовчищовицького НВК

Мостиського району, Львівської області

Людмили Мирославівни Мочерад

«Впровадження інтерактивних технологій в процесі навчання історії та правознавства»

Перед людиною є три шляхи до розуму:

шлях роздумів – найбільш благородний,

шлях наслідування – найлегший,

шлях особистого досвіду – найважчий.

Конфуцій

Особливістю сучасності є те, що людина, щоб реалізуватися в суспільстві, повинна вчитися практично все своє життя. Якість сучасної освіти, тобто відповідність вимогам суспільства, визначається не стільки кількістю того, що дитина знає і чого вона навчилася в школі, скільки вміннями здобувати нові знання та використовувати їх у нових умовах.

Я працюю над темою «Впровадження інтерактивних технологій в процесі навчання історії та правознавства». На мою думку, використання ІКТ, аудіовізуальних та мультимедійних засобів на уроках історії сприяє розвитку цілісності та системності мислення школярів, мотивації до вивчення суспільних дисциплін, активізації розумової та пізнавальної діяльності учнів, індивідуалізації процесу навчання. Адже, як

говорив К.Д. Ушинський : « Учень... це не посудина, яку потрібно наповнити, а факел, якого треба запалити».

Актуальність педагогічної проблеми полягає в тому, що наш час – це час суттєвих змін у науці, техніці, інформаційному середовищі, освіті. Тому у сучасному вимогливому та швидкозмінному соціально-економічному середовищі рівень освіти значною мірою за лежатиме від результативності запровадження інноваційних технологій навчання, які розвивають діяльнісний підхід до навчання і дають суспільству людей, які здатні приймати нестандартні рішення, вміють об'єктивно та творчо мислити.

Мета роботи – розглянути питання застосування інформаційно-комунікаційних технологій як універсального інструментарію для ефективного супроводу усіх видів пізнавальної діяльності учнів на уроках історії.

Джерельною базою послужили дослідження сучасних педагогів з даного питання. Дану тему в своїх працях різнобічно розглядають наступні автори: Баханов К.О. «Іноваційні системи, технології та моделі навчання історії в школі», О. Пометун «Інтерактивні технології навчання», Мокрогуз О.П. «До питання методики застосування мультимедійної презентації Powerpoint на уроках історії», Ладиченко Т. «Електронний педагогічний засіб з історії – новий крок в оволодінні навчальним матеріалом», Дрібниця В. «Використання відео- та мультимедійних матеріалів на уроках історії» Нормативні - правові документи України, Луцик Н. «Педагогіка. Теорія національного виховання», П.Костюк «Код ідентичності», В.Брехуненко «Війна за свідомість», В.Брехуненко, В.Ковальчук « «Братня навала» Війни Росії проти України ХІ-ХХІ ст. », Кудрик Л.Г., Сурмак Ю.Р. «Діти ІНДИГО- зерна нового людства», Т.Ф. Гош «Життя Лемка» та інші.

Викладання історії в школі вимагає від вчителя творчого підходу, особливо у виборі методичних прийомів і засобів, наочного матеріалу та використання аудіовізуальних засобів. Тому сенс інтерактивного навчання полягає в такій організації навчального процесу, щоб практично всі учні були залучені до пізнавальної роботи, мали можливість розуміти і рефлексувати з приводу того, що вони знають і думають. Формування дослідницьких вмінь на уроках історії можливо в процесі поєднання інтерактивних, аудіовізуальних і мультимедійних технологій.

При проведенні уроків використовую технології інтерактивного навчання (О. Пометун, К.Баханов), схемо-знакових моделей (В. Шаталов), розвитку критичного мислення (Д. Стіл, К. Мередит, Ч. Темпл), інформаційно-комунікаційні технології.

Опис прийомів, використовуваних на уроках

Хороший урок той, де панує ділова, творча атмосфера, де бажання учнів міркувати б'є ключем, де вони охоче вступають в діалог з учителем, один з одним, авторами тих чи інших теоретичних концепцій і положень. Адже хороший урок, як правило, завжди вирізняється тим, що він насичений різноманітними навчальними ситуаціями і кожна з них викликає в учнів велику кількість запитань, сумнівів, здивування, а часом і настороженість. Так народжуються в діяльності учнів дорогоцінні моменти, які підводять їх до пошуків, здогадок, до самостійної творчості. Розвиток науки та техніки пропонує учням та вчителям нові форми комунікації, нові типи розв'язання абстрактних і конкретних завдань, перетворюючи вчителя з авторитарного транслятора основних ідей на натхненника інтелектуального і творчого учня.

Отже, під час уроків історії та правознавства я використовую різні види інтерактивної діяльності, наприклад, «Мозковий штурм». Ця форма є чи не найбільш цікавою, захоплюючою і, головне, невимушеною. Такий вид роботи спонукає учнів проявити уяву та творчість, дає можливість їм вільно висловлювати свої думки. Хоча інколи виникають проблеми із «неговіркими» учнями, які бояться, що їх думка буде хибною. Та з часом цей бар'єр руйнується і вже наступного разу метод дає свій результат.

Сучасні методи навчання невідірвні від інформаційних технологій. Для підвищення ефективності уроку використовую навчальні презентації, фрагменти фільмів інші відеоматеріали. Використання інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє суттєво поглибити зміст матеріалу, практичні вміння та навички школярів у пошуку, аналізі, узагальненні інформації. Цей процес охоплює й роботу самих учнів: вони беруть безпосередню участь у підготовці начального матеріалу.

У своїй практиці я використовую створені спеціально для конкретних уроків мультимедійні конспекти-презентації, що містять короткий текст, основні терміни і поняття, малюнки, відеофрагменти, схеми і графіки, цифрові фото або просто відскановані ілюстрації. З їх допомогою можна просто й наочно представити свій виступ на уроці, конференції або позакласному заході.

Цікавою формою розвитку мислення є створення **сенканів** (узагальнення роботи над вивченням історичної постаті чи події).

Сенкан – невеличкий твір – характеристика героїв, явищ, що складаються за такою схемою:

1 рядок - одне слово, іменник, який є темою сенкану;

2 рядок – два слова, прикметники, які є означеннями до теми;

3 рядок – три слова, дієслова, які вказують на активність, дієвість, пов'язану з темою;

4 рядок – чотири слова, фраза, якою висловлюється розуміння теми;

5 рядок – одне слово, іменник – синонім до теми.

Одним із прийомів роботи в групах або в парах є так званий “Інформаційний пакет”, який сприяє розвитку критичного мислення на широкому полі інформації. Це добірка уривків з різних історичних джерел. Працюючи в парах, учні знайомляться зі змістом пакета, щоб відповісти на запитання. Такий вид роботи допомагає учням приймати самостійне рішення, знаходити потрібну інформацію, висувати власні ідеї.

Прийом “Збережи останнє слово за собою”. Учень, який перший розпочав обговорювати питання, передає слово іншому. Після повного обговорення слово повертається до того, який починав. Таким чином, він отримує право підбити своєрідний підсумок, погодившись із тим, що говорили, чи заперечити, доводячи свою думку.

Використовую також інтерактивну технологію «Мікрофон», яка надає можливість кожному сказати щось швидко, по черзі, відповідаючи на запитання або висловлюючи свою думку чи пропозицію. Роботу організовую в такий спосіб. Спочатку ставлю класу запитання, а потім завдання: відповісти швидко, довго не думати і не повторювати думки інших. Таким чином, учні формують впевненість у собі та вміння реагувати на ситуацію миттєво. Але і тут не буває все ідеально. Є учні, яким не хочеться думати і вони ігнорують поставлені завдання.

Хороший метод виховання дружніх відносин – це робота в парах чи групах. Учні не лише краще вивчають матеріал, а й взаємо працюють та допомагають один одному.

Справитися з проблемою вивчення глосарію допомагає метод «Навчаючи-вчуся». Кожен учень хоче хоч на хвилину побути вчителем. Тож тут і міні-гра і ефективніше вивчення слів.

Суттєвою перевагою інтерактивного навчання, у порівнянні з традиційним, є широкі можливості використання власного досвіду учня, набутого ним

раніше, а також розширення його. В цьому мені допомагає метод «Ажурна пилка». Учні повинні вдома добре вивчити матеріал, щоб не підвести друзів на уроці. Якщо спочатку виникає проблема з байдужими, невідповідальними учнями то наступні спроби увінчуються більшим успіхом.

Значний виховний і розвивальний потенціал інтерактивного навчання полягає у тому, що учень постійно включається в ситуації, в яких він: повинен захищати свою думку, наводити на її захист аргументи. Тут на допомогу приходять такі методи як «Займи позицію», «Зміни позицію», «Прес», «Не закінчені речення».

Виконувати завдання-максимум, розраховані на читання додаткової літератури, першоджерел, тривалі спостереження; вільно вибирати завдання, переважно пошукового і творчого характеру, включати в пізнання елементи праці, гри, спілкування. Все це про такі методи як «Спрощене судове слухання», «Дискусія», «Дебати».

Відтак, інтерактивне навчання передбачає ініціативу тих, хто навчається, їх творчу, продуктивну, конструктивно-варіативну, самостійну (самостійний пошук, оволодіння знаннями) діяльність.

Для того, щоб вивчення правознавства не обмежувалося лише роботою в класі проводжу уроки-тренінги. Також організовуємо регулярні зустрічі із старшим лейтенантом поліції Петик Вікторія. Яка розповідає цікаві та повчальні історії підлітків. Яка ознайомлює учнів різних класів з віковими проблемами учнів, їх правами та обов'язками, пропонує вирішення дитячих проблем.

Всі ці зустрічі проходять в рамках дня, тижня та місяця правових знань. Тут всі учні школи можуть реалізувати себе як художники, поети, письменники, юристи, волонтери оскільки їм пропонуються різні форми

правової роботи. А все це сприяє кращому засвоєнню знань з юридичної освіти.

Також учнівське самоврядування висунуло прекрасну ідею, яку втілює в життя вже кілька років поспіль. Це створення шкільної газети «Шкільний калейдоскоп». Тут всі бажаючі творчі особистості можуть висловлювати свої думки в тій чи іншій формі. Випуски газет присвячують певним темам, які засвідчують фотографіями.

Також розробила стенд на правову тематику «Юний правознавець інформує». Тут учні знайомляться з правами, які їм дає Конституція та Конвенція ООН. Також звітую про проведену роботу.

Ось так учні нашої школи можуть реалізовувати дані їм державою права.

Останнім часом на своїх уроках використовую метод проектів. Це будь – яка діяльність учнів, результатом якої є той чи інший продукт. Проекти можуть бути персональними або груповими. Обидва є результативними. Працюючи над створенням проектів, учні швидко навчаються критично мислити, чітко усвідомлювати, де і яким чином можна застосувати набуті знання, генерувати нові ідеї, грамотно працювати з інформацією, бути комунікабельними, постійно самовдосконалюватися. В своїй практиці я впроваджую дослідницькі та творчі (ілюстрації, власні кросворди, вірші), ігрові проекти.

До дискусії усіх учнів спонукає прийом “Коло думок”. Головне завдання, яке стоїть перед кожним із них, - висловити власну думку. Запитання для дискусії передбачаються різні, але всі вони мають бути пов’язані з твором, що вивчається.

Ефективним у роботі є прийом “Прес”. Учні складають відповідь на поставлене запитання за поданим початком:

1. Я думаю, що...

2. Тому, що...

3. Наприклад...

4. Отже, я вважаю...

Цей вид роботи дає можливість висловити власну думку, пояснити, в чому вона полягає; чому саме вибрана така точка зору; навести приклад, який є аргументом, щодо висловленого; узагальнити свою думку.

Широко застосовую різноманітні дидактичні ігри.

Під час роботи на уроках всесвітньої історії використовую 15-20 хвилинні відеофільми (або їх частини) з проекту проект «Країна» каналу

Інтер – Війна 1941-1945рр., Л. Парфьонова « Російська імперія», проекту М. Сванідзе «Історичні хроніки», «Намедни», «Мгновения XX века». Переглядаючи певний відеоматеріал, учень може перевірити його за історичними документами, архівними дослідженнями і зробити самостійно висновки.

Доцільним на уроках історії України в 5 класах є використання 15-хвилинних фільмів з серії «Невідома Україна» та «Золота підкова», проект «Країна» каналу Інтер – Київ, «Війна 1941-1945рр», «Козаки», проект Першого національного каналу « 20 кроків до мрії» .

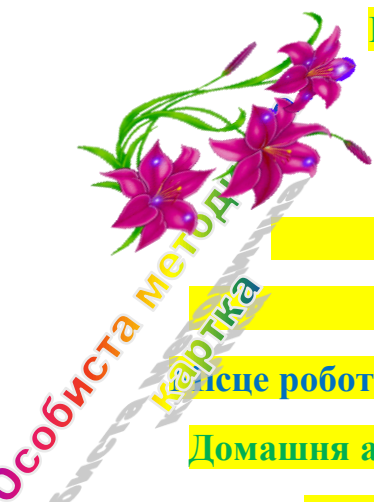
Реалізувати власну педагогічну проблему мені допомагають нестандартні форми уроку, які стимулюють пізнавальну активність учнів, їхнє вміння діяти в незвичних ситуаціях, використовувати власний досвід, адаптацію до змін: урок – подорож, урок – представлення проектів, урок – дослідження, урок – пошук істини.

Вивчення історії не закінчується на уроці, воно продовжується в позакласній роботі. Здійснюємо різноманітні проекти, створюємо тематичні та ювілейні газети, готуємо літературно-музичні композиції, різноманітні ігри, конкурси, усні журнали.

Отже, підсумовуючи все вище сказане, можу запевнити, що за чотири роки викладання предмету історії та правознавства переконалася в тому, що важку для запам'ятовування інформацію можна подати у цікавій формі і вона дасть кращий результат. Але для цього потрібно вдосконалювати свої власні уміння і навички, випробовувати інші методи та удосконалювати вже набуті і досліджені, а результат не змусить себе чекати. Тому, що «Що може бути чесніше і шляхетніше як навчати того, що сам якнайкраще знаєш» Квинтиліан.

Аналіз результатів дослідження даної теми

- Як свідчать результати роботи по використанню інтерактивних методів навчання, на уроках історії та правознавства відбулися такі позитивні зрушення :
- Учні набули культури дискусії.
- Виробилося вміння приймати спільні рішення після їх обговорення.
- Поліпилились вміння спілкуватися, доповідати.
- Якісно змінився рівень сприйняття учнями історії як не тільки шкільного. предмета а як цікавої науки про минуле людства.
- Якісно змінився рівень володіння головними мисленнєвими операціями - аналізом, узагальненням, абстрагуванням.

Мочерад Людмили Мирославівни

Дата народження: 27 березня 1984 року

Освіта: вища

Спеціальність: історія

Кваліфікація: Історик. Викладач історії

Місце роботи: Вовчищовицький НВК

Домашня адреса: с. Санники, вул. Майданова

Стаж роботи: 18 рік

Стаж роботи в даній школі з 2012р.

Кваліфікація: II кваліфікаційна категорія, 2015р.

Життєве кредо:

«Стався до людей так , як би хотів, щоб ставились до тебе»

Педагогічне кредо:

*«Педагог повинен бути гуманістично
є керівником, другом своїх вихованців
наставником у всьому доброму».*

*спрямованим, він
Він має бути*

Я.-А.Коменський

Курси підвищення кваліфікації:

ЛОППО, 20.03- 31.03.2017 рік, свідоцтво №005974 від 07.04. 2017 року; ЛОППО, 14.02- 18.02.2019 рік, свідоцтво №024158 від 22.11. 2019 року; ЛОППО, сертифікат ААС№2654 від 27.09.19 року «Нова українська школа»; Сертифікат виданий 19.05.2018 року «Онлайн – курс для вчителів початкових класів» (EdEra) (онлайн-курс 60 год.)

З досвіду роботи вчителя історії Перехожук Анни Володимирівни з проблемно-методичної теми «Розвиток життєвої та соціальної компетентності учнів через особистісно-зорієнтований підхід та впровадження перспективних освітніх технологій»

Актуальність і перспективність досвіду:

- сприяння виконанню завдань Національної доктрини розвитку освіти;
- сприяння позитивній мотивації учнів до пізнавальної діяльності, потребі в самопізнанні, самореалізації та самовдосконаленні;
- забезпечення умов для розвитку творчої особистості дитини;
- забезпечення особистісно-орієнтованої моделі навчання;
- досягнення певного стандарту освіти;
- розробити оригінальний підхід до побудови структури сучасного уроку історії.

Мета досвіду:

- створити атмосферу співробітництва, взаємодії вчителя та учня;
- створити оптимальні умови для розвитку творчих здібностей дитини на уроках історії;
- розвивати життєву та соціальну компетентність школяра.

Читаючи газети «Освіта України», «Історія України», науково-методичні журнали «Історія в школах України», «Історія і правознавство», «Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання», «Український історичний журнал», інформаційно-практичний бюлетень «Все для вчителя», а також іншу методичну літературу вивчаю та впроваджую інноваційні технології та методичні поради кращих вчених та вчителів району, області, України, світу (Баханов К., Виготський Л., Зорнік Т., Машіка В., Наровлянський О., Пометун О., Ремех Т., Малієнко Ю., Котенко Л., Нетеча Я, Фрейман Г., Мельник О., Курилів В. та інші.)

Від незнання до знань ведуть три шляхи:

- Шлях роздумів, найбільш благородний;
- Шлях наслідування, найбільш легкий;
- Шлях досвіду, найбільш гіркий.

Конфуцій

Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ ст. наголошує на необхідності забезпечення переходу до нової гуманістично-інноваційної філософії освіти. Зазначається, що освіта ХХІ ст. — освіта для людини. Її мета — виховання відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, використовувати здобуті знання і уміння для творчого розв'язання проблем, тобто формування життєвих компетенцій учнів. Компетентність базується на знаннях, досвіді, цінностях, здобутих завдяки навчанню, пов'язана із загальною здатністю людини оперувати у певній ситуації здобутими знаннями та практичним досвідом, і є показником успішності школярів.

Одним з найважливіших чинників формування важливих компетенцій є вивчення історії в школі. «Без знання минулого неможливе точне розуміння сучасного», — справедливо наголошував видатний український історик і державний діяч М.Грушевський. *Нові підходи до вивчення історії повинні базуватися саме на особистісно-орієнтованому навчанні, а всі педагогічні технології мають бути спрямовані на виховання соціально адаптованого, свідомого громадянина України, здатного творчо й виважено розв'язувати проблеми у процесі самореалізації особистості.*

Історії серед інших суспільствознавчих дисциплін належить визначальне місце, тому що процес її викладання розпочинається у п'ятому класі, тоді як інші суспільствознавчі дисципліни вивчаються пізніше і на фундаменті засвоєних історичних знань. Таким чином, історія як шкільна навчальна дисципліна є першоосною, що впливає на процес формування, розвитку та соціалізації особистості.

В процесі засвоєння суспільствознавчих дисциплін школярі набувають не тільки специфічну суму знань, а й практичні навички діяльності в сучасному суспільстві чи то у правовому, чи в економічному просторі, здійснюють вибір політичної орієнтації на основі певних політологічних та філософських знань.

Процес формування у школярів життєвої та соціальної компетенцій відбувається поступово протягом навчання у загальноосвітній школі. Від класу до класу навчальні уміння, які опановуються школярами, поглиблюються та ускладнюються.

Викладання історії в школі **вимагає від учителя творчого підходу**, особливо у виборі методичних прийомів і засобів, наочного матеріалу та використання аудіовізуальних засобів. При цьому одним із найвагоміших пріоритетів стає розвиток творчого і критичного мислення учнів, орієнтування не стільки на знання, скільки на засвоєння учнями досвіду самостійної роботи. Очевидно, що одним із засобів розвитку особистості учня в цьому напрямку, а також активізації пізнавальної мотивації учня на уроках історії є навчально-дослідницька діяльність, яка має включати в себе постановку творчих, дослідницьких завдань і наукове, поетапне їх розв'язання. **Формування дослідницьких вмінь на**

уроках історії можливо в процесі поєднання інтерактивних, аудіовізуальних і мультимедійних технологій.

Для сучасної освіти характерним є пошук нових педагогічних можливостей, що пов'язано насамперед з відмовою від традиційного навчання та виховання, з ідеєю цілісності педагогічного процесу як системи, що спирається на теорії загальнолюдських цінностей, гуманізації, особистісно-орієнтованого підходу, пріоритету суб'єкт-суб'єктних відносин.

Практика показала, що не лише традиційні, а навіть ефективні інноваційні технології навчання не завжди дають бажаний результат і потребують коригування та адаптації до потреб пересічного учня. Тому я вирішила наступне:

1) з огляду на великий обсяг навчального матеріалу та необхідність формування навчальних компетенцій, **перевагу віддавати урокам вивчення нового матеріалу, формування умінь та навичок, визначивши пріоритетні питання, їх вивченню приділити основну увагу;**

2) упродовж уроку, крім інноваційних засобів навчання, використовувати традиційні. Виробити в учнів потребу занотовувати найважливішу інформацію, створюючи при цьому опорний конспект;

3) активно застосовуючи підручник, історичний атлас і тексти документів, забезпечувати максимальні можливості для самостійної роботи учнів, що сприятиме перетворенню учнів на активних суб'єктів навчальної діяльності;

4) у ході вивчення нового навчального матеріалу постійно створювати умови для актуалізації раніш набутих знань, завдяки чому учень усвідомлює важливість і можливість практичного застосування;

5) обов'язково оцінювати навчальну діяльність учнів.

Оволодіння знаннями дещо схоже на науковий процес пізнання нових явищ. Тому завдання вчителя — не «полегшувати» цей процес, стаючи єдиним джерелом інформації, а раціонально організувати пошук істини і тим самим прискорювати процес пізнання. Іншими словами, вчитель лише створює необхідні умови для пробудження пізнавальної активності учнів.

Процес викладання є організацією цілеспрямованого й систематичного впливу вчителя на учня з метою досягти певної навчальної мети. Цей вплив може бути безпосереднім (викладення основного теоретичного та фактичного матеріалу вчителем за допомогою доведення, характеристики, розмірковування, пояснення, розповіді, опису) або опосередкованим (у вигляді настанов, що спонукають до самостійного набуття певних умінь, знань або ціннісних сенсів).

Завдяки використанню особистісно-орієнтованих, інтерактивних технологій поглиблюється рівень оволодіння вміннями. Учень, який поступово починає відчувати себе суб'єктом процесу навчання, використовуючи весь комплекс умінь, накопичує досвід спілкування, привчається ефективно працювати в групі, колективі, вчиться співвідносити та гармонізувати власні інтереси й інтереси інших.

Маю зробити все для того, щоб організувати процес навчання таким чином, аби випускник школи вмів застосовувати набуті знання в житті, розумів, що знання можуть стати в нагоді в будь-якій життєвій ситуації — як на професійному так і

на соціально-побутовому рівні, що будь-яка з наук не існує сама по собі, а тісно пов'язана з життям.

І хоча освіта досить консервативна система, потрібно шукати нові шляхи і підходи для того, щоб реалізувати ідею формування компетентності випускника школи. Але містком до розв'язання проблеми повинна стати не примітивна компетентність, коли випускник школи багато знає, а компетентність у широкому розумінні, коли молода людина вміє використати свої знання на користь собі й суспільству, тобто знає, як реалізувати себе в житті.

Додаток 1

Фрагмент уроку вивчення нового матеріалу у форматі конференції. 6 кл.

«Громадський простір Давніх Греції та Риму»

В конференції приймають участь вчені: історик, археолог, етнограф, а також психолог, журналіст. Учні класу не просто слухачі, вони – журналісти ЗМІ, підготували запитання до «науковців»

1. «Я – кореспондент газети «Львівські вісті». Найкрасивішими місцями у місті Львів є проспект Шевченка та площа Ринок. Чи були такі місця в Давньому Римі, Афін розкажіть» (Слухаємо доповідь історика про афінську агору та римський Форум, тріумфальні арки та Парфенон, показуючи слайди на мультимедійній дошці).

2. «Я – журналіст газети «Високий замок». В давнину люди сповідували язичництво. Назвіть священні місця Риму та Афін (Слухаємо про грецьких та римських богів Юпітера, Януса, Весту, про храм «всіх богів» Пантеон).

3. «Я – представник телестудії «Містечко». Влітку в нашому місті проходять чудові фестивалі, які стали улюбленими святами і львів'ян, і гостей міста. Назвіть улюблені розваги римлян та греків». (Доповідь журналіста про бої гладіаторів в Колізеї та Олімпійські ігри в Греції).

4. Питання кореспондента дитячої газети «Дзендзик»: «Ми вважаємо необхідністю мати в домі туалет, гарячу і холодну воду. Чи був благоустрій в помешканнях римлян чи греків» (Про знаменні римські терми, акведуки розповідає археолог).

5. Оператора Львівського телебачення цікавить питання: «Чим відрізнялось життя багатих римлян/греків від життя бідноти?» (Доповідає етнограф).

6. А журналіст «Експресу» запитує психолога: «В сучасній Україні питаннями виховання та навчання опікуються сім'я та школа. Як в Римі та Спарті навчали та виховували дітей?»

Для того, щоб учні краще запам'ятали та правильно називали визначні місця Риму пишемо історичний диктант:

- ✓ Допишіть слова в реченнях:
- ✓ «Країна Італія розташована на півострові
- ✓ Місто Рим стоїть на річці ...

- ✓ В центрі міста розташована площа
- ✓ На початку вулиць стояли.....
- ✓ З гір тягнулись водопроводи -
- ✓ По водопроводах йшла вода до лазень -
- ✓ Близько від Марсового поля знаходився храм всіх богів -
- ✓ Самою великою спорудою був».

На початку уроку перед учнями було поставлено **проблемне питання:**
«Порівняйте місто Рим часів республіки з містом Римом часів імперії. Які зміни сталися і чому?» або **«Порівняйте міста Рим та Афіни. Які відмінності між ними?»**.

Для перевірки використовую метод – «Пресс». (Припущена відповідь: «Я вважаю, що Рим за часів імперії був більш населеним, красивішим, тому що, по-перше, в роки імперії було багато війн; по-друге, імператори – переможці хотіли залишити пам'ять про свої перемоги і будували в Римі тріумфальні арки, пам'ятники, колони; по-третє, місто Рим був центром розваг, тут відбувалися гладіаторські бої, змагання на колісницях, театральні вистави»).